

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2022–2023

36 360 X

Jaarverslag en Slotwet Ministerie van Defensie 2022

Nr. 1

JAARVERSLAG VAN HET MINISTERIE VAN DEFENSIE
Ontvangen 17 mei 2023

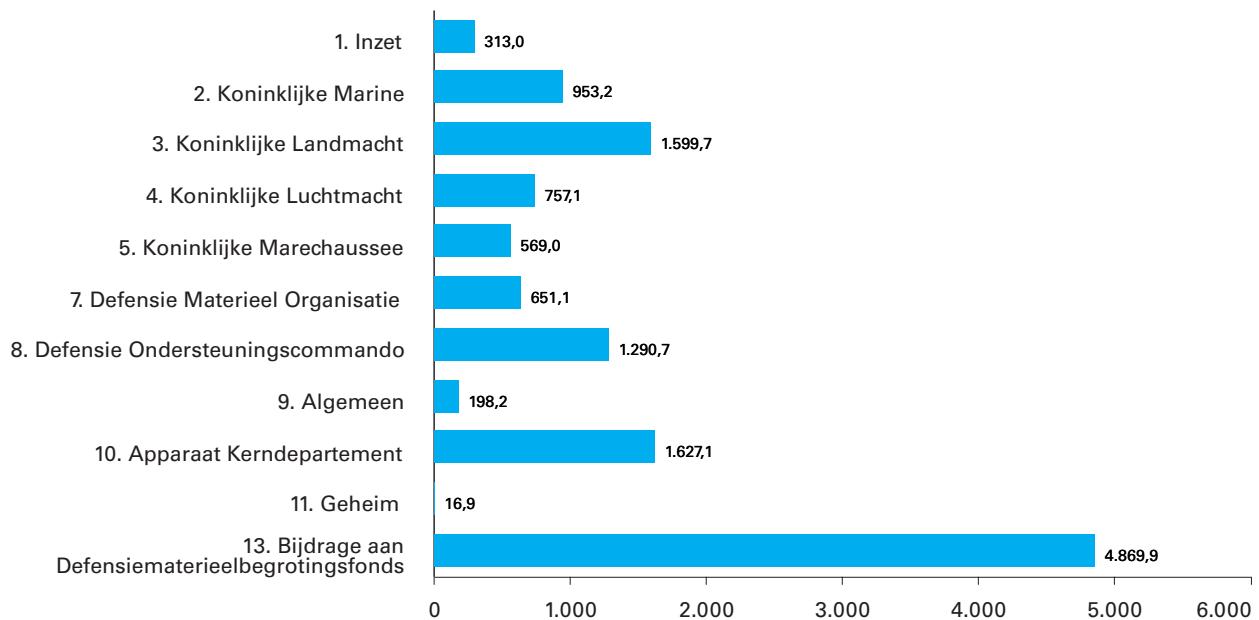
INHOUDSOPGAVE

Gerealiseerde uitgaven en ontvangst	4
A. ALGEMEEN	5
1 AANBIEDING VAN HET JAARVERSLAG EN VERZOEK TOT DECHARGEVERLENING	5
Dechargeverlening door de Tweede Kamer	7
Dechargeverlening door de Eerste Kamer	8
2 LEESWIJZER JAARVERSLAG	9
B. BELEIDSVERSLAG	12
3 Beleidsprioriteiten	12
3.1 Krachtige ondersteuning	16
3.2 Een goede werkgever, verbonden met de samenleving	19
3.3 Versterken van specialismen	22
3.4 Meer Europese samenwerking	23
3.5 Innoverend vermogen en nieuwe domeinen	25
3.6 Informatiegestuurd werken en optreden	25
3.7 KPI's	28
3.8 Realisatie periodieke rapportages en beleidsdoorlichtingen	30
3.9 Overzicht risicoregelingen en openbaarheidsparagraaf	31
4 Beleidsartikelen	33
4.1 Beleidsartikel 1 Inzet	33
4.2 Beleidsartikel 2 Koninklijke Marine	42
4.3 Beleidsartikel 3 Koninklijke Landmacht	46
4.4 Beleidsartikel 4 Koninklijke Luchtmacht	49
4.5 Beleidsartikel 5 Koninklijke Marechaussee	52
4.6 Beleidsartikel 6 Investeringen	57
4.7 Beleidsartikel 7 Defensie Materieel Organisatie	59
4.8 Beleidsartikel 8 Defensie Ondersteuningscommando	61
5 Niet-beleidsartikelen	64
5.1 Niet-beleidsartikel 9 Algemeen	64
5.2 Niet-beleidsartikel 10 Apparaat kerndepartement	67
5.3 Niet-beleidsartikel 11 Geheim	69
5.4 Niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld	70
5.5 Niet-beleidsartikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	71
6 Bedrijfsvoeringsparagraaf	72
6.1 Uitzonderingsrapportage	72
6.2 Rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen	81
6.3 Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering	82
C. JAARREKENING	85
7 Departementale verantwoordingsstaat	85
8 Samenvattende verantwoordingsstaat batenlastenagentschap	86

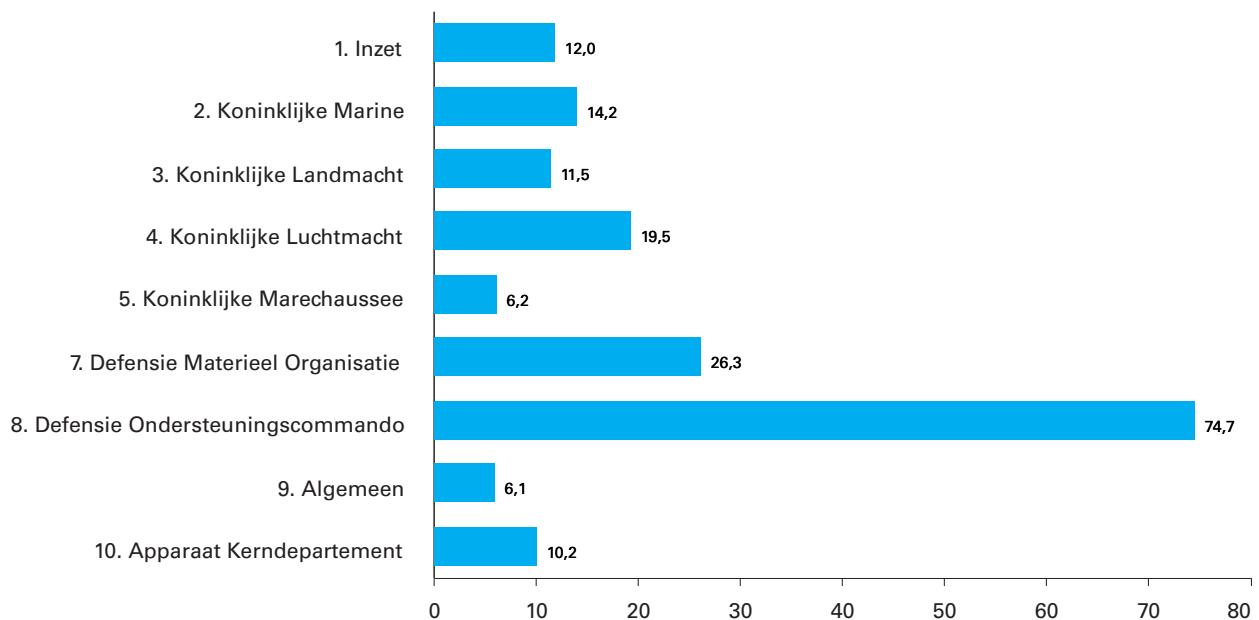
9	Jaarverantwoording van het baten-lastenagentschap Paresto per 31 december 2022	87
10	Saldibalans	94
11	WNT-verantwoording 2022	99
D.	BIJLAGEN	103
	Bijlage 1: Toezichtrelaties Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen	103
	Bijlage 2: Afgerekend evaluatie- en overig onderzoek	105
	Bijlage 3: Inhuur externen	112
	Bijlage 4: Integriteitsmeldingen	113
	Bijlage 5: Rapportage burgerbrieven	115
	Bijlage 6: Veiligheid	117
	Bijlage 7: Overzicht moties en toezeggingen	125
	Bijlage 8: COVID-19 steunmaatregelen	143
	Bijlage 9: Focusonderwerp FJR 2022, beroep op art.2.27, tweede lid, CW	144
	Bijlage 10: Maatregelen Oekraïne	145
	Bijlage 11: Lijst met afkortingen	146

GEREALISEERDE UITGAVEN EN ONTVANGSTEN

Figuur 1 Gerealiseerde uitgaven verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x €1 mln.). Totaal € 12.845,903

Figuur 2 Gerealiseerde ontvangsten verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x €1 mln.). Totaal € 180,733

A. ALGEMEEN

1 AANBIEDING VAN HET JAARVERSLAG EN VERZOEK TOT DECHARGEVERLENING

AAN de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Hierbij bied ik, mede namens de Staatssecretaris van Defensie, het departementale jaarverslag van het Ministerie van Defensie (X) over het jaar 2022 aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 2.37 en 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van Defensie decharge te verlenen over het in het jaar 2022 gevoerde financiële beheer.

Voor de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening stelt de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van [artikel 7.14](#) van de Comptabiliteitswet 2016 een rapport op. Dit rapport wordt op grond van [artikel 7.15](#) van de Comptabiliteitswet 2016 door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Algemene Rekenkamer over:

1. het gevoerde begrotingsbeheer, financieel beheer, materiële bedrijfsvoering en de daartoe bijgehouden administraties van het Rijk;
2. de centrale administratie van de schatkist van het Rijk van het Ministerie van Financiën;
3. de financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen;
4. de totstandkoming van de niet-financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen;
5. de financiële verantwoordingsinformatie in het Financieel jaarverslag van het Rijk.

Bij het besluit tot dechargeverlening worden verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken betrokken:

1. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2022;
2. het voorstel van de slotwet dat met het onderhavige jaarverslag samenhangt;
3. het rapport van de Algemene Rekenkamer over het onderzoek van de centrale administratie van de schatkist van het Rijk en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;
4. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer over de in het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2022 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten over 2022, alsmede over de saldibalans over 2022 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in [artikel 7.14](#), tweede lid, van de Comptabiliteitswet 2016).

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister van Defensie

K.H. Ollongren

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar artikel 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 2.40, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar artikel 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 verklaart de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

2 LEESWIJZER JAARVERSLAG

Opzet jaarverslag

In het jaarverslag 2022 wordt verantwoording afgelegd over de gerealiseerde uitgaven ten opzichte van de begroting 2022 (Kamerstuk 35 925 X). Het jaarverslag bestaat uit een deel algemeen (inclusief de aanbieding en het verzoek tot dechargeverlening en de leeswijzer), het beleidsverslag (inclusief de beleidsprioriteiten, de (niet-)beleidsartikelen en de bedrijfsvoeringsparagraaf), de jaarrekening (inclusief departementale verantwoordingsstaat, samenvattende verantwoordingsstaat agentschap, jaarverantwoording agentschap per 31 december 2022, saldibalans en WNT-verantwoording 2022) en een aantal bijlagen. Het focusonderwerp voor de verantwoording van het Rijk in het Financieel jaarverslag Rijk 2022 is ‘beroep op artikel 2.27, tweede lid, CW’. Hier behandeld Defensie twee incidentele suppleaire begrotingen waarbij er voor één een beroep gedaan is op artikel 2.27, tweede lid, CW.

Grondslagen voor de vastlegging en de waardering

De verslaggevingsregels en waarderingsgrondslagen die van toepassing zijn op de in dit jaarverslag opgenomen financiële overzichten zijn ontleend aan de Comptabiliteitswet 2016 en de daaruit voortvloeiende regelgeving, waaronder de Regeling riksbegrotingsvoorschriften 2023 en de Regeling agentschappen. Voor de departementale begrotingsadministratie wordt het verplichtingen-kasstelsel toegepast en voor de baten-lasten agentschappen het baten-lastenstelsel.

Beleidsprioriteiten

De kern van het jaarverslag wordt gevormd door het beleidsverslag (deel B). In juni 2011 is de motie Schouw ingediend en aangenomen. Deze motie zorgt ervoor dat de landenspecifieke aanbevelingen van de Raad op grond van de nationale hervormingsprogramma's een eigenstandige plaats krijgen in de departementale begrotingen. In de beleidsprioriteiten wordt (waar van toepassing) teruggekomen op de landenspecifieke aanbevelingen zoals verwoord in de begroting.

Beleidsartikelen

Bij de beleidsartikelen zijn algemene doelstellingen geformuleerd en de financiële gevolgen van de beleidmatige verschillen (grensbedrag van € 5 miljoen voor de artikelen 1, 2, 4, 5 en 7 en € 10 miljoen voor de artikelen 3 en 8) worden per defensieonderdeel toegelicht bij de tabellen «budgettaire gevolgen van beleid». Voor technische mutaties worden de grensbedragen verdubbeld. Daarnaast kunnen waar nodig (los van de grensbedragen) opmerkelijke verschillen nader zijn toegelicht. Informatie over de inzetbaarheid en gereedheid van een krijgsmacht betreft operationeel gevoelige informatie. Potentiële tegenstanders zijn actief op zoek naar dergelijke informatie en kunnen er misbruik van maken, enige terughoudendheid is derhalve geboden. Het voorgaande mag echter geen belemmering vormen voor de informatiepositie van de Eerste en Tweede Kamer. Om die reden is de gevoelige informatie over inzetbaarheid en gereedheid gebundeld in een vertrouwelijke rapportage, die tegelijkertijd met het jaarverslag aan de Kamer zal worden aangeboden. De in de inzetbaarheidsrapportage opgenomen niet-financiële informatie maakt onverminderd deel uit van het verantwoordingsproces conform de Comptabiliteitswet 2016.

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht verantwoord. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan *common funded* NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en Koninkrijksstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht van de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is verantwoord, bijvoorbeeld door de Koninklijke Marechaussee, de Explosieven Opruimingsdienst Defensie en de Kustwachten. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering verantwoord van respectievelijk de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht, Koninklijke Marechaussee en de aan hen gemanageerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1 Inzet. Door de introductie van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) zijn de middelen uit beleidsartikel 6 en de instandhoudingsuitgaven uit andere artikelen, overgeheveld naar het DMF. In het jaarverslag DMF wordt hierover verantwoording afgelegd. In de beleidsartikelen 7 Defensie Materieel Organisatie en 8 Defensie Ondersteuningscommando zijn de uitgaven en verplichtingen verantwoord voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieorganisaties.

Niet-beleidsartikelen

In de niet-beleidsartikelen worden de financiële gevolgen van de opmerkelijke verschillen (grensbedragen zijn € 2 miljoen voor artikel 9 en € 10 miljoen voor artikel 10) per niet-beleidsartikel toegelicht. Daarnaast zijn indien nodig (los van de grensbedragen) opmerkelijke verschillen nader toegelicht. Verschillen in niet-beleidsartikel 11 Geheim worden aan de president van de Algemene Rekenkamer toegelicht. Verschillen in het niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld en niet-beleidsartikel 13 Bijdrage aan DMF worden altijd toegelicht.

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen worden de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. In het niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie verantwoord. Hieronder vallen de uitgaven voor de Bestuursstaf, de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en pensioenen en uitkeringen, wachtgelden, inactiviteitswedden en Sociaal Beleidskader (SBK)-uitkeringen. Ten slotte worden in het niet-beleidsartikel 11 Geheim de geheime uitgaven, in het niet-beleidsartikel 12 de verantwoording voor Nog onverdeeld opgenomen en in het niet-beleidsartikel 13 de Bijdrage aan DMF.

Bedrijfsvoeringsparagraaf

De bedrijfsvoeringsparagraaf bestaat uit drie paragrafen, namelijk een uitzonderingsrapportage, een paragraaf over riksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen en een paragraaf over belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering.

Jaarrekening

In dit hoofdstuk zijn de verantwoordingsstaat en de saldibalans van het Ministerie van Defensie opgenomen. Daarnaast is de verantwoording van het agentschap Paresto opgenomen. Ten slotte is de rapportage over de Wet Normering Topinkomens opgenomen als onderdeel van de jaarrekening.

Bijlagen

Als bijlagen zijn opgenomen een overzicht met toezichtrelaties van rechts-personen met een wettelijke taak en zelfstandige bestuursorganen (bijlage 1), een overzicht met afgerond evaluatie- en overig onderzoek (bijlage 2), een overzicht van inhuur externen (bijlage 3), een overzicht van integriteits-meldingen (bijlage 4), een rapportage burgerbrieven (bijlage 5), een overzicht meldingen bedrijfsveiligheid (bijlage 6), een overzicht moties en toezaggingen (bijlage 7), een overzicht van COVID-19 steunmaatregelen (bijlage 8), het focusonderwerp FJR 2022, beroep op art. 2.27, tweede lid, CW (bijlage 9), een uitsplitsing van de maatregelen voor Oekraïne (bijlage 10) en ten slotte een lijst met afkortingen (bijlage 11).

Groeiparagraaf

Voor het opstellen van het departementaal jaarverslag gelden de riksbe-grotingsvoorschriften van de Minister van Financiën. Als gevolg van wijzigingen in deze voorschriften zijn een aantal veranderingen in dit jaarverslag doorgevoerd ten opzichte van het jaarverslag 2021. Deze wijzigingen betreffen voornamelijk het aantal bijlagen; er zijn er drie toegevoegd. Deze bijlagen hebben betrekking op de toevoeging van het overzicht moties en toezaggingen naar aanleiding van motie Stoffer. Tevens zijn dit jaar bijlagen toegevoed voor het focusonderwerp en de steunmaat-regelen voor Oekraïne.

Daarnaast is op basis van een toegezegging in het commissiedebat over de Defensienota op 14 september 2022, een KPI-overzicht opgenomen in het beleidsverslag.

B. BELEIDSVERSLAG

3 Beleidsprioriteiten

Inleiding

In 2022 werd Europa met de neus op de feiten gedrukt. Met de invasie van Oekraïne door Rusland werd pijnlijk duidelijk dat de verslechterde mondiale veiligheidssituatie, mede door toegenomen geopolitische spanningen directe gevolgen hebben voor de veiligheid van Europa en Nederland. De Russische invasie van Oekraïne veroorzaakt onnoemelijk leed in Oekraïne en vormt een grote bedreiging voor de Oekraïense soevereiniteit en onafhankelijkheid. Daarbij is het van directe invloed op de Nederlandse en Europese veiligheidsbelangen. Nederland en zijn partners staan voor de internationale rechtsorde en hebben de illegale acties van Rusland sterk veroordeeld. Nederland heeft in 2022 samen met andere landen Oekraïne gesteund door middel van militaire en financiële middelen. Deze steun zetten we zolang dat nodig is onverminderd voort, voor Oekraïne en voor onze eigen vrijheid, veiligheid en welvaart. Maar het onderstreept tevens dat Europa meer verantwoordelijkheid moet nemen in het beschermen van de eigen veiligheidsbelangen. Onder andere door gerichte investeringen in Europese veiligheid, maar met name ook intensieve samenwerking tussen Europese partners op het gebied van capaciteitsontwikkeling, standaardisatie en interoperabiliteit zijn hierbij essentieel.

De Russische inval heeft het belang van meer Europese zelfredzaamheid op het gebied van defensie extra benadrukt, maar de verslechtering van de mondiale veiligheidssituatie speelt al langer. Verschuivende machtsverhoudingen in de wereld, een assierever China, hybride dreigingen en cyber, de impact van klimaatverandering, de toenemende instabiliteit aan de randen van Europa, maar ook directe dreigingen tegen vitale infrastructuur vormen een steeds grotere bedreiging voor onze (veiligheids)belangen. In de huidige verslechterde geopolitische context is daarom een sterk en modern defensieapparaat noodzakelijk voor geloofwaardige afschrikking en verdediging. Dit was voor het Kabinet, met steun van de Tweede Kamer middels de motie-Sjoerdsma (Kamerstuk [36045, nr. 4](#)), reden om fors extra te investeren in Defensie: structureel €5 miljard extra per jaar.

Defensie gaat met deze investering de operationele gereedheid en inzetbaarheid en de wendbaarheid van de organisatie verhogen. Dit is een grote opgave waarbij Defensie haar capaciteiten herstelt, moderniseert, vernieuwt en uitbreidt zoals uiteen is gezet in de Defensiенota 2022. Het bouwen aan een toekomstbestendige organisatie kost tijd. Inzet op groei en investeringen is een kwestie van een lange adem. Belemmerende factoren hierbij zijn de overspannen arbeids- en defensiemarkten en het absorptievermogen en de transitienelheid van Defensie.

Ondertussen is Defensie constant ingezet binnen alle drie de hoofdtaken¹. Zo zijn onze mensen in het kader van *Enhanced Forward Presence* ingezet in Litouwen, Roemenië en Slowakije. Maar ook heeft Defensie zijn bijdrage aan internationale missies in bijvoorbeeld Irak en Mali, waar Nederland het afgelopen jaar zelf de *Force Commander* leverde, het afgelopen jaar

¹ [1] Hoofdtaken Defensie: (1) Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, (2) Bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit, (3) Ondersteuning van de civiele autoriteiten bij de handhaving van de openbare orde, de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, de bestrijding van rampen en incidenten en de beheersing van crises.

onverminderd voortgezet. Ook binnen het Koninkrijk heeft Defensie een breed scala aan taken uitgevoerd. Taken als grensbewaking, luchtruimbeveiliging en de ondersteuning van civiele autoriteiten, bij crisisbestrijding en bij bewakings-en beveiligingstaken vergt constante inzet van defensie-eenheden.

Naast de dagelijkse inzet van eenheden en het werk aan de versterking van de defensie-organisatie, ondersteunen alle defensieonderdelen Oekraïne. De oorlog in de Oekraïne heeft merkbaar gevolgen voor de beschikbaarheid van materieel en munitie en zet soms de capaciteit voor het uitvoeren van reguliere werkzaamheden en verandertrajecten onder druk. Toch gebeurt dit weloverwogen omdat het belang van steun aan Oekraïne onomstotelijk vast staat. Door de oorlog in Oekraïne is de vraag naar wapens, wapensystemen en munitie veel groter dan aanvankelijk gedacht. Dit heeft vertraagde leveringen van wapensystemen, munitie en materieel tot gevolg. Ook het feit dat Defensie momenteel kampt met personeelstekorten, maakt dat de realisatie van exploitatiebudgetten nog achterblijven. Dit zal ook voor het komende jaar effect hebben en vraagt dus enerzijds heldere keuzes, maar anderzijds ook flexibiliteit en aanpassingsvermogen van de organisatie.

Het verbeteren van de operationele gereedheid en inzetbaarheid is een prioriteit voor de komende jaren. Met name onze personele gereedheid, dus de vulling van de organisatie met goed gemotiveerde en opgeleide militairen en burgermedewerkers, blijft hierbinnen een belangrijk aandachtspunt. Het zijn namelijk onze militairen en burgermedewerkers die zich dagelijks inzetten voor de veiligheid van alle Nederlanders. Zij verdienen het om onder goede omstandigheden, met het juiste materieel en met voldoende goede collega's te werken. Het verbeteren van de vulling van de organisatie, maar ook het verbeteren van de werkomstandigheden van onze medewerkers, is daarom ook een belangrijk aandachtspunt die tevens randvoorwaardelijk is voor de realisatie van de grote opgave waarvoor Defensie de komende jaren staat.

Ook de inzet voor het verbeteren van de Europese samenwerking op het gebied van defensie wordt onverminderd doorgezet. Om de complexe problemen nu en in de toekomst het hoofd te kunnen bieden, is het namelijk essentieel dat Europese partners meer en beter samenwerken en gericht werken aan het invullen van Europese capaciteitstekorten. Een gedegen Europese industriële basis op het gebied van defensie is hierbij randvoorwaardelijk en is daarmee onderdeel van deze inzet. Zo vergroten we onze gezamenlijke slagkracht, wat essentieel is om ook in de toekomst onze veiligheid, waarden en normen te kunnen blijven beschermen.

Financiële ontwikkelingen

Op basis van het coalitieakkoord 2022 en de Voorjaarnota 2022 is de Defensiebegroting structureel met € 5 miljard verhoogd. De extra middelen worden ingezet voor onder andere het vergroten van de operationele gereedheid, gevechtskracht en de wendbaarheid van de krijgsmacht, het investeren in innovatie en nieuwe domeinen en het verdiepen van de samenwerking met onze partners, EU en NAVO. Na publicatie van de Defensienota is Defensie voortvarend van start gegaan met het realiseren van de maatregelen. Het realiseren van de plannen uit de Defensienota 2022 is een urgente, maar tevens veelomvattende en complexe opgave. Door de oorlog in Oekraïne is de vraag naar wapens, wapensystemen en munitie veel groter dan aanvankelijk gedacht. Dit heeft vertraagde leveringen van wapensystemen, munitie en materieel tot gevolg.

Toch heeft de groei van de defensie-uitgaven zich in 2022 versneld voortgezet. Ondanks ondervulling door de krappe arbeidsmarkt, verbroken logistieke ketens als gevolg van de COVID-epidemie en een overspannen wapenmarkt als gevolg van het conflict in Oekraïne was de groei in realisatie €1,2 miljard ten opzichte van 2021. De totale realisatie in 2022 is uitgekomen op €12,9 miljard (exclusief HGIS). Daarbij is niet het volledige budget gebruikt; met diverse kasschuiven is circa € 1,8 miljard binnen de defensiebegroting en het DMF naar latere jaren geschoven.

Defensie heeft in 2022 de Oekraïnse strijdkrachten op verschillende manieren voorzien van militaire steun. Uit voorraad is voor € 697 miljoen aan goederen geleverd². Dit bedrag betreft de vervangingswaarde van deze leveringen. Daarnaast is er voor € 64 miljoen aan militair materieel geleverd dat commercieel verworven is. Voor al deze leveringen heeft Defensie in 2022 € 62,9 miljoen aan compensatie toegezegd gekregen vanuit de Europese Vredesfaciliteit (EPF)². Deze compensatie wordt ontvangen in de jaren waarin de bijbehorende voorraad wordt vervangen. Voor leveringen die gepland stonden voor afstorting, is in 2022 € 5,2 miljoen aan gemiste verkoopopbrengsten uit de generale middelen gecompenseerd. Verder heeft Defensie € 100 miljoen bijgedragen aan het International Fund for Ukraine³ en is voor € 120 miljoen een trilateraal samenwerkingsproject aangegaan met Tsjechie en de Verenigde Staten om zwaar militair materieel te leveren, waaronder T-72 tanks. Tot slot heeft de KMar bijgedragen aan forensische opsporing in Oekraïne, hiervoor is € 1,48 miljoen beschikbaar gesteld. De uitgaven in 2022 zijn gerapporteerd in bijlage 10 Maatregelen Oekraïne.

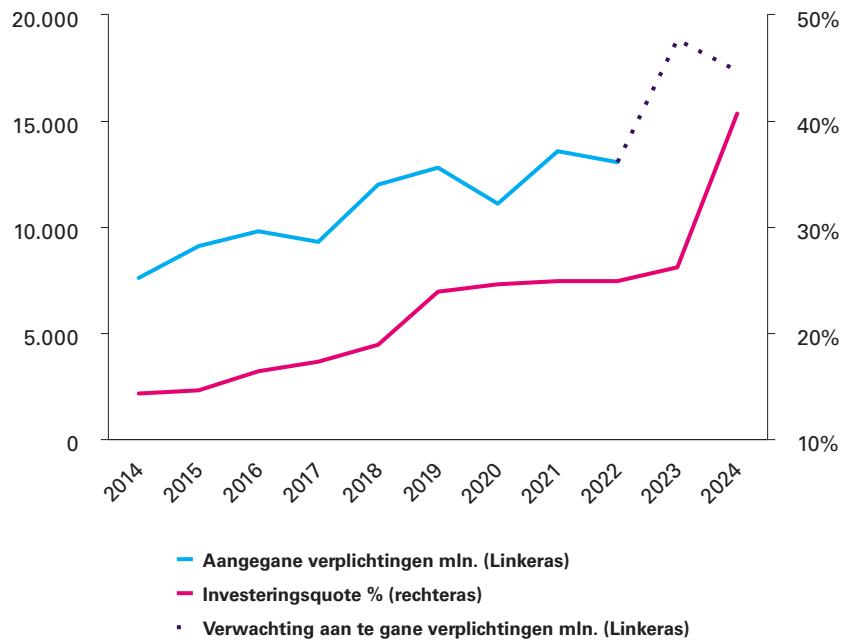
De hoogte van de in 2022 aangegane verplichtingen laat zien dat er een verdere groei mogelijk is, al zullen de uitgaven wegens beperkte leveringsmogelijkheden vaak in latere jaren plaatsvinden. In 2021 werden en voor € 12,9 miljard aan verplichtingen aangegaan, in 2022 werd dit € 14,5 miljard.

De investeringsverplichtingen nemen jaar op jaar gestaag toe, de investeringsquote (de totale investeringsuitgaven afgezet tegen de totale uitgaven) toont eveneens een stijgende lijn. In 2022 was de investeringsquote 24,9% van de totale begroting en het vijfjaarsgemiddelde kwam voor het derde jaar op rij boven de 20% uit. Daarmee voldoen we aan de gestelde NAVO-eis van 20%.

² Kamerstuk 2022D54630

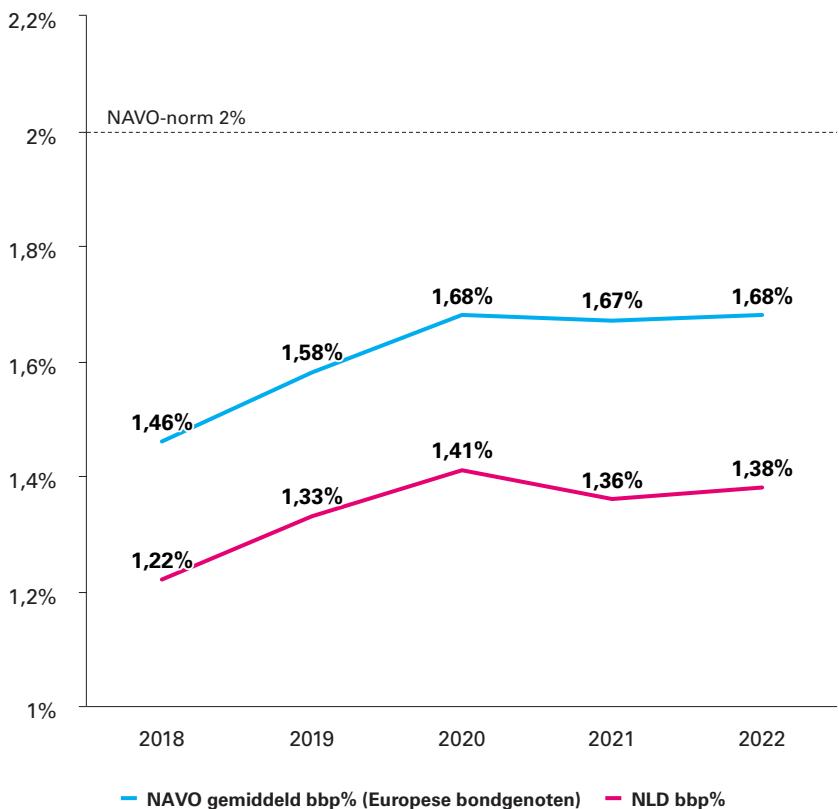
³ Kamerstuk 2022D46708

Figuur 3 Aangegane verplichtingen en IQ:

In 2022 gaf Nederland 1,38% bbp uit aan Defensie. Met het coalitieakkoord en de Voorjaarsnota zijn extra middelen aan de defensiebegroting toegevoegd die invloed hebben op het bbp-percentage.

Figuur 4 Ontwikkeling gemiddeld bbp percentage 2018-2022 Europese bondgenoten:

3.1 Krachtige ondersteuning

Operationale gereedheid

De operationele gereedheid stond in 2022 onder druk door knelpunten in de drie gereedheidsaspecten: een lage personele gereedheid, een laag blijvende materiële gereedheid en een lage mate van geoefendheid. Onderstaande paragrafen geven een korte toelichting op deze drie gereedheidsaspecten en de invloed van investeringen en inzetvoorraad op de operationele gereedheid. Meer gedetailleerde informatie over de gereedheid en inzetbaarheid van de krijgsmacht is opgenomen in de geïntegreerde rapportage.

De operationele gereedheid geeft aan in welke mate eenheden inzetbaar zijn binnen de van toepassing zijnde reactietermijn. De operationele gereedheid is een resultaat van de onderstaande grootheden Personele Gereedheid, Materiële Gereedheid en Geoefendheid. In 2022 voldeed Defensie niet volledig aan de generieke gereedstellingsopdracht die is opgenomen in de opdrachtenmatrix.

Personele gereedheid

Personele gereedheid is de mate waarin het personeel van een eenheid beschikbaar en geschikt is voor het uitvoeren van de opgedragen opdracht. Personele Gereedheid omvat een kwantitatief (voldoende geplaatst personeel) en een kwalitatief (voldoende gekwalificeerd personeel) deel.

Kwantitatief zijn zowel de formatie als de personele bezetting gegroeid. vergeleken met 1 januari 2022 zijn de formatie met 1.240 VTE'n en de totale personele capaciteit met 57 VTE'n gestegen. Door de formatiegroei is het vullingspercentage afgangen van 86,7 naar 85,6 procent, maar in absolute zin is de bezetting toegenomen. De omvang van het burgerpersoneel is gestegen, terwijl het aantal militairen en reservisten licht is afgangen. De tekorten bij diverse schaarstecategorieën militair personeel blijven onverminderd groot. Dit betreft met name logistiek, technisch en IT-personeel. Instroom van nieuw personeel kan op korte termijn niet de expertise en vakkennis van uitstromende militairen vervangen.

Op 1 september 2022 is een Kamerbrief over Behouden, Binden en Inspiren (Kamerstuk [36 200 X, nr. 8](#)) verstuurd. Deze brief beschrijft de wijze waarop Defensie de personeelscapaciteit gaat vergroten. Dit betreft zowel personeel in vaste dienst als flexibele, schaalbare capaciteit. Daarnaast wordt het scenario geschat dat Defensie, gegeven de krappe arbeidsmarkt, ook in de komende jaren mogelijk over onvoldoende personeel beschikt om haar opdracht uit te voeren. Hiervoor zijn mogelijke oplossingsrichtingen gegeven, zoals een gegarandeerde beschikbaarheid van reservisten wanneer het nodig is. Ook is in 2022 gewerkt aan de voorbereiding voor de invoering van het zogeheten vrijwillig dienjaar.

Voor het meten van het kwalitatieve aspect van personele gereedheid dient Kwaliteit in Beeld eind 2023 volledig geïmplementeerd te zijn. Defensie is bezig de druk op de opleidingscapaciteit te verminderen door het geven van afstandsonderwijs, e-learning en het uitbesteden van opleidingen aan civiele opleidingsinstanties. Daarnaast worden reservisten ingezet bij opleiding en individuele training. Ook is de mogelijkheid gecreëerd tot het verlengen van de functieduur van militairen. Dit draagt bij aan behoud van kennis en ervaring en helpt de opleidingsdruk te verminderen. Tevens wordt een (data)analyse uitgevoerd naar het toegenomen opleidingsverloop en de oorzaken hiervan.

Materiële gereedheid

Materiële gereedheid is de mate waarin het materieel van een eenheid beschikbaar en geschikt is voor het uitvoeren van de opdracht. De materiële gereedheid bleef ook in 2022 onder de norm door met name een tekort aan technisch en logistiek personeel voor de huidige onderhoudslast. Naast dit personele vullingsprobleem, vragen verouderde wapensystemen om meer onderhoud. Ook zijn nieuwe wapensystemen technologisch steeds complexer, hetgeen hogere eisen stelt aan de kennis, opleiding en ervaring van het schaarse technische en logistieke personeel. Ondanks deze uitdagingen zijn in 2022 ook positieve ontwikkelingen in de MG te constateren:

- De materiële gereedheid van enkele wapensystemen steeg wel: Apache, Chinook en NH90 lieten een lichte stijging zien en het Joint Support Ship laat een grotere stijging zien.

- De voorraadbeschikbaarheid van reservedelen is voor diverse wapensystemen op 90% gebracht. Dit effect is (nog) niet zichtbaar in de materiële gereedheid.
- De materiële beschikbaarheid (technische staat van het wapensysteem) blijft licht stijgen.

Met de middelen uit het Coalitieakkoord en de motie-Hermans (Kamerstuk [35 925, nr. 13](#) van 23 september 2021) de motie-Sjoerdsma (Kamerstuk [21 501, nr. 2499](#) van 15 juni 2022) kreeg Defensie vanaf 2022 extra financiële ruimte om de instandhoudingsachterstanden te verkleinen. De hieruit voorkomende nieuwe functies zijn eind 2022 gerealiseerd. Dit heeft nog geen positief effect gehad op de materiële gereedheid, omdat er nog onvoldoende gekwalificeerd personeel is om de extra financiële ruimte te benutten. De effecten van de investeringen in materieel hebben tijd nodig en zijn mede afhankelijk van het beschikbaar komen van kwantitatief en kwantitatief voldoende personele capaciteit. Substantieel herstel van de materiële gereedheid is daarom (nog) niet direct waarneembaar. In overleg met de Defensieonderdelen is afgesproken om de focus te leggen op het verhogen van de materiële gereedheid van zes hoofdwapensystemen (2 per OPCO: OPV, LCF, CV-90, Patriot-systemen, F-35 en de NH-90).

Geoefendheid

Geoefendheid is de mate waarin een eenheid de taken heeft beoefend en daarvoor voldoende niveau van beheersing van de taken heeft getoond. De mate van geoefendheid van de krijgsmacht is met name negatief beïnvloed door een lage personele en materiële gereedheid. Hierdoor vertalen de gerealiseerde oefenmogelijkheden zich nog niet ten volle in een hogere geoefendheid en operationele gereedheid. De geoefendheid van eenheden aangewezen voor missies en operaties blijft geborgd door het prioriteren van middelen om de norm qua geoefendheid te behalen. Deelname aan oefeningen op grotere schaal, op de hogere geweldniveaus en in grotere verbanden blijven noodzakelijk om de geoefendheid voor de eerste hoofdtaak in de breedte (dus voor alle eenheden en taken) te verbeteren. In Nederland zijn de oefenruimte en de milieu- en geluidsnormen te gelimiteerd voor dergelijke grootschalige oefeningen benodigd voor het samengesteld optreden in het hogere geweldspectrum. Er blijft aandacht nodig voor het behouden van ‘gebruiksruimte’ voor oefeningen in Nederland, zowel in het fysieke domein als in het virtuele informatie-domein. Verlies van ruimte vormt een risico voor de gereedstelling.

Voorraden

Om er te kunnen staan als het nodig is, moeten de inzetvoorraden op orde zijn. Want alleen met beter gevulde voorraden is Defensie voldoende voorbereid op inzet. Met de extra gelden uit het Coalitieakkoord en de Voorjaarsnota 2022 is Defensie de inzetvoorraden aan het verhogen. Tussen nu en medio 2030 hogen we de inzetvoorraden stapsgewijs verder op voor de eerste hoofdtaak voor de eigen en bondgenootschappelijke verdediging. Met deze ophoging groeien we in de richting van wat de NAVO van ons verwacht. Dit is een flinke stap in de groei van de voorraden die voorheen waren toegesneden op de tweede hoofdtaak: de bevordering van de internationale rechtsorde, door bijvoorbeeld bijdragen aan crisisbeheersingsoperaties. Door deze stapsgewijze opbouw van de voorraden kan Defensie de munitievoorraad actueel en modern houden.

Nationaal en civiel-militaire samenwerking

Defensie voert in samenwerking met Justitie en Veiligheid, veiligheidsre-gio's, bedrijfsleven en politie het programma Civiel-Militaire Samenwerking uit. In dit programma wordt de rol van Defensie in het nationale veiligheidsdomein structureel versterkt en de civiel-militaire samenwerking verder ontwikkeld tot een robuuste pijler van de nationale crisisbeheersing. Ook in 2022 zijn er op dit vlak stappen gezet, bijvoorbeeld door de structurele samenwerking tussen Defensie en relatieziekenhuizen uit te breiden van 7 naar 14 ziekenhuizen. Daarnaast verkent Defensie met nationale partners welke rol Defensie, binnen de juridische kaders, kan spelen bij het versterken van de weerbaarheid van het Koninkrijk tegen hybride dreigingen.

Defensie is ook structureel betrokken bij het interdepartementale programma Versterking Crisisbeheersing en Brandweerzorg en het programma Versterkte Aanpak Vitaal, waaronder ook de bescherming van de infrastructuur op de Noordzee. De voorbereidingen om te komen tot een Landelijk Crisisplan Defensie zijn gestart.

In het afgelopen jaar heeft Defensie fors bijgedragen aan de strijd tegen de georganiseerde ondermijnende criminaliteit. Naast deelname aan de Nationale Samenwerking tegen Ondermijnende Criminaliteit, intensificeerde de KMar de bewakings- en beveiligingstaak en nam deel aan het project mainports, wat zich richt op grote logistieke knooppunten.

Binnen de Landspakketten (herstelmaatregelen voor liquiditeitssteun) die met de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten ten tijde van de COVID-19 crisis zijn overeengekomen, zijn diverse maatregelen opgenomen die bijdragen aan de versterking van de rechtsstaat, zoals de versterking van het grenstoezicht en de professionalisering van de Arubaanse en Curaçaose militaries. In 2022 zijn t.a.v. het versterken van het grenstoezicht tientallen nieuwe vte' en van KMar en Kustwacht Caribisch gebied ingestroomd en zijn t.a.v. ARUMIL en CURMIL stappen gezet om de juridische grondslag en rechtspositionele aspecten te verbeteren.

3.2 Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

HR-transitie

Het arbeidsvoorwaardenakkoord van juli 2022 realiseert belangrijke ambities van het HR-model: de basisbeloning is op orde en in het nieuwe beloningsstelsel gaan de lagere rangen er flink op vooruit. Daarnaast is er een hogere vergoeding voor woon-werkverkeer en zijn een thuiswerk- en een internetvergoeding ingevoerd.

Het AV-akkoord vergroot de mogelijkheden voor meer maatwerk en perspectief conform het HR-model door afspraken over langere looptijden van functies, werken in deeltijd, langer doorwerken en bindende afspraken over functionele en persoonlijke ontwikkeling. Nieuwe elementen van het HR-model als strategische personeelsplanning, strategisch talentmanagement en HR analytics zijn op kleine(re) schaal binnen de defensieonderdelen uitgewerkt, getest of toegepast.

De doelstelling van een inclusieve en diverse organisatie is uitgewerkt in maatregelen, waaronder streefcijfers voor in- en doorstroom van vrouwen, integratie van diversiteit en inclusiviteit in opleidingen en borging van

sociale veiligheid, gender en diveristeit & inclusiviteit (D&I) in beleid. De defensieonderdelen hebben een eigen D&I-plan. Het aantal vrouwen is in 2022 van 15,9% naar 16,5% gestegen. Er waren eind 2022 acht vrouwelijke militaire topfunctionarissen en tien vrouwelijke burgertopfunctionarissen.

Veteranen

Er was veel aandacht voor erkenning en waardering voor veteranen en hun relaties. Aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek «Focus op Dutchbat III» zijn in uitvoering of afgerond. De ruim 800 veteranen ontvingen € 5000 en op 18 juni 2022 is een bijeenkomst georganiseerd voor alle Dutchbat III-veteranen en hun relaties. Hierbij is het Eretekен voor Verdienste in brons uitgereikt. De terugkeerreizen naar Srebrenica vinden plaats vanaf dit jaar en zullen waarschijnlijk tot 2026 plaatsvinden. Na het rapport over Nederlands geweld in de dekolonisatieperiode van Indonesië ontvingen de Indiëveteranen een tweetal brieven en zijn bijeenkomsten voor hen georganiseerd in opdracht van de Minister van Defensie om de onderzoekers en elkaar te spreken.

Een hoogtepunt waren de Invictus Games die na enkele jaren uitstel plaats vonden in Den Haag in april 2022. De Veteranenombudman concludeerde dat aanbevelingen uit het onderzoek naar de reintegratie van ziek Defensiepersoneel uit 2018 inmiddels in ruime zin zijn opgevolgd. Op het gebied van informatievoorziening, kennis en registratie is duidelijke verbetering te zien. Daarnaast is de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS) geëvalueerd door de Auditdienst Rijk (ADR). De belangrijkste bevinding uit het onderzoek is dat de RVS voldoet aan de gewenste doelstellingen. Defensie gaat over de uitkomsten van het onderzoek in overleg met de centrales van overheidspersoneel. De Veteranennota van juni a.s. gaat in op het uitkeringsstelsel en de transitie van de veteraan naar de civiele maatschappij.

Militaire Gezondheidszorg (MGZ)

De evaluatie van het MGZ 2020-programma maakt deel uit van de beleidsdoorlichting MGZ, die de MGZ-beleidsontwikkeling en -implementatie in de afgelopen 10 jaar omvat. De Kamer ontvangt die in het derde kwartaal van 2023. Naar aanleiding van het OVV-rapport over het Mali-incident in 2017 is het normenkader voor de geneeskundige ondersteuning van missies en inzet vastgesteld.

Veiligheid

In 2022 heeft Defensie stappen gezet richting het doel om veiligheid uiteindelijk een vanzelfsprekendheid te laten zijn in de taakuitvoering en bedrijfsvoering van Defensie. Zo is er vanaf 2022 structureel €16,9 miljoen euro geïnvesteerd in de veiligheidsorganisaties van de defensieonderdelen, bijvoorbeeld in capaciteit om risicoanalyses en audits uit te voeren.

Sociale veiligheid en integriteit zijn in 2022 verder bestendigd in de reguliere bedrijfsvoering via het vaststellen van het verbeterde integriteitsbeleid. Ook is er in 2022 verder geïnvesteerd in het ontwikkelen van leidinggevenden, teams en individuele medewerkers op het gebied van sociale veiligheid en integriteit via onder meer het verzorgen van opleidingen, trainingen en workshops. Tevens hebben, ook in 2022, verschillende onderzoeken plaatsgevonden ter bevordering van de sociale veiligheid en integriteit, welke in 2023 worden voortgezet.

Om zo veilig mogelijk bij Defensie met gevaarlijke stoffen te werken is de Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen (NIGS) uitgevoerd. Tevens is een applicatie ontwikkeld om de NIGS te ondersteunen, waardoor een beter beeld ontstaat over de blootstelling hieraan. Als bronmaatregel zijn dit jaar 78 bedrijfsstoffen vervangen voor minder gevaarlijke bedrijfsstoffen.

Vastgoed

In deze kabinetperiode wordt fors geïnvesteerd in de ontwikkeling van onze krijgsmacht, wat betekent dat onze organisatie de komende jaren zal groeien. Er wordt hierbij ook geïnvesteerd in het vastgoed van Defensie. Het voorbereiden van onze kazernes op de toekomst is randvoorwaardelijk en is vormend voor de ontwikkeling van de Defensieorganisatie. Het Strategisch Vastgoedplan 2022 (SVP) vormt het kader van de aanpak. De volgende contouren en uitgangspunten spelen hierbij een rol: operationele gereedstelling en inzet, personeel, verduurzaming en betaalbaarheid. Er wordt ingezet op een gebiedsgerichte aanpak en op perspectief voor de regio's waar locaties vrijkomen. Dit met het oog op werkgelegenheid en de Rijksbrede opgaven voor wat betreft verduurzaming, woningbouw, energietransitie, natuur en landbouw, CO₂-reductie en stikstofruimte. Fasering en deelbesluiten zijn hierbij voorzien: ambtelijke verkenning – bestuurlijk voornemen – besluitvorming.

In het SVP zijn de volgende projecten met een ‘bestuurlijk voornemen’ aangekondigd:

- De concentratie van de Luchtmobiele Brigade in (de regio) Schaarsbergen;
- De regio Rucphen/Roosendaal, waar een oplossing wordt gezocht voor de ruimtevraag van het Korps Commandotroepen;
- De concentratie van de eenheden die nu in Assen en Havelte zitten;
- Het concentreren van logistieke en operationele eenheden in de omgeving van Soesterberg;
- Het concentreren van eenheden op de Nieuwe Haven in Den Helder;

Tot slot wordt onderzoek gedaan naar een nieuwe kazernelocatie in het midden van het land waar meerdere ondersteunende eenheden kunnen worden geclusterd;

Voor deze projecten geldt dat ze grootschalig van aard zijn en regionale en lokale afstemming en samenwerking vereisen. Daarnaast ligt in de komende periode de nadruk op de revitalisering van de Bernhardkazerne in Amersfoort en van de vliegbasis Woensdrecht.

Duurzaamheid

Klimaatverandering en de energietransitie hebben impact op de veiligheid in de wereld en daarmee op de manier waarop de krijgsmacht opereert. Defensie moet onder alle omstandigheden kunnen opereren en bereidt zich daarom voor op de veranderende dreigingen als gevolg van klimaatverandering. Defensie heeft met de uitvoering van haar taken impact op milieu en wil de ecologische voetafdruk van de bedrijfsvoering beperken. Door het treffen van verstandige duurzaamheidsmaatregelen versterkt Defensie in zelfvoorzienend optreden en beperkt de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, bijvoorbeeld door de toepassing van duurzame energieopwekking met zonnepanelen op kazernes en kampementen.

Defensie heeft de aanpak zoals ingezet met de Defensie Energie en Omgeving Strategie 2019–2022 (DEOS, Kamerstuk [33763, nr. 152](#)) en het Plan van aanpak energietransitie Defensie (Kamerstuk [34919, nr. 74](#)) in 2022 geëvalueerd. De evaluatie heeft laten zien dat concrete stappen zijn gezet om duurzaamheid binnen Defensie te bevorderen. Er zijn randvoorwaarden ingeregeld, zoals:

- Er is een duurzaamheidsbudget om te kunnen verduurzamen in de bedrijfsvoering.
- Beleidsondersteunende onderzoeken worden uitgevoerd om richting te geven aan de verduurzaming van Defensie.
- Er is een opleidings- en monitoringsplan opgezet.
- Kennis en intern draagvlak over verduurzamingsmogelijkheden zijn vergroot, er is een opleidingsmodule ontwikkeld en een bewustwordingscampagne gestart vanuit de gasreductie-opgave.
- Er wordt duurzaamheidsbudget voor o.a. duurzame inkoop ingeregeld.

Aandachtspunten zijn een duidelijker belegging in de lijn en het vaststellen van aanvullende maatregelen om de verduurzamingsdoelen te realiseren. Met de uitvoeringsagenda Duurzaamheid (Kamerstuk [36 124, nr 25](#)) geven we invulling aan geactualiseerde doelstellingen op het gebied van klimaat, energie en circulariteit met een uitgebreid pakket concrete maatregelen. Door de schaarste op de markt en beperkte laadinfrastructuur binnen defensierreinen blijven we achter op de geplande 400 nul-emissie auto's in 2023.

Een aantal lopende maatregelen, zoals het overgaan op nul-emissie auto's en het inkopen van biodiesel, zijn voortgezet. Het aandeel biobrandstof voor de militaire voertuigen is al verhoogd naar 20% en voor scheepsdiesel zijn de inkoopvoorwaarden gerealiseerd. Voor kerosine maken we in dit kader internationale afspraken met onze NAVO-partners.

De Roadmap Energietransitie Operationeel Materieel is afgerond en als vervolg is kennisonontwikkeling op dit gebied voorbereid. Dit onderzoek wordt in 2023-2026 door TNO, Marin en NLR uitgevoerd. De aanpak verduurzaming van ons vastgoed is in het Vastgoedplan 2022 (Kamerstuk [36 124, nr. 12](#)) gegeven. Deze aanpak is gericht op energietransitie, circulair bouwen, klimaatadaptatie en natuurinclusief bouwen. Defensie verduurzaamt het vastgoed verder dan de huidige wettelijke eisen (Bijna Energie-neutraal Bouwen) en zet in op de eindnorm van 2050 (energie neutrale gebouwen en aardgasvrij).

Omgeving

Voor het verbeteren van het beheer van onze vergunningen hebben we een taskforce ingericht die de komende jaren tot doel heeft de vergunningsituatie van Defensie te actualiseren. Daarbij werken we nauw samen met onze bevoegde gezagen, Inspectie Leefomgeving en Transport en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

3.3 Versterken van specialismen

Extra capaciteit

In 2022 heeft Defensie 16 nieuwe projecten gestart met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen. Voor de nieuwe capaciteit 'Raketartillerie' heeft Defensie het behoeftestellingsproces versneld doorlopen, wat uitmondde in een keuze voor het PULS/HIMARS systeem in 2023. Tegelijkertijd worden tien extra operationele pantserhouwitsers in gebruik

genomen. Ook is met het project ‘Vervanging (Very) Short Range Air Defence’ een start gemaakt met de vervanging van de Stinger capaciteit binnen de luchtverdedigingsbatterijen voor de gemechaniseerde en gemotoriseerde brigades. Van het lopende project ‘Vervanging van de initiële vliegeropleidingscapaciteit’ ter vervanging van de PC-7 lesvliegtuigen, is de onderzoeksfase (B-fase) afgerond.

Tegelijkertijd zijn in 2022 de voorbereidingen gestart van materieelprojecten die begin 2023 tot een A-brief leiden. Het betreft onder andere de verdere aanvulling van de inzetvoorraden munitie, die gebaseerd zijn op de eerste hoofdtaak en de eisen die NAVO daaraan stelt. Daarnaast betreft dit de nieuwe behoeftestellingen voor ‘Maritime strike’, in het maritieme domein en de nieuwe capaciteit ‘Deep precision strike F-35’ voor de F-35.

In totaal zijn in 2022 16 A-brieven gestuurd, waarvan een deel betrekking had op investeringen in infrastructuur en vastgoed. Dit betrof onder andere projecten op de vliegbases Volkel en Leeuwarden en voor hoofdkwartieren in Den Helder en Oirschot. B-brieven zijn verstuurd over de projecten ‘ESSM Block 2: Verwerving en Integratie’, ‘Vervanging hulpvaartuigen’, ‘Vervanging tactische luchttransportcapaciteit’ en ‘Vervanging Medium Range Air Defence (interceptiecapaciteit).

3.4 Meer Europese samenwerking

Samenwerking in NAVO- en EU-verband

In 2022 werden het Strategisch Kompas van de EU (Kamerstuk [21501-28 nr. 240](#)) en het Strategisch Concept van de NAVO aangenomen (Kamerstuk [28676 nr. 417](#)). Het EU Strategisch Kompas geeft voor de komende 5 à 10 jaar richting aan de EU en haar lidstaten op het gebied van EU veiligheids- en defensiesamenwerking. Voor Nederland belangrijke thema’s als hybride dreigingen, militaire mobiliteit en EU-NAVO samenwerking zijn goed gereflecteerd in het Kompas.

In juni 2022 is tijdens de NAVO-top in Madrid het nieuwe Strategisch Concept aangenomen. Het Strategisch Concept biedt de NAVO een politiek kader waarbinnen sturing kan worden gegeven aan het handelen dat nodig is om het verdragsgebied veilig te houden. Niet los te zien van de oorlog in Oekraïne, markeert het Strategisch Concept een hernieuwde focus van de NAVO op afschrikking en verdediging voor de langere termijn. Dit is ook duidelijk te zien in de inzet van capaciteiten die het afgelopen jaar heeft plaatsgevonden.

Van groot belang is daarnaast de voorgenomen toetreding van Zweden en Finland tot de NAVO – een historische stap. Nederland heeft de kandidatuur van harte toegejuicht en geratificeerd in de zomer van 2022.

Ook is er besloten over de oprichting van de EU Military Assistance Mission (EUMAM) voor Oekraïne. De trainingen voor Oekraïense militairen via deze missie zijn in november 2022 van start gegaan.

Daarnaast is in EU-verband gewerkt aan verschillende initiatieven om gezamenlijke aanschaf van defensiematerieel aantrekkelijker en eenvoudiger te maken. Het kabinet steunt de initiatieven van de Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger op dit gebied. Samenwerking leidt tot meer interoperabiliteit en uitwisselbaarheid, schaalvoordelen en mogelijkheden voor gezamenlijk onderhoud.

In 2022 heeft het door NL geleide PESCO-project Militaire Mobiliteit gewerkt aan het concretiseren van de doelstellingen, middels het formuleren van een zgn. end-state. Op 14 november is ingestemd met het deelnameverzoek van het Verenigd Koninkrijk (Kamerstuk 21501-28, nr. 249). Ook zijn in 2022 zijn de eerste EDF-projecten geselecteerd voor financiering. Kijkend naar het aantal bedrijven en kennisinstellingen dat deelneemt aan projecten die subsidie ontvangen uit EDF 2021 staat Nederland op de 6e plaats (Kamerstuk 21501-28, nr. 246).

Samenwerking in kleinere multilaterale verbanden

De samenwerking in de Northern Group, de *Joint Expeditionary Force* (JEF) en het *European Intervention Initiative* (EI2) is in 2022 voortgezet. De Russische invasie van Oekraïne en gevolgen daarvan voor betrokken landen stonden veelal centraal tijdens ministeriële en andere bijeenkomsten in deze multilaterale verbanden. De samenwerking in de JEF is geïntensiveerd in 2022, mede naar aanleiding van de Russische inval in Oekraïne, onder andere op het terrein van bescherming van onderzeese infrastructuur. Sinds februari 2022 is ook de operationele JEF-samenwerking geïntensiveerd, door plannen voor oefeningen en andere operationele activiteiten van JEF-landen in Noord-Europa beter op elkaar af te stemmen. Hierbij wordt onderlinge deelname, bijstand en informatiedeling bevorderd.

Bilaterale samenwerking met strategische partners

De bilaterale samenwerking met strategische partners (België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) en andere partnerlanden is in 2022 verder versterkt in lijn met de Defensienota 2022. Zo is in de gezamenlijke aanschaf van mijnenbestrijdingsvaartuigen met België een mijlpaal bereikt met de kiellegging van het eerste Nederlandse exemplaar op 16 juni 2022. In oktober 2022 heeft Frankrijk besloten bij dit project aan te sluiten door ook 6 schepen aan te schaffen. Met Duitsland is een gezamenlijke landmachtvise ondertekend over verdere integratie, onder meer door de Nederlandse 13 Lichte Brigade te integreren in een Duitse divisie, en een *Letter of Intent* over nauwere luchtmachtsamenwerking, bijvoorbeeld op het terrein van F-35 jachtvliegtuigen en CH-47 (Chinook) helikopters. Met Denemarken, Duitsland, Finland, Noorwegen en Zweden is een *Memorandum of Understanding* ondertekend over maritieme samenwerking onder de noemer *Northern Naval Shipbuilding Cooperation*, waarover ook met het Verenigd Koninkrijk wordt gesproken.

Er is in het bijzonder nauw samengewerkt met (strategische) partners om steun te leveren aan Oekraïne. Zo hebben Nederland en Duitsland gezamenlijk Pantserhouwitsers geleverd en bijbehorende training verzorgd. Samen met de Verenigde Staten en Tsjechië levert Nederland gemoderniseerde en gereviseerde T-72 tanks. Ook levert Nederland een significante bijdrage aan training van Oekraïense rekruten in het Verenigd Koninkrijk. Daarnaast neemt Nederland actief deel aan het door het Verenigd Koninkrijk geïnitieerde *International Donor Coordination Centre* (IDCC) en *International Fund for Ukraine* (IFU) en de door de Verenigde Staten geïnitieerde *Ukraine Defense Contact Group* (UDCG), met als oogmerk de internationale militaire steun aan Oekraïne te bevorderen, coördineren en faciliteren. In het kader van een van de «geruststellende maatregelen» voor Oost-Europese bondgenoten neemt Nederland met 120 militairen deel aan de *enhanced Forward Presence* (eFP) battlegroup onder Franse leiding in Roemenië.

3.5 Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Innovatie en onderzoek

In 2022 is door Defensie geïnvesteerd in defensieonderzoek, technologieontwikkeling en de innovatiecentra van Defensie. Met de investeringen in defensieonderzoek bij de hoogwaardige kennisinstituten zoals NLR, TNO en MARIN blijft Defensie verzekerd van een gedegen defensiespecifieke kennisbasis (lang-cyclisch innoveren). De innovatiecentra van de dienstonderdelen hebben in 2022 opnieuw diverse activiteiten ontplooid om sneller en innovatiever te innoveren (kort-cyclisch innoveren). Daarin neemt de samenwerking met het bedrijfsleven (primair MKB en start-ups) een centrale plaats in. Met behulp van partnerschappen en samenwerkingen wordt op de markt verkrijgbare civiele technologie toepasbaar gemaakt voor defensiegebruik. Verder is er in 2022 aandacht geweest voor deelname aan internationale defensiematerieelprojecten en het positioneren van de Nederlandse defensie-industrie en kennisinstellingen voor het Europees Defensiefonds. In november 2022 is de Uitvoeringsagenda innovatie en onderzoek aan de Tweede Kamer aangeboden. Deze agenda beschrijft op hoofdlijnen in wat Defensie de komende jaren gaat doen met betrekking tot defensieonderzoek, technologieontwikkeling en innovatie. Zo werken bijvoorbeeld alle defensieonderdelen met hun eigen innovacentrum om experimenten met het bedrijfsleven uit te voeren of te faciliteren.

In 2022 zijn de uitgaven aan onderzoek, technologieontwikkeling en kennisgebruik (ter ondersteuning van investeringsprojecten) circa € 167 miljoen, hetgeen resulteert in een bijbehorende KPI van 1,29%. Deze KPI is ook opgenomen in het KPI-overzicht in paragraaf 3.7.

3.6 Informatiegestuurd werken en optreden

Informatiegestuurd optreden

In 2022 heeft Defensie grote stappen gezet met het verder verankeren van Informatiegestuurd Optreden (IGO). Eind december 2022 heeft de onafhankelijke onderzoekscommissie Land Information Manoeuvre Centre (LIMC) haar eindrapport 'Grondslag gezocht' aan Defensie aangeboden. Deze commissie stond onder voorzitterschap van Harm Brouwer en was in de zomer van 2022 ingesteld. Het eindrapport is op 13 januari 2023 samen met de beleidsreactie aan de Kamer aangeboden (Kamerstuk [32 761, nr. 258](#)). Defensie trekt de lessen en aanbevelingen uit dit rapport bij de verdere ontwikkeling van Informatiegestuurd Optreden (IGO). In deze beleidsreactie staat onder andere dat de eerder aangekondigde Beleidsvisie IGO, waaraan in 2022 hard is gewerkt, uiterlijk in het tweede kwartaal van 2023 aan de Kamer wordt aangeboden. Parallel aan het opstellen van de beleidsvisie is Defensie in 2022 gestart met nadere planvorming om de visie en aanvullende waarborgen nte concretiseren. Hiervoor zijn meer middelen beschikbaar door de significante ophoging van het defensiebudget door dit kabinet.

Het programma Defensie Open op Orde (DOO) versterkt in de periode 2021 t/m 2026 zowel de informatiehuishouding als transparantie van Defensie, beide noodzakelijk voor de implementatie van IGO en het hebben van een gezaghebbende informatiepositie. In 2022 zette DOO belangrijke stappen richting informatiegestuurd werken. De proefimplementatie van het nieuwe documentmanagementsysteem (DMS) DefDoc is gestart bij de

Bestuursstaf, ter voorbereiding op de defensiebrede uitrol de komende jaren. Ook is specialistische zoeksoftware verworven, zodat informatie uit de missie-archieven beter toegankelijk is. DOO ontwikkelt systemen en werkwijzen om zeker te stellen hoe omgegaan wordt met informatie voor, tijdens en na missies. Daarbij wordt, nadrukkelijk ook voor toekomstige missies, in kaart gebracht op welke wijze de structurele ondersteuning van missie-archivering en het doorzoeken van missie-informatie vorm kan krijgen. Defensie heeft per 1 mei 2022 de eerste fase van de Wet open overheid (Woo) geïmplementeerd en 380 medewerkers zijn getraind om de kwaliteit te verbeteren van de ambtelijke advisering in beslisnota's, die sinds Prinsjesdag openbaar worden gemaakt.

IT

Hoogwaardige IT is randvoorwaardelijk om de IGO doelstellingen van Defensie te behalen. Defensie heeft op het gebied van IT afgelopen jaar keuzes kunnen maken die noodzakelijk zijn in de ontwikkeling naar een informatiegestuurde organisatie.

Het uitgangspunt bij deze ontwikkelingen is veiligheid. Daarom heeft Defensie in 2022 op verschillende niveaus in de organisatie Security Operations Centres ingericht om sneller te kunnen handelen bij eventuele cyberdreiging. In het kader van cyber is een programmabureau opgericht dat is belast met de realisatie van het uitvoeringsplan cyber. Daarnaast is voor het stimuleren van innovatie in dit domein de Cyber Innovation Hub opgestart.

Om informatie te stroomlijnen zodat leidinggevenden en commandanten digitaal voorzien worden van de informatie die nodig is voor command & control zijn – naast wapengebonden IT-systemen – ook IT-systemen voor de bedrijfsvoering nodig. GrIT legt de basis voor veilige en toekomstbestendige IT. In het kader van GrIT is in april 2022 gestart met de bouw van twee datacentra en is het eerste blok met betrekking tot operationele compartimenten opgeleverd. Vanaf juli 2022 zijn van de realisatiefase van ROGER de eerste resultaten al zichtbaar door de technische conversie naar de nieuwe versie van SAP S/4 HANA die succesvol is uitgevoerd en door de vervanging van Digi-inkoop door SAP Ariba.

De interne governance is versterkt middels een CIO-stelsel. Dit draagt bij aan de nodige culturomslag binnen de organisatie en bij het opbouwen van de kennis en kunde die nodig is om een technologisch hoogwaardige en informatiegestuurde krijgsmacht te worden. Voor het verbeteren van de kennis en kunde die nodig zijn voor de digitale transformatie zijn in 2022 belangrijke stappen gezet, onder andere door het werven van gespecialiseerd personeel en het uitbreiden van de bijscholingsmogelijkheden op het gebied van data.

Inlichtingen

Defensie heeft geïnvesteerd in de versterking van de MIVD, maar investeert tevens in de inlichtingencapaciteit van de krijgsmacht. Dit heeft geleid tot een verdere versterking van de inlichtingenpositie of een aanzet daartoe gegeven voor de toekomst. De noodzaak tot versterking heeft de Russische inval in Oekraïne aangetoond. Mede door de goede informatiepositie, van zowel de MIVD als de AIVD, zijn talrijke internationale organisaties, (inter)nationale partners en andere departementen in staat gesteld hun weerbaarheid te verhogen door tijdig passende maatregelen te treffen.

Voorbeeld zijn de Russische inlichtingenofficieren die zijn uitgezet. Tegelijkertijd dragen inlichtingen bij aan de gereedstelling en doorontwikkeling van de krijgsmacht. Ook is door Defensie, in samenwerking met BZK, gewerkt aan een Tijdelijke wet, welke in 2022 aan uw kamer is aangeboden. Deze wet moet de MIVD en AIVD in staat stellen hun bestaande bevoegdheden effectiever in te zetten zonder afschaling van waarborgen.

Cybercapaciteiten

Het afgelopen jaar heeft Defensie ingezet op het vergroten van personele cybercapaciteit, het verbeteren van het concept van de cyber mission teams en verbeteren van inlichtingenposities. Door middel van samenwerking tussen het Defensie Cyber Commando en de inlichtingendiensten blijft Defensie haar afschrikkende vermogen vergroten. Tegelijk heeft het Defensie Cyber Security Centrum zich verder ingezet tot het 24/7 beveiligen van Defensiesystemen.

Voorts heeft Defensie samen met interdepartementale partners, NAVO- en EU-bondgenoten gewerkt aan de ontwikkeling van inzetmogelijkheden van cybercapaciteiten. Zo heeft Defensie dit jaar wederom experts gereedgesteld om Europese partners bij te staan via het PESCO Cyber Rapid Response Team. Daarnaast heeft Defensie geparticipeerd in (inter)nationale cyberoefeningen en internationale cyberdialogen om partners beter te leren kennen, procedures te oefenen en de gereedheid te verhogen.

KPI-overzicht

Onderstaande kpi's zijn een invulling van de toezegging in het commissiedebat over de Defensienota op 14 september 2022 om een voorstel op te nemen voor nieuwe kpi's in de begroting vooruitlopend op het voorstel voor een geïntegreerde rapportage. De kpi's maken eveneens onderdeel uit van de geïntegreerde rapportage, waarmee beoogd wordt meer in samenhang te rapporteren over thema's zoals gereedstelling, personeel, veiligheid, inzet, specialisatie en duurzaamheid. In de geïntegreerde rapportage vindt verdieping plaats op de kpi's en wordt verdere tekst en uitleg gegeven. De geïntegreerde rapportage wordt gelijktijdig met het jaarverslag aan uw kamer aangeboden.

De KPI-tabel

KPI	Streef-waarde 2022	Realisatie 2022	Streef-waarde 2023	Streef-waarde 2024	Norm
Personele Gereedheid					
Vulling militair	82%	79,9%	85%	90%	90% (2025)
Vulling burger	100%	101,7%	100%	100%	100% (2025)
Kwalificatiegraad personeel	40%	36%	65%	75%	75% (2025)
Basis op orde					
Informatiehuishouding ¹	2	2,4	2,5	3	4 (2026)
Europese en internationale samenwerking					
Financiering onderzoek en ontwikkeling ²	Top 10	6e plaats	Top 10	Top 10	Top 10
Gezamenlijke aanschaf en instandhouding van (wapen)-systemen en munitie ³	35%	Data nog niet beschikbaar	35%	35%	35%
Onderzoek & Innovatie					
Langcyclisch innoveren ⁴	1,28%	1,29%	1,28%	1,28%	2% (2030)
Kortcyclisch innoveren ⁵	-	-	70%	70%	100% (2030)
Duurzaamheid					
Percentage gebruik duurzame brandstoffen					
Diesel	20%	20%	25%	30%	30% (2030)
Scheepsdiesel	0%	0%	10%	15%	30% (2030)
Kerosine ⁶	0%	0%	0%	0%	30% (2030)

¹ Informatiehuishouding wordt uitgedrukt in een gewogen cijfer van de 5 categorieën uit de Volwassenheidsmeting Informatiehuishouding (Ministerie BZK).

² Uitgedrukt in de positie die Nederland inneemt op de ranglijst van toegekende financiering uit het Europees Defensie Fonds.

³ Uitgedrukt in het percentage van totale investeringen in materieel.

⁴ Uitgedrukt als percentage van de Defensiebegroting.

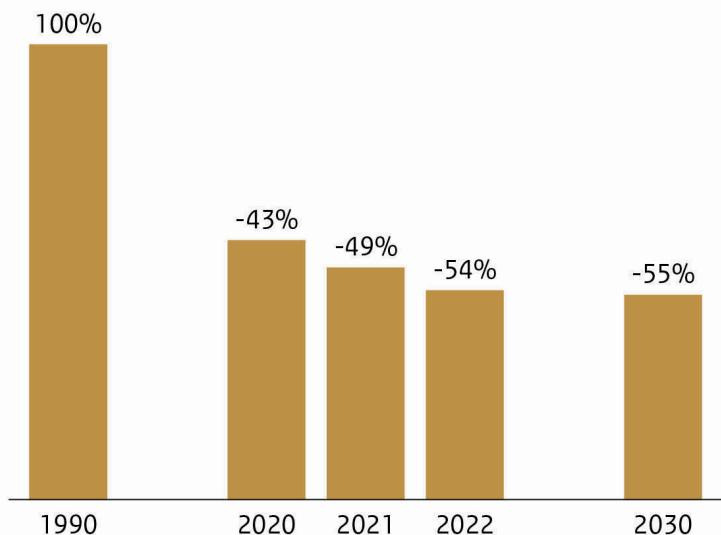
⁵ Uitgedrukt in het percentage verplichtingen ten opzichte van het totale budget. Middelen worden pas vanaf 2023 toegekend.

Nederlandse bijdrage aan EU- en NAVO-missies en eenheden in 2022¹

EU		NAVO	
Bijdrage aan standby eenheden	0	Bijdrage aan standby eenheden	4220
Bijdrage aan missies, operaties en activiteiten	28	Bijdrage aan missies, operaties en activiteiten	1015

¹ Uitgedrukt in het totaal aantal standby of ingezette militairen in 2022.

Duurzaamheidsgrafiek

KPI: CO₂-reductie t.o.v. 1990

CO₂ uitstoot uitgedrukt in de directe uitstoot van onroerend goed en materieel in eigendom van of in exclusief gebruik door Defensie.

Bedrijfsvoeringstabel

Onvolkomenheid	Gereed	Status	
		Opzet	Bestaan
Autorisatiebeheer	2023	2023 – 1 (van 3) aanbeveling al gereed	2023 – 1 (van 3) aanbeveling al gereed
Vastgoedmanagement	2027	2022 – 4 (van 5) aanbevelingen al gereed	2023 – 5 (van 5) aanbevelingen al gereed
Inkoopbeheer	2023	2022/2023 – 2 (van 3) aanbevelingen al gereed	2023 – 1 (van 3) aanbeveling al gereed
Munitiebeheer	2026	2023 – 2 (van 5) aanbevelingen al gereed	2023 – 1 (van 5) aanbeveling al gereed

Bij iedere onvolkomenheid doet de Algemene Rekenkamer (AR) aanbevelingen ter verbetering. Defensie pakt deze aanbevelingen op, maar ze zijn niet allemaal tegelijk gereed. De tabel laat het jaar zien waarin de laatste van de aanbevelingen gereed is.

De AR kan in een jaar ook nieuwe aanbevelingen doen bij dezelfde onvolkomenheid. Defensie zal dan nieuwe verbeteracties starten met een jaartal in de toekomst, waardoor de status van de onvolkomenheid onveranderd blijft.

3.8 Realisatie periodieke rapportages en beleidsdoorlichtingen

Elke minister is op basis van de Comptabiliteitswet 2016 verantwoordelijk voor het periodiek onderzoeken van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gevoerde beleid. Hiervoor maken alle departementen sinds 2021 gebruik van de Strategische Evaluatieagenda (SEA), die jaarlijks in de begroting verschijnt. De periodieke rapportages van de SEA vervangen op termijn de beleidsdoorlichtingen. Zoals aangegeven in de vierde voortgangsrapportage (Kamerstuk 31865, nr. 184) van de riksbrede Operatie Inzicht in Kwaliteit, gelden de begrotingsjaren 2022 en 2023 als overgangsperiode voor het werken met de SEA. Defensie heeft nog geen periodieke rapportages opgeleverd. In de tabel hieronder zijn daarom enkel de gerealiseerde beleidsdoorlichtingen (periode 2016-2022) zichtbaar.

Tabel 1 Realisatie beleidsdoorlichtingen

Thema of artikel	Artikelnummer	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Vindplaats onderzoek
Beleidsdoorlichtingen begrotingsartikelen									
Inzet	1		x						Klik hier
Koninklijke Marine	2	x							Klik hier
Koninklijke Landmacht	3		x						Klik hier
Koninklijke Landmacht	3			x					Klik hier
Koninklijke Luchtmacht	4			x					Klik hier
Koninklijke Marechaussee	5					x			Klik hier
Investeringen ¹	6				x				Klik hier
Defensie Materieel Organisatie	7				x				Klik hier
Defensie Ondersteuningscommando ²	8								
Algemeen	9								
Apparaat Kerndepartement	10								
Geheim	11								
Nog onverdeeld	12								
Periodieke rapportages SEA-thema's³									
Inzetbaarheid		Artikel-overstijgend							
Adaptief en Informatiegestuurd		Artikel-overstijgend							
Betrouwbare partner en werkgever		Artikel-overstijgend							

1 Door de introductie van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) zijn de middelen uit beleidsartikel 6 Investeringen per 2021 overgeheveld naar het DMF.

2 In de Memorie van Toelichting bij de Defensiebegroting 2020 (Kamerstuk 35300-X) is in bijlage 7.5 «Evaluatie- en overig onderzoek» toegezegd dat in 2022 een beleidsdoorlichting van beleidsartikel 8 «Ondersteuning Krijgsmacht door Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO)» wordt opgeleverd. Deze beleidsdoorlichting heeft helaas vertraging opgelopen. De planning van de beleidsdoorlichting is gewijzigd en de uitkomsten worden uiterlijk in het derde kwartaal van 2023 aan de Kamer toegestuurd. De Kamer is hier op 22 december 2022 over geïnformeerd (Kamerstuk 31516, nr. 38).

3 Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) wordt per SEA-thema zo goed als mogelijk vermeld op welke begrotingsartikelen het thema betrekking heeft. De begroting van Defensie is echter niet ingedeeld op basis van beleidsthema's, zoals bij veel andere ministeries het geval is, maar op organisatiedelen. Elk SEA-thema heeft daardoor betrekking op alle begrotingsartikelen.

Voor het meest recente overzicht van de programmering van periodieke rapportages / beleidsdoorlichtingen, zie het overzicht [ingepland en uitgevoerd onderzoek](#) op rijksfinancien.nl.

Voor de realisatie van deze en andere grote (evaluatie)onderzoeken, zie bijlage 2 «Afgerond evaluatie- en overig onderzoek».

3.9 Overzicht risicoregelingen en openbaarheidsparagraaf

Overzicht risicoregelingen

Per 31 december 2022 bestaat er één openstaande garantie. Deze betreft een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van personeel. De looptijd is onbepaald en er is geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen Defensie en de Vereniging met als doel de belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen. In 2022 heeft geen uitkering plaatsgevonden.

Openbaarheidsparagraaf

Actieve openbaarmaking

Het programma Defensie Open op Orde (DOO) versterkt in de periode 2021 t/m 2026 de informatiehuishouding en transparantie van Defensie (actieve en passieve openbaarmaking). Defensie heeft per 1 mei 2022 de eerste fase van de Wet open overheid (Woo) geïmplementeerd. Er zijn 380 medewerkers getraind om de kwaliteit te verbeteren van de ambtelijke advisering in beslisnota's, die sinds Prinsjesdag openbaar worden gemaakt. In het kader van informatieverstrekking werd gezorgd voor verdere compliance met de Woo. Dit werd gedaan door de actieve openbaarmaking van documenten voor te bereiden waarmee, afhankelijk van de rijkssbrede tijdlijn in 2023 wordt gestart. De benodigde opleiding, training en bewustwording wordt voorzien vanuit de DOO actielijn abtelijk en militair vakmanschap. Tot slot blijft DOO met het transparantieontwikkelfonds initiatieven vanuit de defensieonderdelen versterken en versnellen.

Passieve openbaarmaking

In 2021 is een pilot gestart voor het gebruik van laksoftware bij de Directie Communicatie. Dit moet de snelheid en efficiëntie bij het behandelen van WOO-verzoeken kunnen gaan verbeteren. Defensie neemt de software af als dienst van shared-service organisatie Doc-Direkt (ministerie van BZK). In 2023 wordt een project uitgerold waarbij de laktooling ook op het defensiesysteem kan gaan draaien.

Verbetering van de informatiehuishouding

Een goede informatiehuishouding is een cruciale voorwaarde voor de maatregel informatiegestuurd werken en optreden uit de Defensienota. Dit verbetert de wendbaarheid, commando- en bedrijfsvoering. Een gezaghebbende informatiepositie stelt Defensie in staat beter te plannen, te sturen, te verantwoorden en te positioneren.

In 2022 zette DOO belangrijke stappen richting informatiegestuurd werken. De proefimplementatie van het nieuwe documentmanagementsysteem DefDoc is gestart bij de Bestuursstaf, ter voorbereiding op de defensiebrede uitrol de komende jaren. Met DefDoc maakt Defensie informatie beter organisatiebreed beschikbaar en maakt besluitvorming inzichtelijker. Daarnaast dienen verbeteringen in de informatiehuishouding als fundament voor meer openbaarmaking. In het kader van inzicht, overzicht en vooruitzicht omtrent missie-informatie heeft DOO specialistische zoeksoftware verworven, specifiek ingezet voor het archief Afghanistan.

DOO ontwikkelt systemen en werkwijzen om zeker te stellen hoe omgegaan wordt met informatie; voor, tijdens en na missies. Dit zorgt er in de toekomst voor dat documenten beter vindbaar zijn.

4 Beleidsartikelen

4.1 Beleidsartikel 1 Inzet

A. Algemene doelstelling

Defensie beschermt wat ons dierbaar is. Die opdracht is een afgeleide van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden en de Grondwet. Deze leidt tot drie hoofdtaken:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk.
2. Bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit.
3. Ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

Alle drie de hoofdtaken vergen meer inzet vanwege de toegenomen instabiliteit in de wereld. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, zowel in Europa als daarbuiten. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet ten behoeve van nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Beleidsartikel 1 Inzet biedt een overzicht van de gehele inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan onder andere crisisbeheersingsoperaties, contributies aan gezamenlijk gefinancierde NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. In Beleidsartikel 1 is de verantwoording opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de CDS. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering verantwoord van de marine, landmacht, luchtmacht, marechaussee en de aan hen gemanageerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

C. Beleidsconclusies

Internationale inzet

Nederlandse militairen zijn in 2022 wederom breed ingezet voor vrede en veiligheid.

Eind februari 2022 is Rusland met een grote strijdmaat Oekraïne binnen gevallen waardoor de veiligheidsomgeving van de NAVO-partners drastisch is veranderd. Nederland steunt de Oekraïnse strijdkrachten volop. Daarnaast heeft de oorlog in Oekraïne er ook voor gezorgd dat de verdediging van het bondgenootschappelijk gebied meer aandacht heeft gekregen. Dit komt onder andere tot uiting in de volgende missies en operaties.

De permanente bijdragen in NAVO-verband zijn geïntensiveerd, waaronder de bijdrage aan de enhanced Forward Presence (eFP) inzet in Litouwen. Hier heeft een uitbreiding van het aantal militairen plaatsgevonden. In het kader van extra eFP activiteiten is in Roemenië een compagnie infanterie geïntegreerd in een Franse eenheid. Tevens heeft Nederland vanaf medio april tot medio oktober in Slowakije met een Patriot Fire Unit binnen de door Duitsland geleide Multinational Air and Missile Defence Task Force een bijdrage geleverd.

Eveneens zijn gedurende periodes van vijf weken Oekraïense militairen door Nederlandse militaire trainers getraind in het Verenigd Koninkrijk als voorbereiding om aan het front te worden ingezet en is Oekraïne ondersteund met verwerven en het leveren van militaire middelen. Daarnaast heeft Defensie tweemaal een geïntegreerd team naar Oekraïne gezonden om forensische opsporingscapaciteit te leveren ter ondersteuning van het International Criminal Court.

De Standing NATO Maritime Groups (SNMG en SNMCMG) zijn in verhoogde staat van paraatheid gebracht en zijn omgedoopt naar Task Group 441.01 t/m TG-441.04. De groepen zijn meer dan anders actief geweest bij het oostfront. Zo voerde Nederland het commando over de SNMG-1 dat door de inval in Oekraïne direct onder bevel is gesteld van Supreme Allied Commander Europe (SACEUR) van de NAVO. Tevens heeft Nederland een additionele bijdrage geleverd met een mijnenjager aan SNMCMG-2 in de Middellandse Zee.

Ook stonden er F-16's klaar voor de Quick Reaction Alert om het luchtruim van Nederland, België en Luxemburg te beschermen.

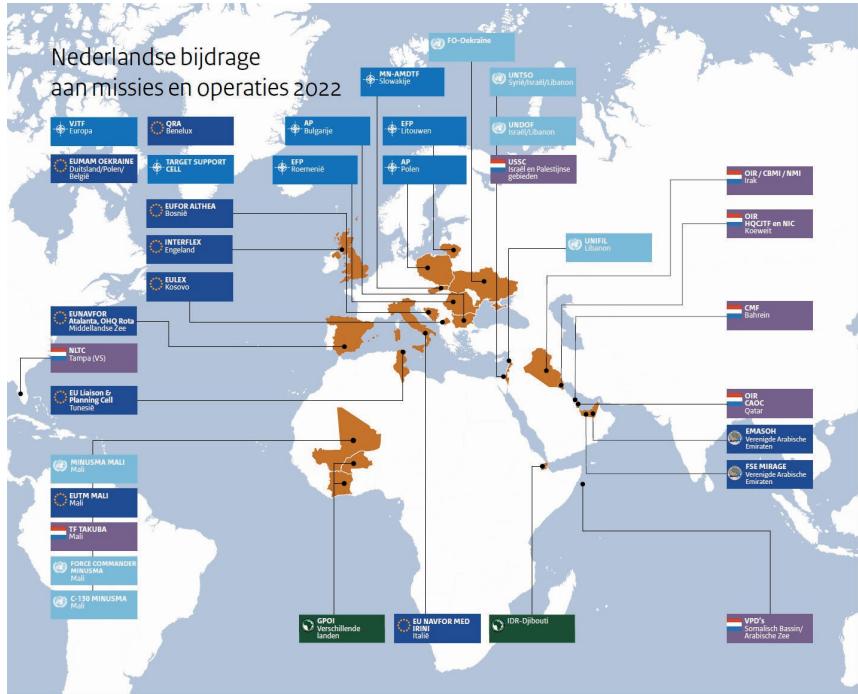
Qua overige missies leverde defensie in 2022 een bijdrage aan de anti-ISIS coalitie en bredere veiligheidsinzet in Irak.

Voorts heeft Nederland de eerste vijf maanden van 2022 bijgedragen met een C-130 vliegtuig inclusief bemanning en ondersteunend personeel aan de VN-missie MINUSMA te Mali. Gedurende het gehele jaar 2022 heeft Nederland de *Force Commander (FC)* MINUSMA geleverd met een kleine staf.

Daarnaast continueerde Defensie de bijdragen aan verschillende missies in het Midden-Oosten zoals UNDOF, UNTSO, UNIFIL en USSC. Ook leverde Defensie onder andere een kleinschalige bijdrage aan de EU maritieme missies Atalanta en Irini. Hierbij is de bijdrage aan Irini in het derde kwartaal van 2022 beëindigd. Eveneens leverde Nederland stafcapaciteit aan twee missies in Mali (EUTM en MINUSMA). Daarnaast heeft Nederland stafcapaciteit geleverd aan de EU Liaison and Planning Cell (EULPC) in Tunis.

Defensie heeft ondersteuning geleverd aan het door de Verenigde Staten geleide Global Peace Operations Initiative (GPOI) programma in Togo gedurende de maanden juli tot oktober. Tijdens deze training zijn Togolese militairen voorbereid op hun inzet in MINUSMA.

Figuur 5

Nationale inzet

Evenals voorgaande jaren waren in 2022 militairen dagelijks actief voor de derde hoofdtaak. Voorbeelden van deze inzet zijn de verleende bijstand voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid, inzet van zoek- en observatieteams en de inzet van de Explosieven Opruimingsdienst Defensie.

In 2022 heeft Defensie samen met de ministeries van Justitie en Veiligheid en Financiën verdere stappen gezet in het Brede Offensief Tegen de Ondermijnende Criminaliteit op het gebied van bewaken en beveiligen vanuit de Koninklijke Marechaussee, als partner in de Nationale Samenwerking tegen Ondermijnende Criminaliteit (NSOC). Tevens onderschepte de Kustwacht Carib en Defensie ruim 35.000 kilo aan verdovende middelen in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Daarnaast heeft Defensie gedurende een lange periode in 2022 ondersteuning geleverd aan de Politie Amsterdam bij het bewaken en beveiligen van de extra beveiligde rechbank in Amsterdam-West.

In 2022, en nu nog steeds, heeft Defensie een belangrijke bijdrage geleverd aan het opvangen van ontheemden en asielzoekers. Defensie stelde onder andere militaire locaties ter beschikking in Amsterdam, Ede, Huis ter Heide en Zoutkamp. Op de piek van de ondersteuning maakten ruim 2.000 personen gebruik van deze opvanglocaties. Tevens leverde de KMar bijstand aan de politie om bij te dragen aan de openbare orde gerelateerd aan de opvang.

Zoals ieder jaar heeft Defensie bluscapaciteit met een helikopter standby gehad in Nederland tijdens de risicoperiode voor natuurbranden. Deze helikopter is tweemaal daadwerkelijk ingezet in Midden-Nederland om een natuurbrand te bestrijden.

Overige inzet

In 2022 is, door de wijziging in de Wet ter bescherming koopvaardij, de dynamiek rondom de inzet van Vessel Protection Detachments (VPD) veranderd. Sinds 1 februari 2022 is het voor rederijen mogelijk om onder voorwaarden gebruik te maken van maritieme beveiligingsbedrijven.

Dit jaar is gebleken dat de wetswijziging nog nauwelijks impact heeft gehad op het aantal VPD-inzetten. In 2022 zijn in totaal 24 afgeronde VPD-inzetten uitgevoerd. De verwachting voor de komende jaren is dat door de wetswijziging het aantal VPD-inzetten dat Defensie uitvoert zal afnemen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 2 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)

	Realisatie						Vastgestelde begroting	Verschil
	2018	2019	2020	2021	2022	2022		
Verplichtingen	220.811	149.074	109.841	137.128	403.766	162.677	241.089	
Uitgaven	232.001	167.502	153.751	165.233	313.047	190.426	122.621	
Opdrachten	232.001	167.502	153.751	165.233	313.047	190.426	122.621	
- Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS)	226.651	163.128	127.381	149.442	301.725	182.785	118.940	
- Financiering nationale inzet krijgsmacht	1.669	1.415	20.198	5.376	4.609	3.374	1.235	
- Overige inzet	3.681	2.959	6.172	10.414	6.714	4.267	2.447	
Programma-onvangsten	36.119	11.140	6.638	6.739	11.954	2.907	9.047	
- Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS)	34.614	10.371	6.173	5.476	6.416	1.407	5.009	
- Financiering nationale inzet krijgsmacht				363	2.476		2.476	
- Overige inzet	1.505	769	465	900	3.062	1.500	1.562	

Toelichting algemeen

In artikel 1 Inzet worden alleen uitgaven voor inzet begroot en verantwoord mits:

1. Deze uitgaven additioneel zijn. Dit betekent dat vormen van inzet budgettair niet in dit artikel zichtbaar zijn indien geen sprake is van aanvullende uitgaven ten opzichte van de uitgaven voor gereedstelling en instandhouding binnen de artikelen van de operationele commando's (bijvoorbeeld de inzet van helikopters voor *Search and Rescue*) of indien deze worden verrekend met tweeden of derden (bijvoorbeeld noodhulp die wordt verrekend met het Ministerie van Buitenlandse Zaken).
2. Deze inzet onder directe verantwoordelijkheid van de CDS wordt uitgevoerd. Verschillende vormen van inzet zijn gemanageerd aan de operationele commando's, zoals de inzet voor de Kustwacht, en worden daarom bij die artikelen begroot en verantwoord.

Om het geïntegreerde karakter te borgen wordt besluitvorming over het Budget Internationale Veiligheid (BIV) interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd.

E. Toelichting op de instrumenten

In onderstaande tabel wordt voor 2022 weergegeven hoeveel budget per missie begroot was en is gerealiseerd. De posten met een verschil groter dan €5 miljoen worden nader toegelicht. Een uitzondering hierop zijn de missies die in 2022 zijn ontstaan en in de ontwerpbegroting 2022 dus geen budget hadden. Dit betreft de missies *Air Policing* in Bulgarije, *enhanced Forward Presence* (*eFP*) in Roemenië, *Multinational Air Missile Defence Task Force* (*MN AMDTF*) in Slowakije en de commerciële verwervingen ten behoeve van Oekraïne (*MAT SUPP OEK*) met een totale realisatie van € 188,1 miljoen.

Verplichtingen

De realisatie van de verplichtingen is € 241,1 miljoen hoger ten opzichte van de vastgestelde begroting. Dit heeft grotendeels te maken met de aangegeven verplichten voor de commerciële verwervingen ten behoeve van Oekraïne.

Uitgaven

Tabel 3 Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS) Bedragen x € 1.000

	Realisatie					Begroting	Verschil
	2018	2019	2020	2021	2022		
Uitgaven missies							
AFGHANISTAN	17.968	39.498	24.533	16.588	2.904	10.000	- 7.096
NEO AFGHANISTAN				9.392	3.318		3.318
STRIJD TEGEN ISIS (ATF ME & CBMI)	86.935	6.474	1.874	3.425	867		867
Veiligheidsinzet in IRAK (CBMI & KAR)		11.827	8.365	15.083	19.650	38.500	- 18.850
NMI		268	239	317	517	500	17
MINUSMA	47.804	27.340	5.417	9.328	9.846	18.000	- 8.154
eFP	24.991	37.212	27.540	44.129	34.063	36.000	- 1.937
MISSIES ALGEMEEN	10.550	3.314	5.477	4.579	2.439	17.300	- 14.861
Contributies	28.391	23.601	28.015	28.731	25.460	39.000	- 13.450
Personelszorg			6.611	748	1.769	3.100	- 1.331
EUCAP SAHEL NIGER		161		77			
EULEX	36	4					
EU ATALANTA	2.798	186	79	43	43		43
EUTM MALI	20	173	200	420	547		547
EU NAVFOR MED	280	185	15	24	43		43
EMASOH			10.057	417	441		441
EULPC					170		170
EUFOR Althea					2		2
UNTSO	963	838	661	502	875	900	- 25
UNDOF	160	183	226	57	66		66
UNIFIL	199	147	73	63	86		86
ALLIED SOLACE (Kosovo)				26	39		39
NS2AU	63	108	49	8			
CMF	277	244	276	249	309	260	49
Compensatie Hawija				3.484	1.007		1.007
International Committee of the Red Cross (ICRC)				3.000			
NLTC	67	64	55	36	67		67
FSE MIRAGE	1.495	2.429	1.308	1.688	1.507		1.507
OP FORTIS (Carrier Strike Group)				1.404	1.233		1.233
Partnership for Actions in West Afrika (PAWA)				102	13		13
Snelle Inzetbare Capaciteiten (SIC)	849	7.727	5.921	5.073	3.012	3.600	- 588
Task Force Takuba				184	725	3.100	- 2.375
USSC		459	303	343	386		386
AP BUL					6.248		6.248
MN AMDTF SVK					6.572		6.572
eFP ROU					11.247		11.247
MAT SUPP OEK					163.996		163.996
FO OEK					1.480		1.480
OP INTERFLEX					768		768
IDR-TEAM DJIBOUTI					8		8
Beëindigde missies	2.803	688	9				
Totale uitgaven aan missies	226.651	163.128	127.381	149.442	301.725	170.260	131.465
Gereserveerde bijdrages							
Reservering Srebrenica arrest						15.000	- 15.000
Dutchbat II (commissie Borstlap)						300	- 300
Geheime Uitgaven (in artikel 11 GEHEIM)						5.000	- 5.000
Voorziening Rapid Response Pool tbv FRONTEX						1.800	- 1.800
Voorziening HGIS						- 9.575	9.575
Totale budget CBO/BIV	226.651	163.128	127.381	149.442	301.725	182.785	118.940

Capacity Building Mission Iraq (CBMI)

De belangrijkste reden voor de onderrealisatie van de missie CBMI, komt doordat Duitsland een flinke facturatie achterstand heeft. Vanaf januari 2019 zijn er geen facturen voor *Real Life Support* meer ontvangen. Daarnaast zijn er ook met de Verenigde Staten nog geen duidelijke afspraken gemaakt over het gebruik van Camp Bulldog. Hierdoor is van de Amerikanen nog geen factuur ontvangen. De financiële omvang van de facturatie achterstand en wanneer we de facturen gaan ontvangen is onbekend. Verder is door het onterecht opnemen van pensioentoelagen en het uitblijven of lager uitvallen van verrekeningen met de verschillende defensieonderdelen de realisatie lager dan begroot.

United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission (MINUSMA)

De onderrealisatie op MINUSMA is vooral ontstaan door het niet aanbieden van onderhoud door defensieonderdelen, ten laste van de missie na de redeployment. Hierdoor is de €8 miljoen die hiervoor begroot was niet tot realisatie gekomen. Het overige deel van de onderrealisatie heeft te maken met het onterecht opnemen van pensioentoeslagen in de begroting.

Missies Algemeen

In 2022 is door de COVID-19 pandemie wederom financieel rekening gehouden met huisvesting in verband met quarantaine voor uitzendingen en/of werkbezoeken, maar in 2022 was dit niet meer benodigd. Daarnaast is er op het gebied van informatievoorziening minder tot realisatie gekomen, omdat de Next Generation Jammers zijn doorgeschoven naar 2023 en de verrekening van satellietcapaciteit heeft plaatsgevonden op het budget van de desbetreffende missies.

Contributies

De post contributies omvat diverse Nederlandse contributiebijdragen aan Internationale Organisaties en samenwerkingsverbanden. Voorbeelden hiervan zijn de NAVO, de Alliance Operations & Missions (AOM), de EU, de European Peace Facility (EPF) en de Strategic Airlift Capability (SAC) C-17.

De contributiebijdrage aan SAC C-17 is €7,4 miljoen lager dan in de MOU-afspraken is vastgelegd. In 2022 is minder contributie bij de landen afgeroepen dan de plafondwaarde van de MOU. De contributiebijdrage aan AOM is €7,5 miljoen lager dan de meerjarige raming. De beëindiging van de *Resolute Support Mission (RSM)* in Afghanistan draagt hier mede aan bij. De contributiebijdrage aan EPF is €1,4 miljoen hoger dan geraamde. Dit komt door een storting in het deposito voor vroegtijdige financiering van snelle reactieoperaties.

Reservering Srebrenica arrest

In 2022 was er voor de civielrechterlijke regeling Srebrenica een bedrag van €30,7 miljoen beschikbaar. Eind 2022 is er een bedrag van €23,3 miljoen teruggekomen in de voorziening BIV.

Ontvangsten

In 2022 is voor Crisisbeheersingsoperaties €6,4 miljoen ontvangen, waarvan €5 miljoen meer is ontvangen dan meerjarig geraamde. De ontvangsten zijn voor het grootste gedeelte afkomstig van de terugontvangen contributiebijdragen uit voorgaande jaren van €2,4 miljoen en de missie MINUSMA (C-130) €3,6 miljoen (VN ontvangsten).

Structurele Nationale Inzet

Defensie voert structurele taken uit ten behoeve van civiele overheden. De financiële middelen van deze taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie. Deze taken zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, convenanten of arrangementen. Onder deze taken vallen de taken van de KMar, de Kustwacht in Nederland en het Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie.

Tabel 4 Daadwerkelijke inzetten 2022 in aantallen

Grondslag/Activiteit	Soort	Prognose	Realisatie
Explosieven opruiming	ruiming	2000	2261
Explosieven opruiming Noordzee	ruimingen	35	51
Quick Reaction Alert (onderscheppingen luchtruim)	onderscheppingen	4	2
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde (Politiewet) ¹	aanvragen	135	47
Handhaving openbare orde en veiligheid (Politiewet)	aanvragen	25	67
Wet Veiligheidsregio	aanvragen	25	13
Militaire steunverlening in het openbaar belang	aanvragen	30	26
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curacao en Sint Maarten - zachte bijstand	aanvragen	29	16
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curacao en Sint Maarten - harde bijstand	aanvragen	3	5
Wet BES	aanvragen	3	3

1 Duikassistentie wordt veelal uitgevoerd binnen deze grondslag/activiteit

Militaire bijstand en steunverlening (Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht)

Defensie verleent militaire bijstand (MB) voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid (OOV) en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde (SHRO). Deze bijstand wordt zowel door de KMar geleverd als door andere eenheden van Defensie. Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis, of de vrees voor het ontstaan daarvan (Wet Veiligheidsregio). Verder kan een civiele autoriteit/ Minister een beroep doen op militaire steunverlening in het openbaar belang (MSOB). Ook in het Caraïbische deel van het Koninkrijk worden door Defensie soortgelijke vormen van militaire bijstand en steunverlening verleend.

Tabel 5 Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK) (bedragen x € 1.000)

	Realisatie	Realisatie	Begroting	Verschil
	2021	2022	2022	2022
Uitgaven FNIK				
- militaire bijstand en steunverlening regulier aanvragen	1.245	2.670	3.374	- 704
- militaire steunverlening (nood)opvanglocaties	2.476			
- militaire steunverlening Vaccineren en Testen COVID-19		1.768		1.768
- militaire bijstand en steunverlening ihkv COVID-19	1.654	171		171
Totaal	5.376	4.609	3.374	1.235
Ontvangsten FNIK				
- militaire steunverlening (nood)opvanglocaties	0	- 2.476	0	- 2.476
Totaal	0	- 2.476	0	- 2.476

Toelichting Nationale Inzet

Defensie continueerde diverse (nood)opvanglocaties voor evacuees uit Afghanistan, ontheemden uit Oekraïne en reguliere asielzoekers. Daarnaast is ondersteuning geleverd in onder andere de vorm van

luchtobservatiecapaciteit (UAS), searchcapaciteit, duikcapaciteit, *Fire Bucket Operations (FBO)* en CBRN-capaciteit. Verder leverde Defensie wederom capaciteit voor het opruimen van explosieven door de Explosieven Opruimingsdienst. Defensie leverde bijstand tijdens hoog risico zittingsdagen in Amsterdam tijden het Marengo proces en militaire bijstand bij de diverse stikstofprotesten. Tot slot waren ongeveer 200 defensiedewerkers dagelijks gecommiteerd aan de aansturing van en advies over nationale inzet.

Enkele voorbeelden van Nationale Inzet in 2022:

- Het tijdelijk faciliteren van diverse (nood)opvanglocaties van Defensie voor opvang van asielzoekers, waaronder de evacuees uit Afghanistan en Oekraïense ontheemden, op verzoek van het COA.
- Het beveiligen van de buitenringen rondom de extra beveiligde rechbank Amsterdam tijdens hoog risico zittingsdagen bij het Marengo- en ERIS-proces.
- De ondersteuning het lokale gezag met de inzet van mobiele barrières tijdens de boerenprotesten tegen het stikstofbeleid van het kabinet
- Het beschikbaar stellen van opslagcapaciteit voor verongelukte luchtvaartuigen en enkele wrakstukken op diverse vliegbases van de Luchtmacht behoeve van opvolgend (technisch) onderzoek door de Nationale Politie (dienst luchtvaarttoezicht) en de Onderzoeksraad voor de Veiligheid (OVV).
- Het ondersteunen van onder andere de politie met luchtobservatiecapaciteit (UAS) en search capaciteit.

COVID-19

Op verzoek van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft Defensie van medio december 2021 tot medio februari 2022 militaire ondersteuning geleverd bij het bemensen van de niet-medische functies binnen spoor 1 t/m 4 vaccineren en de functie van bemonsteraars en administratieve functies binnen testen op diverse locaties binnen Nederland. De additionele uitgaven hiervoor bedroegen € 1,9 miljoen.

Host Nation Support (HNS)

HNS (gastlandsteun) is de militaire ondersteuning die door Nederland wordt geleverd aan bondgenootschappelijke eenheden en NAVO-organisaties die verblijven op of zich verplaatsen over Nederlands grondgebied. Dit is een verplichting die ten grondslag ligt aan de NAVO en in verschillende MOU's is vastgelegd.

In het afgelopen voorjaar heeft er een grote doorvoeroperatie plaatsgevonden i.h.k.v. DEFENDER 22, waarbij ondersteuning werd geleverd door de Nederlandse Krijgsmacht. Ongeveer 2.400 (rups)voertuigen en goederen van een *Armoured Brigade Combat Team* van de eerste Amerikaanse Cavalerie Divisie werden gelost in de haven van Vlissingen. Deze (rups)voertuigen en goederen zijn vervolgens deels over het spoor en deels over de weg verplaatst richting Polen en Litouwen.

4.2 Beleidsartikel 2 Koninklijke Marine

A. Algemene doelstelling

De marine levert operationeel gerede maritieme expeditionaire capaciteit (zowel vloot als mariniers) voor maritieme gevechtsoperaties zoals onderzeebootbestrijding en amfibische operaties, maritieme veiligheidsoperaties zoals antidrugs- en antipiraterij-operaties, en maritieme assistentie bij bijvoorbeeld rampen en militaire bijstand. De marine kan zelfstandig wereldwijd operaties uitvoeren en kan ook samen optreden met de landmacht, luchtmacht, marechaussee, kustwacht en buitenlandse bondgenoten.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de marine alsmede de (mate van) gereedheid van maritieme eenheden. De marine is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De marine is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

C. Beleidsconclusies

De marine heeft in 2022 deelgenomen aan verschillende grote en kleine operaties, waarmee een bijdrage is geleverd aan alle hoofdtaken van Defensie. De consequenties van de COVID-19 pandemie waren in 2022 ten opzichte van 2021 beperkt. Veel geplande oefeningen konden doorgang vinden.

In 2022 hebben meerdere fregatten, mijnenjagers en het JSS en een operationele staf in de Standing Naval Forces bijdragen geleverd in het kader van hoofdtaak 1. Daarnaast hebben een LPD en een onderzeeboot gered gestaan ter versterking van de VJTF. Het NL-commando over SNMG1 (Standing NATO Maritime Group 1) kreeg extra betekenis met de activatie van de VJTF(M), waarbij het aantal schepen in het verband initieel toenam en in later stadium weer afnam en stabiliseerde. De inzet van mariniers in Erbil verliep goed en liet zien dat met creativiteit en gedrevenheid inzet succesvol kan worden gecombineerd met gereedstellingsactiviteiten. Een advance party van de 21Raiding Squadron van het Korps Mariniers is vertrokken naar het Verenigd Koninkrijk voor Operatie INTERFLEX. Door deze organieke eenheid te sturen is het mogelijk jonge mariniers te koppelen aan ervaren kaderleden, om zodoende tijdens het trainen van Oekraïense militairen ook de eigen skills en drills te verbeteren.

Daarnaast hebben eenheden van het Korps Mariniers aan het begin van het jaar geoefend tijdens de Joint Arctic Training en hebben ze deelgenomen aan een grote internationale oefening van mariniers op bataljonsniveau in de Verenigde Staten.

In 2022 is de mijnenjager Zr.Ms. Vlaardingen onderdeel geweest van SNMCMG2 (Standing NATO Mine Countermeasures Group 2) en heeft in de Middellandse Zee standby gestaan om op afroep graantransporten in de ZWARTE ZEE te begeleiden.

In 2022 is aan hoofdtaken 2 en 3 invulling gegeven met onder andere 27 afgeronde en nog gaande Vessel Protection Detachments, het vernietigen van 54 explosieven op de Noordzee en bij operaties in de West is door de Ocean Going patrol Vessels in samenwerking met de MQ9 Reaper een record hoeveelheid van 33.669 kg drugs onderschept.

Voor de gereedstelling was de aansluiting van de fregatten Zr.Ms. De Zeven Provinciën en Zr.Ms. Van Amstel bij de USS Gerald R. Ford Carrier Strike Group een operationeel hoogtepunt waarbij in internationaal verband ervaring is opgedaan. Tevens heeft een (binationale) taakgroep met internationale partners geoefend. Zo hebben de mariniers in de Verenigde Staten met een Marine Combat Group (MCG) op bataljonsniveau getraind en heeft de Marine Spearhead Task Unit (MSTU) na een zeer korte reactietijd een noodhulp oefening op Guadeloupe uitgevoerd.

Het maritieme helikopter squadron 860 heeft met drie NH90 helikopters vanaf Zr.Ms. Karel Doorman en een onderzeeboot tactisch geoefend waarbij de onderzeebootbestrijdingsvaardigheden op een hoger niveau zijn gebracht.

Nu de Expeditionary Survey Boat *full operational capable is*, beschikt de marine over een 16 meter lang platform dat zelfstandig onder tactische omstandigheden hydrografische opnames kan uitvoeren op grotere afstand van het moederschip. Met die informatie worden expeditionaire maritieme operaties ondersteund en wordt voor een omgeving gezorgd waarin schepen veilig kunnen navigeren. Daarnaast is de marine het afgelopen jaar druk bezig geweest met het verder opbouwen van haar Cyber capaciteit.

Een belangrijke tegenslag dit jaar was de brand aan boord van Zr.Ms. Zeeland. Het onderzoek loopt nog en het herstel van de schade is in volle gang.

De personele tekorten blijven vooralsnog een belangrijke belemmering voor een verdere verbetering van de operationele gereedheid. De gewenste hogere instroom van personeel is in 2022 niet bereikt. Op onderdelen zijn echter wel successen te benoemen.

Voor de verbetering van de materiële gereedheid zijn aanvulling van de voorraad en uitbesteding belangrijke maatregelen. Maar ook civiele partners en toeleveranciers hebben capaciteitstekorten en langere doorlooptijden door schaarste. Hierdoor wordt het positieve effect van de investering in uitbesteding en aangevulde voorraden maar langzaam zichtbaar en treden er nog steeds vertragingen op in onderhoudstrajecten. Toch zijn er positieve effecten merkbaar. Door toegenomen wisselvoorraad kan steeds vaker gebruik worden gemaakt van repair-by-replacement en leidt niet iedere vertraging in uitbested werk tot een vertraagd onderhoudstraject. De beschikbaarheid van optonica is succesvol verbeterd, waardoor niet alleen de ingezette militair over goede helderheidsversterkendemiddelen beschikt, er kan ook mee getraind worden.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 6 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)

	Realisatie						Vastgestelde begroting	Verschil
	2018	2019	2020	2021	2022	2022		
Verplichtingen	916.861	977.958	1.108.335	1.027.350	994.610	823.417	171.193	
Uitgaven	867.185	948.942	985.977	826.569	953.168	844.737	108.431	
Opdrachten	198.921	219.702	235.889	44.266	60.480	51.841	8.639	
- Gereedstelling	29.911	30.038	33.208	44.266	20.654	17.017	3.637	
- Instandhouding materieel	169.010	189.664	202.681					
- Kustwacht NL				36.695	26.865	9.830		
- Kustwacht CARIB				3.131	7.959	- 4.828		
(Schade)vergoeding					126	126		
- Schadevergoeding overig					116	116		
- Kustwacht CARIB					9	9		
Personele uitgaven	592.657	692.094	692.094	766.079	873.474	772.458	101.016	
- Eigen personeel	585.868	637.195	677.897	720.472	793.283	712.331	80.952	
- Externe inhuur	6.789	10.112	13.541	10.395	8.594	100	8.494	
- Overige personele exploitatie ¹		44.787	33.176	35.212	46.325	34.499	11.826	
- Kustwacht NL					9.291	7.472	1.819	
- Kustwacht CARIB					15.981	18.056	- 2.075	
Materiële uitgaven	75.607	37.146	25.474	16.224	19.088	20.438	- 1.350	
- Instandhouding IT	1.019	840	1.211					
- Instandhouding infrastructuur	8.622	7.093	3.859					
- Overige materiële exploitatie ¹	63.913	29.213	20.404	16.224	17.319	18.845	- 1.526	
- Bijdragen aan SSO Paresto	2.053							
- Kustwacht NL					36	38	- 2	
- Kustwacht CARIB					1.733	1.555	178	
Apparaatsontvangsten	22.369	60.599	28.090	17.682	14.214	10.881	3.333	
- Kustwacht NL Ontvangsten					10	120	- 110	
- Kustwacht CARIB Ontvangsten					8.559	4.857	3.702	
- Kon. Marine Ontvangsten					5.645	5.904	- 259	

1 In 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

E. Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 5 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

Ten opzichte van de ontwerpbegroting zijn per saldo voor een bedrag van € 171,2 miljoen meer verplichtingen aangegaan. De hogere verplichtingen zijn het gevolg van de hogere uitgaven in het betalingenbudget (€108,4 miljoen) met als grootste omvang de arbeidsvooraarden 2021-2023. Daarnaast is er in plaats van eenmaal, tweemaal een verplichting aangegaan (€33,4 miljoen) voor de service level agreement (SLA) met de Rijksrederij voor 2022 en 2023. Verder zijn er meerjarige verplichtingen aangegaan voor onder andere vliegcapaciteit voor Kustwacht NL (€20 miljoen), energie en water in het Caribisch gebied (€3,6 miljoen) en diverse kleinere contracten.

Uitgaven

Opdrachten

Binnen opdrachten is per saldo €8,6 miljoen meer besteed dan in de ontwerpbegroting is aangegeven. De hogere uitgaven binnen Kustwacht NL (€9,8 miljoen) zijn gemaakt voor het gereedhouden en inzetten van de Emergency Towing Vessels op de Noordzee (€11,8 miljoen). Daarnaast is het budget verlaagd (€1,1 miljoen), omdat de besteding op IT-projecten niet realiseert binnen de begroting Defensie, maar in het DMF. Daar tegenover is minder uitgegeven aan de luchtverkenning. Dit betreft één factuur (€1,0 miljoen) die wordt betaald in het jaar 2023.

De lagere uitgaven bij Kustwacht CARIB (€4,8 miljoen) is, zoals vermeld in de 2e suppleaire begroting, het gevolg van het realiseren conform jaarplan waarbij onder andere de capaciteiten voor luchtverkenning onder het Defensiematerieelbegrotingsfonds realiseert. Daar tegenover staan hogere uitgaven door onder meer toenemende brandstofprijzen.

Personele uitgaven

Binnen personele uitgaven is per saldo €101 miljoen meer besteed dan in de ontwerpbegroting is aangegeven. De oorzaak ligt met name bij de extra uitgaven aan het arbeidvoorraardenakkoord 2021-2023, de tijdelijke toelage loongebouw, de tegemoetkoming pensioenlasten en (tijdelijke) functie uitbreidingen. In verband met ondervulling van het personeelsbestand zijn extra uitgaven gemaakt voor externe inhuur om alsnog over personele capaciteit te beschikken. De hogere uitgaven op overige personele exploitatie wordt onder andere veroorzaakt door hogere opleidingsuitgaven.

Groene Draeck

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschenkt. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De kosten voor het onderhoud aan de Groene Draeck worden verantwoord op de begroting van het Ministerie van Defensie zolang Prinses Beatrix gebruik maakt van de Groene Draeck. De gemiddelde onderhoudskosten voor het Rijk zijn ook voor de huidige vijfjaarsperiode (2021 t/m 2025) begroot op €87.000 per jaar. De daadwerkelijke uitgaven fluctueren over de jaren heen.

Het benodigde meerjarige groot onderhoud wordt door tussenkomst van de Dienst Koninklijk Huis (DKH) door een specialistische werf uitgevoerd. Tot het maximum van het voor de huidige vijfjaarsperiode (2021 t/m 2025) beschikbaar gestelde budget van €435.000 (5 maal €87.000) kunnen de kosten hiervan worden gefactureerd. De in 2022 door Defensie gedragen kosten voor het in uitvoering zijnde meerjarige onderhoud van de Groene Draeck zijn €18.424. Van het totaal beschikbare onderhoudsbudget tot en met 2025 resteert nog €190.301. Eventuele meerkosten boven de €435.000 voor het onderhoud aan de Groene Draeck komen voor rekening van de eigenaresse.

4.3 Beleidsartikel 3 Koninklijke Landmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Landmacht draagt op de grond bij aan vrede, vrijheid en veiligheid in Nederland en daarbuiten. De landmacht doet dit met professionele en goed getrainde militairen en hoogwaardige technologie. Zij gaan door waar anderen moeten stoppen. Onder de zwaarste omstandigheden voeren zij gevechtsoperaties uit, bieden humanitaire hulp, ondersteunen bij rampen en ondersteunen dagelijks de civiele autoriteiten in Nederland.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landmacht alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. De landmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en instandhouden van de eenheden. De landmacht is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

C. Beleidsconclusies

Oekraïne

De landmacht droeg in 2022 bij aan veiligheid in en buiten Nederland. Direct na de invasie van Rusland in Oekraïne op 24 februari 2022 leverde de landmacht, als deel van de krijgsmacht en het NATO-bondgenootschap, snel capaciteiten en bracht haar eenheden in verhoogde staat van gereedheid. De landmacht ondersteunde de Oekraïense krijgsmacht door essentiële wapens, munitie en materieel te leveren en opleidingen en trainingen voor Oekraïense militairen te verzorgen zoals de operatie *Interflex* en *European Union Military Assistance Mission Ukraine*.

Naast de reeds aanwezige Duits-Nederlandse battlegroup in Litouwen, werden extra eenheden in Roemenië en Slowakije ontspoord en is genieondersteuning geleverd voor de *Air Policing* in Bulgarije.

Overige internationale inzet

Onder NAVO, EU, VN, maar ook nationale vlag, werden eenheden van de landmacht in 2022 ingezet in Irak, Mali en op Curaçao. Landmachtpersoneel werd daarnaast ingezet binnen verschillende missies zoals onder andere in Burkina Faso, Tunis, Libië, Libanon, Jordanië, Qatar en Koeweit.

Nationale inzet en evenementen

Landmachteenheden voerden in 2022 continue een veelvoud aan nationale operaties, militaire steunverleningen en bijstand uit in het kader van handhaving van de rechtsorde, openbare orde en veiligheid. In het bijzonder ondersteunde de landmacht de politie bij de extra beveiligde rechtbank, het COA bij de crisisnoodopvang en de veiligheidsregio's bij gespecialiseerde doorzoeken. In het kader van Host Nation Support ondersteunde de Landmacht verschillende strategische verplaatsingen van internationale eenheden over Nederlands grondgebied.

Een aantal evenementen is ondersteund waaronder herdenkingen, Bevrijdingsdag, de Vierdaagse in Nijmegen en Prinsjesdag. Daarnaast is aanzienlijke steun geleverd aan onder andere de Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid (NIDV) jaardag Grondgebonden Platformen en de NIDV Exhibition for Defence and Security.

Internationale Militaire Samenwerking

Missies en oefeningen stonden veelvuldig in het teken van internationale militaire samenwerking. In het bijzonder heeft de landmacht op het gebied van kennisdeling, ontwikkeling van capaciteiten en integratie samengewerkt met de strategische partners Duitsland, Engeland, Frankrijk, de Verenigde Staten, België, Luxemburg en Noorwegen. Daarnaast is Litouwen een operationeel partner en is de hernieuwde samenwerking met Suriname doorontwikkeld. Met Duitsland is de intensivering van de samenwerking verder vormgegeven door de gezamenlijke Common Army Vision. De belangrijkste elementen zijn het op elkaar afstemmen van de opbouw en inrichting van landeenheden, het versterken van de binationale commandostructuur met geharmoniseerde procedures en interoperabele systemen, het synchroniseren van kennis- en doctrineontwikkeling, het afstemmen van behoeftestellingen, verwerving en instandhouding en het herdefiniëren van de rol van het 1^e Duits-Nederlands Legerkorps in lijn met het NATO New Force Model.

Gereedstelling

Voor de gereedstelling van operationele landmachteenheden vond een veelvoud aan grote en kleine oefeningen in het binnen- en buitenland plaats. Voorbeelden van grote internationale en NAVO-oefeningen zijn: *Rapid Falcon*, *Steadfast Jupiter*, *Falcon Autumn*, *Cougar Sword 22* en in afgeslankte vorm de oefeningen *Vigorous Bison* en *Bison Sustain*. In het bijzonder werd de NAVO *Very High Readiness Joint Task Force*, bestaande uit onder andere 2800 militairen van de Landmacht, voorbereid op haar stand-by-status als snelle reactiemacht in 2023.

Alle internationale ontwikkelingen, de vele inzetten en opdrachten en de gereedstelling, in combinatie met de druk op de eigen personele- en materiële gereedheid zorgden ondanks alle krijgsmachtbrede inspanningen en investeringen voor een moeizame ontwikkeling van de operationele gereedheid binnen de landmacht.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 7 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil
	2018	2019	2020	2021	2022	2022	2022
Verplichtingen	1.417.516	1.571.278	1.576.567	1.402.621	1.611.486	1.447.638	163.848
Uitgaven	1.337.845	1.497.067	1.594.098	1.368.103	1.599.669	1.447.638	152.031
Opdrachten	197.620	241.455	345.409	51.491	84.223	79.131	5.092
- Gereedstelling	57.527	61.578	45.560	51.491	84.223	79.131	5.092
- Bijdragen aan SSO Paresto	5.924						
- Instandhouding materieel	140.093	179.877	298.849				
(Schade)vergoeding					119	0	119
- Schadevergoeding overig					119	0	119
Personele uitgaven	989.070	1.151.310	1.225.482	1.291.079	1.489.214	1.341.495	147.719
- Eigen personeel	980.398	1.069.948	1.159.863	1.223.200	1.404.130	1.272.635	131.495
- Externe inhuur	8.672	12.662	13.238	10.864	13.075	3.780	9.295
- Overige personele exploitatie ¹		68.700	52.381	57.015	72.009	65.080	6.929
Materiële uitgaven	151.155	104.302	23.207	25.532	26.113	27.012	- 899
- Instandhouding infrastructuur			701				
- Overige materiële exploitatie	148.981	104.302	22.504	25.532	26.113	27.012	- 899
- Instandhouding IT			2				
- Bijdragen aan SSO Paresto		2.174					
Apparaatsontvangsten	5.063	13.380	13.380	5.967	11.521	7.875	3.646

1 In 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

E. Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan €10 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De gerealiseerde verplichtingen zijn voor de landmacht €163,8 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt vooral veroorzaakt door de arbeidsvoorraarden 2021-2023.

Uitgaven

De uitgaven bij de landmacht zijn €152,0 miljoen hoger ten opzichte van de vastgestelde begroting. Het belangrijkste verschil is de personele uitgaven en wordt hieronder toegelicht.

Personele uitgaven

De hoge uitgaven bij personele uitgaven van €147,7 miljoen wordt met name veroorzaakt door hogere uitgaven eigen personeel als gevolg van de nieuwe arbeidsvoorraarden 2021-2023.

4.4 Beleidsartikel 4 Koninklijke Luchtmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Luchtmacht is een modern en technologisch krijgsmachtdeel dat wereldwijd actief is. De luchtmacht ondersteunt bestrijding van internationale onrust en biedt hulp bij rampen. In Nederland zorgt ze voor veiligheid vanuit de lucht door onder andere bewaking en verdediging van het luchtruim. Hiervoor beschikt het krijgsmachtdeel over hooggekwalificeerd personeel, vliegtuigen, helikopters en andere wapensystemen.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtstrijdkrachten en van de mate van gereedheid van de luchtstrijdkrachten. Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en instandhouden van lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht en is inzetbaar voor de verdediging van het bondgenootschappelijk grondgebied, expeditaire taken en nationale taken.

C. Beleidsconclusies

In 2022 zijn eenheden van de luchtmacht vanaf het begin van het conflict betrokken geweest bij het snelle en adequate antwoord van de NAVO op de oorlog in Oekraïne en de spanningen aan de Europese oostgrens; binnen enkele uren na het binnenvallen van Rusland in Oekraïne waren Nederlandse jachtvliegtuigen in positie aan de oostgrens van het NAVO grondgebied. Vrijwel al onze capaciteiten zijn in deze situatie ingezet in een breed scala aan missies. De F-16 en de F-35 zijn succesvol ingezet voor *enhanced Vigilance Activities* en *enhanced Air Policing Activities* en inmiddels is de volgende *Air Policing* missie in Polen gestart. Om dit alles en de *Taskforce Oekraïne* te ondersteunen heeft de C-130 meerdere vluchten uitgevoerd om materieel naar Oekraïne te transporteren en stond de AH-64 gereed om onmiddellijk ingezet te worden in Roemenië. De Cougar stond *stand-by* voor inzet voor de *Initial Follow-on Forces Group* van de *NATO Response Force*. De MRTT is weliswaar niet organiek van de luchtmacht en nog niet *Initial Operational Capable*, maar is wel al ingezet tijdens de *air-to-air refueling*-missies aan de NAVO-Oostgrens. Ook is de NH-90 ingezet aan boord van de *Standing NATO Maritime Group 1*. Naast de inzet in relatie tot de Oekraïne heeft de luchtmacht afwisselend met de Belgische luchtmacht, met F-16 jachtvliegtuigen de Benelux-landen beschermd tegen civiele en militaire vliegtuigen waarvan een dreiging uitgaat. Onderwijl onderhouden de F-16's tot 2025 de nucleaire taak die daarna door de F-35 wordt overgenomen.

Om de geoefendheid te verbeteren heeft de luchtmacht afgelopen jaar deelgenomen aan verschillende (inter)nationale oefeningen. Tijdens de oefening *Frisian Flag* werden met de F-16 en de F-35 grootschalige formaties getraind. Daarnaast zijn tijdens de oefening *Falcon Autumn* eenheden van het Defensie Helikopter Commando en *Air Mobility Command* weer gecertificeerd voor grootschalig luchtmobiel optreden. Tijdens de *Fleet Officer Sea Training* zijn nieuwe NH90-bemanningen succesvol getraind in onderzeebootbestrijding en vlootintegratie. De stationering van de MQ-9 op Curaçao is verlengd tot medio 2023 waarbij ook operationele inzet is beoogd naast alle testactiviteiten.

De luchtmacht heeft parallel aan inzet en gereedstellen verdere stappen gezet in de transitie naar een 5e generatie luchtmacht. In de transitie naar de Chinook model F (MYII) wordt toegewerkst naar de fase *Initial Operational Capable* en de Apache doorloopt het remanufacture-programma. De vernieuwde organisatie met een Staf en 4 Commands, inclusief bedrijfsvoering conform Besturen Bij Defensie, krijgt steeds meer vorm. De transitie krijgt daarnaast een flinke impuls door de Defensienota 2022, met name waar de maatregelen aansluiten bij bestaande transitieprojecten, zoals de uitbreiding van de MQ-9 capaciteit, de vervanging van de C-130 en het inrichten van het derde squadron F-35. Naast de interne transitie van de luchtmacht is ook een overeenkomst met Noorwegen afgesloten over samenwerking in het ruimtedomein.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 8 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil 2022
	2018	2019	2020	2021	2022	2022	
Verplichtingen	890.455	967.155	887.150	610.042	701.883	681.581	20.302
Uitgaven	771.677	873.248	927.222	701.884	757.146	681.581	75.565
Opdrachten	230.498	278.859	286.446	19.970	22.348	24.070	- 1.722
- Gereedstelling	18.005	21.231	18.553	19.970	22.348	24.070	- 1.722
- Bijdragen aan SSO Paresto	539						
- Instandhouding materieel	212.493	257.628	267.893				
(Schade)vergoeding					13	0	13
- Schadevergoeding overig					13	0	13
Personele uitgaven	436.161	538.723	608.607	661.033	710.821	634.143	76.678
- Eigen personeel	432.225	479.371	513.865	534.128	582.968	537.498	45.470
- Externe inhuur	3.936	5.997	7.649	6.659	4.711	0	4.711
- Overige personele exploitatie ¹		53.355	87.093	120.246	123.143	96.645	26.498
Materiële uitgaven	105.018	55.666	32.169	20.880	23.964	23.368	596
-Instandhouding infrastructuur			1.938				
- Overige materiële exploitatie ¹	102.933	55.666	21.342	20.880	23.964	23.368	596
- instandhouding IT			8.889				
- Bijdragen aan SSO Paresto		2.085					
Apparaatsontvangsten	20.425	13.799	10.452	14.486	19.459	12.111	7.348

1 In 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

E. Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan €5 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De gerealiseerde verplichtingen zijn €20,3 miljoen hoger dan initieel begroot. Dit is met name het gevolg van de nieuwe arbeidsvoorwaarden waardoor de verplichtingen binnen formatie aanzienlijk hoger zijn (€45,7 miljoen) dan eerder in de begroting is vastgesteld. Op de post Overige Personele Exploitatie is de realisatie van het verplichtingenbudget met €26,5 miljoen achtergebleven als gevolg van reeds in eerdere jaren aangegeven verplichtingen met een langjarig karakter.

Uitgaven

Personele uitgaven

De realisatie van het budget voor personele uitgaven is €75,6 miljoen hoger dan begroot. De uitgaven voor het eigen personeel zijn €45,7 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Het arbeidsvoorraardenakkoord zorgt voor deze hogere uitgaven.

Binnen het budget voor overige personele exploitatie heeft een overrealisatie plaatsgevonden van €26,5 miljoen. Deze overrealisatie wordt met name veroorzaakt door meeruitgaven voor opleidingen (€22,4 miljoen). Voor vliegeropleidingen die onder Foreign Military Sales worden afgenoem, zijn voorschotten betaald voor de opleidingen die zijn afgenoem in 2022. Dit heeft geleid tot verhoogde uitgaven in de vorm van FMS voorschotbetalingen voor initiële vliegeropleidingen (€7 miljoen) en voor F-35 vliegeropleidingen (€13 miljoen). Deze voorschotbetalingen zijn onderdeel van de *Special Billing Arrangement* die voor alle Nederlandse FMS-contracten gelden.

Ontvangsten

In 2022 zijn de ontvangsten hoger uitgevallen dan geraamde. Dit komt door uitgestelde ontvangsten die in 2022 zijn ontvangen en onverwachte ontvangsten zoals een afgesloten FMS-case waarbij ruim €4 miljoen is ontvangen die de overrealisatie verklaren.

4.5 Beleidsartikel 5 Koninklijke Marechaussee

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) waakt over de veiligheid van Nederland en het Caribisch gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden. Wereldwijd wordt de marechaussee ingezet op plaatsen van strategisch belang. Van koninklijke paleizen tot aan de buitengrenzen van Europa. Van luchthavens in Nederland en het Caribisch gebied tot oorlogs- en crisisgebieden overal ter wereld. De marechaussee heeft 3 hoofdtaken:

1. Grenspolitietaak;
2. Bewaken en beveiligen;
3. Internationale en militaire politietaken.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is beheerverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar berust bij meerdere ministeries. Afhankelijk van de betreffende taak zijn dat de ministeries van Justitie en Veiligheid (inclusief de Directoraat-Generaal Migratie, het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie.

In artikel 4 van de Politiewet wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen:

- Het waken over de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen;
- De uitvoering van de politietaken ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten en internationale militaire hoofdkwartieren en de personen behorende tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren;
- De uitvoering van de politietaken op de luchthaven Schiphol en op de andere door de Minister van JenV en de Minister van Defensie aangewezen luchtvaarterreinen en de beveiliging van de burgerluchtvaart;
- De verlening van bijstand en de samenwerking met de politie krachtens deze wet, daaronder begrepen de assistentieverlening aan de politie bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit. Als gevolg van de meest recente wijziging van de Politiewet kan de KMar ook assistentie verlenen aan de politie bij het bewaken en beveiligen van objecten en diensten en het waken over de veiligheid van aangewezen personen als bedoeld in artikel 42, eerste lid, onder c;
- De uitvoering van de politietaken op plaatsen onder beheer van Onze Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landsverdediging zijn aangewezen en op het terrein van de ambtswoning van Onze Minister-President;
- De uitvoering van de bij of krachtens de Vreemdelingenwet 2000 opgedragen taken, waaronder begrepen de bediening van de daartoe door Onze Minister voor Immigratie en Asiel aangewezen doorlaatposten en het, voor zover in dat verband noodzakelijk, uitvoeren van de politietaken op en nabij deze doorlaatposten, alsmede het verlenen van medewerking bij de aanhouding of voorgeleiding van een verdachte of veroordeelde;

- De bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;
- Het in opdracht van Onze Minister en Onze Minister van Defensie ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. verrichten van beveiligingswerkzaamheden.

De Militaire Politiezorgtaak (art 4 lid 1 b PW) wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies, oefeningen en andere inzet uitgevoerd. Door de uitvoering van deze taken levert de KMar een continue bijdrage aan de veiligheid van de Staat en de integriteit van de Krijgsmacht.

C. Beleidsconclusies

De marechaussee heeft in 2022 een bijdrage geleverd aan de hoofdtaken van Defensie en heeft uitvoering kunnen geven aan de aan haar opgedragen taken. De KMar heeft in 2022 met diverse onderdelen deelgenomen aan grote en kleine internationale operaties. In 2022 is een groot beroep gedaan op de KMar als gevolg van de oorlog in Oekraïne, de aanhoudende crisis in de asielketen, de alsmaar groter wordende vraag naar bewaken en beveiligen, de extra personele inzet voor het landen-pakket in het Caribisch Gebied en de inzet van de Landelijke Bijstandsorganisatie bij onder andere COVID- en boerenprotesten.

Grenspolitietaak

Het grensproces is volgens de Schengengrenscode uitgevoerd. Ten opzichte van 2021 was gedurende 2022 sprake van een groei van de passagiersstromen op de grote luchthavens. Daarbij was als gevolg van de problematiek op Schiphol een verschuiving in passagiersstromen zichtbaar naar Rotterdam The Hague Airport en Eindhoven Airport. Dit zorgt voor een toegenomen druk op het segment grenstoezicht op deze luchthavens. Deze druk heeft een capacitaire effect gehad op de uitvoering van het Mobiel Toezicht Veiligheid (MTV). Door intensivering van controles met de beschikbare capaciteit bleef het aantal onderkende illegalen in het MTV hoog en het aantal grensweigeringen op peil.

Bewaken en beveiligen

Alle taken zijn uitgevoerd volgens de geldende beveiligingsconcepten. Hierbij hebben zich geen vermeldenswaardige incidenten voorgedaan. Naast objectbeveiliging is een toenemende vraag naar persoonsbeveiliging waarneembaar. Op 8 juli 2022 is het wetsvoorstel wijziging Politiewet in werking getreden. Door deze wetswijziging vallen de objectbeveiliging en persoonsbeveiliging onder de eigen taakstelling van de KMar en worden deze niet meer onder bijstand uitgevoerd.

(Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken (MPZ)

Om bij te dragen aan de inzetbaarheidsdoelen van Defensie moet de KMar de capaciteit (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken operationeel gereed hebben. Voor MPZ geldt onverminderd dat de KMar een bijdrage levert aan de integriteit van de krijgsmacht. Als gevolg van verdringing door onder andere inzet Caribisch gebied, bijstand aan Noordelijke gemeentes en ondersteuning Schiphol heeft er geen groei in geplande inzet MPZ plaatsgevonden.

Internationale inzet

De KMar heeft in 2022 voldaan aan de operationele gereedheid (OG)-norm van 153 vte ten behoeve van expeditionaire taken. Het Crowd Riot Control (CRC) peloton is niet ingezet voor specifieke opdrachten. De KMar is wel in

staat om CRC-capaciteit te leveren wanneer daar om gevraagd wordt. Deze capaciteit wordt gefaciliteerd vanuit de huidige Bijstandseenheden (BE) pelotons. De Close Protection Teams zijn in 2022 ingezet voor specifieke opdrachten en voldeden aan alle generieke opdrachten voor de hoofdtaken.

In 2022 is tweemaal een onderzoeksteam naar Oekraïne afgereisd. Het team heeft, onder verantwoordelijkheid van het International Criminal Court (ICC), forensisch onderzoek gedaan naar mogelijke oorlogsmisdaden in Oekraïne. Het opsporingsteam is daarbij ondersteund door andere defensieonderdelen, het UMC Maastricht en het Nederlands Forensisch Instituut.

Grenzen en veiligheid

Op het gebied van grenzen en veiligheid speelt een aantal ontwikkelingen als gevolg van nieuwe EU-wetgeving inzake een Europees In- en Uitreis-systeem (EES), een Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem (ETIAS), wijzigingen in het Schengen Informatiesysteem (SIS), de voorstellen voor aanpassing van EURODAC, het Visum Informatiesysteem (EUVIS) en inzake de interoperabiliteit tussen deze systemen. Dit zal op termijn consequenties hebben voor alle betrokken partijen, waaronder de KMar. Deze ontwikkelingen worden intern KMar aangestuurd door het programma Future Borders. In 2022 is bij de KMar de nodige voortgang geboekt in het programma Future Borders op het gebied van plannings-systematiek, financiële beheersing, IT-voorbereiding, aanpassing basissystemen en sturing onder regie van het programma Grenzen en Veiligheid onder leiding van JenV.

Eurostar

De KMar is in oktober 2020 gestart met de grenscontroles op Amsterdam en Rotterdam Centraal ten behoeve van twee Eurostartreinen. In 2022 heeft Eurostar de dienstregeling uitgebreid met een derde en vierde trein. De vierde trein is vanaf september 2022 gaan rijden.

Eurosur

Het IV-systeem EUROSUR verzamelt de incidenten die aan en tussen de grensdoorlaatposten plaatsvinden om te komen tot bruikbare ‘situational pictures’ voor Nederland. De invoering van Eurosur 2.0 moet uiteindelijk leiden tot een totale ‘European situational picture’, waarin ook een analyselaag is opgenomen. Voor EUROSUR 2.0 dient elke lidstaat over een Nationaal Coördinatiecentrum (NCC) te beschikken. In 2022 is een start gemaakt met het oprichten en inrichten van de NCC-organisatie. Op 9 december 2022 zijn, binnen de daarvoor door de Europese commissie gestelde deadline, de contact en locatiegegevens doorgegeven aan de Europese Commissie. De deadlines, vastgesteld in de Eurosur Programme-Roadmap, zijn behaald.

EMSWe-Verordening

Op 15 augustus 2019 is de Europese EMSWe-verordening in werking getreden. EMSWe staat voor European Maritime Single Window environment. Het is de opvolger van de al eerder door de KMar geïmplementeerde Europese verordening «Maritime Single Window». Met de EMSWe-verordening wordt de meldplicht vanuit de scheepvaart aan de verschillende partijen (havenautoriteiten, Douane, KMar, Zeehavenpolitie) in de lidstaten geharmoniseerd. EMWSe is voor de KMar/JIVC voornamelijk een ICT-vraagstuk. Nationale implementatie wordt uitgevoerd o.l.v. het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. De KMar neemt deel aan de Stuurgroep EMSW onder

leiding van het ministerie IenW. EMSWe is in 2021 en 2022 ontworpen en gebouwd. Uiteindelijk dient EMWSe op 15 augustus 2025 succesvol geïmplementeerd te zijn.

Geoefendheid en inzetbaarheid

De impact van de COVID-19 op de geoefendheid en inzetbaarheid zijn in 2022 significant afgenomen. Het COVID-19-virus heeft in 2022 vrijwel geen impact gehad op de operatie.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 9 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil
	2018	2019	2020	2021	2022		
Verplichtingen	410.732	459.737	481.437	501.167	576.983	486.905	90.078
Uitgaven	410.737	460.387	482.825	501.802	569.037	486.905	82.132
Opdrachten	4.907	5.051	6.377	4.474	5.123	6.873	- 1.750
- Gereedstelling	4.905	4.974	5.167	4.474	5.123	6.873	- 1.750
- Instandhouding materieel	2	77	1.210				
(Schade)vergoeding					227	0	227
- Schadevergoeding overig					227	0	227
Personele uitgaven	361.209	440.314	462.232	484.265	544.365	460.685	83.680
- Eigen personeel	351.521	398.462	435.912	451.984	509.945	441.623	68.322
- Externe inhuur	9.688	14.296	6.484	7.518	6.969	158	6.811
- Overige personele exploitatie ¹		27.556	19.836	24.763	27.451	18.904	8.547
Materiële uitgaven	44.621	15.022	14.216	13.063	19.322	19.347	- 25
- Instandhouding infrastructuur			533				
- Overige materiële exploitatie ¹	43.371	15.022	13.480	13.063	19.322	19.347	- 25
- instandhouding IT			203				
- Bijdragen aan SSO Paresto		1.250					
Apparaatsontvangsten	14.529	12.478	8.463	8.199	6.205	4.459	1.746

¹ In 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

E. Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan €5 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De gerealiseerde verplichtingen zijn €90,1 miljoen hoger dan begroot. Dit betreft voornamelijk de hogere personele uitgaven voor formatie en inhuur (€83,7 miljoen) in 2022 zoals hieronder wordt toegelicht. De resterende afwijking van €6,4 miljoen komt voort uit een aantal kleinere verplichtingen die zijn aangegaan voor opleidingen en persoonsgebonden uitgaven.

Uitgaven

Personele uitgaven

Binnen de uitgaven voor het eigen personeel zijn de uitgaven €68,3 miljoen hoger dan begroot. Reden hiervoor is het nieuwe arbeidsvoorwaardenakkoord waardoor het budget met €63,9 miljoen is verhoogd. Verder zijn interdepartementale budgetoverhevelingen doorgevoerd voor o.a. het Covenant Beveiliging Ambassades in Hoog Risico Gebieden (€12,1 miljoen BUZA), Breed Offensief tegen georganiseerde Ondermijnende Criminaliteit (BOTOC) (€3,3 miljoen J&V) en Bijdrage 3e tranche Liquiditeitssteun CARIB (€2,4 miljoen BZK) waardoor het budget verder toeneemt met € 17,8 miljoen. Tevens is er €2,0 miljoen (NCTV) gevorderd ten behoeve van de hoog risico beveiliging van De Nederlandse Bank en is de Tijdelijke Toelage Loongebouw verlengd (€6,0 miljoen).

Als gevolg van een tragere vulling met betrekking tot de projecten Breed Offensief Tegen Ondermijnende Criminaliteit (BOTOC) en Versterking Grenstoezicht Carib is €5,6 miljoen teruggeboekt naar het gezag (J&V en BZK). Ook is er sprake van een onderrealisatie van €14,3 miljoen. Deze onderrealisatie wordt veroorzaakt doordat niet alle maatregelen uit het arbeidsvoorwaardenakkoord zijn gerealiseerd en het vullingspercentage lager is dan verwacht. Tot slot zijn er verschillende herschikkingen geweest binnen Defensie.

Bij de post Externe Inhuur zijn de uitgaven €6,8 miljoen hoger dan was opgenomen in de Ontwerpbegroting. Dit wordt voornamelijk verklaard door de verhoogde inzet van inhuiscapaciteit voor o.a. het Project Grenzen en Veiligheid (€1,3 miljoen) en de inhuur van IT-specialisten en uitzendkrachten (€5,3 miljoen) ter ondersteuning van diverse IT-projecten.

Binnen de overige personele uitgaven zijn de uitgaven €8,5 miljoen hoger dan begroot. Het opleidingsdeel ad €4,5 miljoen betreft extra uitgaven voor opleidingen als gevolg van de groei van de organisatie door o.a. de projecten Grenzen en Veiligheid en BOTOC (MIT en B&B). Verder zijn de persoonsgebonden uitgaven €4,0 miljoen hoger dan begroot. Het merendeel van deze uitgaven heeft betrekking op binnen/buitenlandse dienstreizen.

4.6 Beleidsartikel 6 Investeringen

A. Algemene doelstelling

Defensie voorziet in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen en zij verkoopt, indien aan de orde, groot materieel en infrastructuur.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor het tijdig voorzien in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen alsmede de afstoting van overtollig groot materieel en infrastructuur. Tot de investeringen worden gerekend alle planbehoeften met een meerjarig karakter. Dit omvat ook de bijdragen aan de NAVO voor het doen van investeringen en wetenschappelijk onderzoek. Tot de investeringen worden ook bijdragen gerekend aan de instandhouding, die direct samenhangen met de betreffende investering.

C. Beleidsconclusies

In het jaarverslag 2022 van het DMF wordt verantwoording afgelegd over de investeringen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 10 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 6 Investeringen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie						Vastgestelde begroting	Verschil 2022
	2018	2019	2020	2021	2022	2022		
Verplichtingen	3.799.130	4.266.773	2.755.819					0
Opdrachten	3.693.634	4.161.635	2.662.718					0
Investeringen materieel	3.186.241	3.695.843	2.102.408					0
Investeringen infrastructuur	197.911	242.801	252.066					0
Investeringen IT	309.482	222.991	308.244					0
Begrotingsreserve			0					0
Bekostiging	81.971	80.774	66.001					0
Bijdrage aan internationale organisaties	23.525	24.364	27.100					0
Uitgaven	1.736.955	2.523.053	2.716.440					0
Opdrachten	1.643.037	2.426.235	2.641.111					0
Investeringen materieel	1.112.677	1.920.516	2.128.195					0
Investeringen infrastructuur	258.273	283.898	275.764					0
Investeringen IT	272.087	221.821	237.152					0
Begrotingsreserve			0					0
Reserve valutaschommelingen			0					0
Bekostiging	67.133	72.534	46.876					0
Bijdrage grote onderzoeksfaciliteiten			3.737					0
Technologieontwikkeling			35.599					0
Kennisgebruik			3.459					0
Kort-cyclische innovatie			4.081					0
Bijdrage aan internationale organisaties	26.785	24.284	28.453					0
Investeringen infrastructuur NAVO	26.785	24.284	28.453					0
Programma ontvangsten	234.122	110.797	66.513					0
- Verkoopopbrengsten strategisch materieel	126.714	72.691	36.602					0
- Overige ontvangsten materieel	51.671	26.140	22.054					0
- Verkoopopbrengsten strategisch infrastructuur	39.371	4.291	3.901					0
- Overige ontvangsten infrastructuur	10.785	4.578	1.458					0
- Ontvangsten internationale organisaties	5.581	3.097	2.498					0

E. Toelichting op de instrumenten

De middelen uit beleidsartikel 6 investeringen zijn per 2021 overgeheveld naar het DMF en worden verantwoord in een apart jaarverslag.

4.7 Beleidsartikel 7 Defensie Materieel Organisatie

A. Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en persoonlijke uitrusting aan de defensieonderdelen.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht.

C. Beleidsconclusies

Dit begrotingsartikel heeft betrekking op de personele exploitatie van de Defensie Materieel Organisatie (DMO) en het budget voor brandstoffen.

In 2022 heeft DMO de krijgsmacht ondersteund door het leveren van brand- en bedrijfsstoffen. De leverbetrouwbaarheid van het Defensie Brand- en Bedrijfsstoffenbedrijf (DBBB) is stabiel en op norm. Daarmee is een bijdrage geleverd aan de inzetbaarheidsdoelstellingen van Defensie.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 11 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 7 Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)

	Realisatie						Vastgestelde begroting	Verschil
	2018	2019	2020	2021	2022	2022		
Verplichtingen	1.170.733	1.156.092	985.425	538.835	696.020	607.093	88.927	
Uitgaven	919.071	1.071.290	1.120.073	558.831	651.097	607.093	44.004	0
Opdrachten	334.300	368.569	389.265	103.947	156.264	148.666	7.598	
- gereedstelling	221.543	269.291	93.939	103.947	156.264	148.666	7.598	
- instandhouding materieel	112.757	99.278	295.326					
(Schade)vergoeding					58	0	58	
- Schadevergoeding overig					58	0	58	
Personele uitgaven	213.900	408.366	431.648	443.263	482.602	446.025	36.577	
- Eigen personeel	192.812	332.005	369.436	391.361	431.076	397.561	33.515	
- Externe inhuur	21.088	56.717	49.220	36.662	29.618	29.648	- 30	
- Overige personele exploitatie ¹		19.644	12.992	15.240	21.907	18.816	3.091	
Materiële uitgaven	370.871	294.355	299.160	11.620	12.174	12.402	- 228	
- Instandhouding infrastructuur			385					
- Instandhouding IT	107.198	220.525	287.796					
- IT door SSO DMO OPS	205.645							
- Exploitatie door SSO Paresto	268							
-Overige materiële exploitatie ¹	57.760	73.830	10.979	11.620	12.174	12.402	- 228	
Apparaatsontvangsten	46.359	80.177	45.419	18.829	26.340	26.245	95	

¹ In 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

E. Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 5 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De verplichtingen bij dit artikel zijn € 88,9 miljoen hoger dan ten tijde van het vaststellen van de begroting werd verwacht. Deze hogere verplichtingstand heeft drie hoofdredenen. Allereerst het nieuwe arbeidsvooraardenakkoord 2021-2023 dat in 2022 is overeengekomen tussen Defensie en de bonden en betreft € 30,5 miljoen.

Ten tweede betreft het de krappe arbeidsmarkt voor ICT-personeel die ertoe heeft geleid dat € 35,2 miljoen hogere meerjarige overeenkomsten zijn gesloten voor tijdelijke inhuren van ICT-personeel. Ook bestaande inhurencontracten zijn in dit kader verlengd.

Ten derde betreft het een overrealisatie € 23,2 miljoen bij het Defensie Brand- en Bedrijfsstoffenbedrijf (DBBB). Het budget voor gereedstelling steeg met € 9,2 miljoen in de 2e suppleaire begroting van 2022 omdat de huidige macro-economische factoren (waaronder de gevolgen van de Russische invasie van Oekraïne, de energiecrisis en de hoge inflatie) nog niet waren verwerkt in het budget. Daarnaast is het budget met € 7,5 miljoen verhoogd door de onvoorzien uitgave ten behoeve van een voorschot aan de *NATO Support and Procurement Organisation* voor het *Multi Role Tanker Transport*. Het voornemen was deze uitgave vast te leggen in het artikel 4 Koninklijke Luchtmacht. Laat in het jaar is gekozen voor een vastlegging bij de defensie Materieel Organisatie. Het resterende deel betreft relatief kleine afwijkingen bij diverse verplichtingen.

Uitgaven

Opdrachten

De realisatie van de gereedstelling is € 7,6 miljoen hoger dan begroot. De realisatie van het DBBB is hoger uitgevallen dan begroot door een niet voorziene uitgave van € 7,5 miljoen ten behoeve van een voorschot aan de *NATO Support and Procurement Organisation* voor het *Multi Role Tanker Transport*. Het voornemen was deze uitgave vast te leggen in het artikel 4 Koninklijke Luchtmacht. Laat in het jaar is voor de vastlegging gekozen voor een vastlegging bij de defensie Materieel Organisatie. Het resterende deel betreft relatief kleine afwijkingen bij diverse uitgaven.

Personele uitgaven

De overrealisatie op salarisuitgaven eigen personeel van € 35,5 miljoen wordt veroorzaakt door het nieuwe arbeidsvooraardenakkoord 2021-2023 dat in 2022 is overeengekomen tussen Defensie en de bonden.

4.8 Beleidsartikel 8 Defensie Ondersteuningscommando

A. Algemene doelstelling

Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) ondersteunt de krijgsmacht in haar taken. Het DOSCO doet dit door te zorgen voor personele diensten, opleidingen, huisvesting, vastgoed, catering, beveiliging, bewaking, facilitaire zaken, gezondheidszorg, logistiek en transport. Het DOSCO voorziet zelf in die ondersteuning en koopt een deel van de producten en diensten in bij organisaties buiten het Ministerie van Defensie.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige ondersteuning van de krijgsmacht. Het DOSCO kreeg voor 2022, net als de operationele commando's, een generieke gereedstellingsopdracht. DOSCO krijgt deze voor de perifere bloedbank en chirurgisch team.

C. Beleidsconclusies

Het jaar 2022 was ook voor DOSCO een bewogen jaar waarin we de krijgsmacht maximaal hebben ondersteund. We zijn geconfronteerd met gevolgen van de inval van Rusland in Oekraïne. Daarbij is snel en gericht ondersteuning vanuit geheel DOSCO geleverd, onder meer met het leveren van diverse goederen en de opvang van ontheemden uit Oekraïne. De vraag naar ondersteuning is in 2022 toegenomen, onder meer door het vervallen van de COVID-19 maatregelen, waardoor bijvoorbeeld de transportbehoefte bij de verschillende defensieonderdelen toegenomen is. Maar ook vanwege de ondersteuning die Defensie biedt aan de Oostgrens van Europa.

Naast dagelijks ondersteunen, is in 2022 voortvarend gestart met het implementeren van de maatregelen uit de Defensienota. Deze maatregelen vergroten vanuit de gehele defensieorganisatie de vraag naar ondersteuning vanuit DOSCO. Met initiatieven voor verdere robotisering en intelligente automatisering zorgden we ervoor dat de (meer en meer schaarse) mens wordt ingezet voor het werk waar zij de grootste toegevoegde waarde heeft.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 12 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil
	2018	2019	2020	2021	2022	2022	2022
	Verplichtingen	1.296.628	1.401.191	1.541.365	1.238.835	1.331.844	1.205.578
Uitgaven	1.315.775	1.393.756	1.531.401	1.214.400	1.290.732	1.205.578	85.154
Opdrachten	166	133	11.737	152	184		184
- gereedstelling	166	133	76	152	184		184
- instandhouding materieel			11.661				
Inkomensoverdrachten	43.392	34.444	67.626	86.664			
Nationaal Fonds Ereschuld	43.392	34.444	67.174	85.922			
Reservering Schadevergoedingen Chroom 6 Defensie			452	742			
(Schade)vergoeding				93.142	93.265	– 123	
- Schadevergoeding, overig				10.547	8.275	2.272	
- Nationaal Fonds Ereschuld				82.193	77.790	4.403	
- Reservering schadevergoedingen chroom 6 Defensie				401	7.200	– 6.799	
Personele uitgaven	579.465	771.503	774.498	857.609	866.279	837.291	28.988
- Eigen personeel	540.789	581.098	604.573	617.054	661.840	662.899	– 1.059
- Externe inhuur	26.107	26.031	27.498	22.006	23.509	2.840	20.669
- Overige personele exploitatie ¹		150.599	128.562	203.830	166.778	157.137	9.641
- Overig, attachés	12.569	13.774	13.865	14.719	14.153	14.415	– 262
Materiële uitgaven	692.752	587.676	677.540	269.975	331.128	275.022	56.106
- Bijdrage agentschap RVB (huisvesting en infrastructuur)		263.593					
- Instandhouding infrastructuur	103.321	413.376	434.153				
- Overige materiële exploitatie ¹	286.337	168.563	238.698	266.685	325.172	267.738	57.434
- SSO Paresto		33.590					
- Instandhouding IT			28				
- Overig, attachés	5.911	5.737	4.661	3.290	5.956	7.284	– 1.328
Apparaatsontvangsten	89.243	89.784	90.346	58.178	74.696	68.478	6.218

1 In 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

E. Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan € 10 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

In 2022 is voor een bedrag van € 126,3 miljoen meer aan verplichtingen aangegaan dan begroot. Voor het aangaan van een leasecontract ten behoeve van het *roll-on-roll-off* schip is een verplichting aangegaan van € 41,5 miljoen. Het overige deel hangt samen met hogere uitgaven die hieronder worden toegelicht.

Uitgaven

Personele uitgaven

De realisatie voor personele uitgaven is per saldo € 29 miljoen hoger dan begroot. Als gevolg van het nieuwe arbeidsvoorwaardenakkoord 2021-2023 is het budget voor eigen personeel opgehoogd (€ 65,4 miljoen). Mede door krapte op de arbeidsmarkt is sprake van een lagere personele vulling dan verwacht en is er budget overgeheveld voor alternatieve vulling met externe inhuren van personeel (€ 20,7 miljoen) en naar het budget voor materiële uitgaven (€20 miljoen). Ook is budget overgeheveld naar het budget voor overige personele exploitatie voor met name de hogere afdracht aan de Belastingdienst voor de werkkostenregeling, waarvan de uitgaven € 9,6 miljoen hoger uitvallen dan begroot. Tot slot zijn de Diensten Geestelijke Verzorging (DGV) overgedragen aan de Bestuursstaf, wat leidt tot lagere uitgaven op dit begrotingsartikel van € 12,4 miljoen.

Materiële uitgaven

De realisatie voor de materiële uitgaven is per saldo € 56,1 miljoen hoger dan begroot. Deze stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door hogere uitgaven voor transport, onder andere door de gestegen prijzen en een grotere behoefte aan transport (€ 25,8 miljoen). De kosten van energie & water vallen door de gestegen prijzen hoger uit (€ 7,7 miljoen) en vanwege de oorlog in Oekraïne zijn de geneeskundige uitgaven toegenomen (€ 12,8 miljoen). Als gevolg van het arbeidsvoorwaardenakkoord is de bijdrage aan Paresto € 5,1 miljoen hoger uitgekomen dan begroot. De uitgaven voor schoonmaak zijn met € 4,8 miljoen gestegen als gevolg van het afsluiten van een nieuw contract.

5 Niet-beleidsartikelen

5.1 Niet-beleidsartikel 9 Algemeen

Algemeen

In dit artikel worden de departementsbrede programma-uitgaven begroot. Het betreft subsidies, bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken, bijdragen aan internationale organisaties, opdrachten, bekostiging, inkomensoverdrachten en overige materiële exploitatie.

Budgettaire gevolgen

Tabel 13 Budgettaire gevolgen artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil 2022
	2018	2019	2020	2021	2022		
Verplichtingen	90.693	103.992	142.947	172.023	199.989	212.174	- 12.185
Uitgaven	89.598	93.786	150.596	172.522	198.187	212.174	- 13.987
Subsidies	31.545	30.978	36.898	39.444	47.293	46.453	840
- subsidies	31.545	30.978	36.898	39.444	47.293	46.453	840
Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken	46.172	46.853	51.065	46.877	46.877	4.188	
- kennisopbouw TNO via EZK	43.430	44.179	47.254	44.197	3.057		
- kennisopbouw NLR via EZK		534	600	1.405	600	805	
- kennisopbouw MARIN via EZK		1.900	2.000	2.332	2.000	332	
- overige bijdragen		308	74	74	80	- 6	
Opdrachten	9.826	9.139	11.101	11.794	18.878	- 7.084	
- opdrachten beleid		4.249	5.867	8.696	13.814	- 5.118	
- opdrachten milieu beleid		2.447	2.816	3.098	3.518	- 420	
- overige opdrachten		2.443	2.418		1.546	- 1.546	
Bijdrage aan (inter)nationale organisaties	46.198	47.319	53.037	56.328	68.076	74.873	- 6.797
- bijdrage aan de NAVO		48.818	51.194	62.271	58.292	3.979	
- bijdrage aan internationale samenwerking		4.219	5.134	5.804	5.810	- 6	
- overige bijdragen		0	0	0	10.771	- 10.771	
Bekostiging	4.448	4.518	4.147	3.649	3.891	- 242	
- bekostiging diverse instellingen		4.518	4.147	3.649	3.891	- 242	
Inkomensoverdrachten	1.215	832	14.048	83		83	
- Overige bijdragen			6.783	83		83	
- Reservering Regeling Uitkering chroom							
6 Defensie	1.215	332	3.323			0	
- Civielrechtelijke regeling Srebrenica 2020		500	3.943			0	
(Schade)vergoeding			600	16.227	21.202	- 4.975	
- Schadevergoeding, overig				3.075	1.614	1.461	
- Reservering Regeling Uitkering Chroom							
6 Defensie				4.021	4.588	- 567	
- Civielrechtelijke Regeling Srebrenica 2020				8.366	15.000	- 6.634	
- Bijdrage Hawija				600	765	0	765
Overige uitgaven	11.855						
Programma ontvangsten	893	1.594	2.052	6.135	0	6.135	

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan €2 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De verplichtingen zijn €12,2 miljoen lager dan initieel begroot. Gedurende het jaar wordt budget naar andere defensieonderdelen overgeheveld en komt derhalve niet tot realisatie op dit artikel. Voor het jaar 2022 was dit €10,7 miljoen. Het verplichtingenbudget is gedurende 2022 hierop aangepast.

Uitgaven

Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken

De realisatie komt €4,2 miljoen hoger uit ten opzichte van de ontwerpbegroting. Dit is het gevolg van het opstarten van de versnelling op kennisopbouw bij de kennisinstituten als gevolg van de Defensienota 2022 en hogere uitgaven TNO als gevolg van de loon- en prijsbijstelling van €1,8 miljoen.

Opdrachten

De realisatie van beleidsopdrachten valt €7,1 miljoen lager uit dan begroot. Dit wordt grotendeels verklaard doordat €6,2 miljoen naar andere begrotingsartikelen is overgeheveld in verband met de uitvoering van de COVID Werkgelegenheidsgelden.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

De lagere realisatie op (inter)nationale organisatie van €6,8 miljoen is het gevolg van de jaarlijkse overheveling van het budget voor de *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF). Gedurende het jaar wordt budget naar andere defensieonderdelen overgeheveld en komt derhalve niet tot realisatie op dit artikel. Voor het jaar 2022 was dit €10,7 miljoen. Verder is door een verhoging van de uitgaven voor het nakomen van internationale afspraken binnen de NAVO en de Europese Unie (EU) €4 miljoen meer gerealiseerd op het NAVO-Budget.

(Schade)vergoeding

In 2022 is €5 miljoen minder gerealiseerd dan begroot. Dit komt door de volgende posten:

- Schadevergoeding, overig

Ten opzichte van de ontwerpbegroting is €1,5 miljoen meer gerealiseerd voor schadevergoeding, overig. Dit wordt veroorzaakt door het betalen van een aanvullende claim in 2022 en hogere uitgaven met betrekking tot landsadvocaten.

- Civielrechtelijke regeling Srebrenica 2020

De Commissie Uitvoering civielrechtelijke regeling Srebrenica heeft, na publicatie van de schaderegeling op 15 juni 2021, €8,4 miljoen aan schadevergoedingen aan nabestaanden kunnen vergoeden in 2022. Dit is €6,6 miljoen lager dan initieel begroot. In totaal hebben nu 861 personen een schadevergoeding ontvangen, op dit moment zijn er ruim 7.000 aanvragen ontvangen. De beoordeling van aanvragen neemt veel tijd in beslag doordat vaak aanvullend onderzoek nodig is om zorgvuldige besluitvorming te kunnen waarborgen. De middelen blijven echter beschikbaar voor 2023 en alle aanvragen zullen in behandeling worden genomen.

– *Bijdrage Hawija*

Na het vaststellen van de ontwerpbegroting 2022 is budget beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het onderzoek Hawija door de commissie Sorgdrager. Hierdoor is de realisatie in 2022 €0,8 miljoen hoger ten opzicht van de ontwerpbegroting.

– *Reservering Regeling Uitkering Chroom 6 Defensie*

Het tempo van aanvraag van uitkeringen en de toekenning is onvoorspelbaar. Hierdoor is in 2022 €0,6 miljoen minder gerealiseerd t.o.v. de ontwerpbegroting. De verwachting is dat het budget de komende jaren tot realisatie komt.

Ontvangsten

Op dit artikel is €6,1 miljoen meer ontvangen als gevolg van niet geraamde ontvangsten. Dit is de uitkomst van de nacalculatie door de NAVO van het Nederlandse aandeel in de afgelopen jaren .

5.2 Niet-beleidsartikel 10 Apparaat kerndepartement

Algemeen

Inzet is de kerntaak van Defensie. De Bestuursstaf (BS) geeft hier namens de Minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan, het opstellen van kaders voor de defensiebrede bedrijfsvoering en het bijdragen aan militaire pensioenen en uitkeringen.

Budgettaire gevolgen

Tabel 14 Budgettaire gevolgen van artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil 2022
	2018	2019	2020	2021	2022	2022	
Verplichtingen	1.737.653	1.682.781	1.522.823	1.537.856	1.646.936	1.511.283	135.653
Uitgaven	1.728.881	1.675.816	1.517.171	1.529.925	1.627.051	1.511.283	115.768
Personele uitgaven	1.707.908	1.660.335	1.497.054	1.507.128	1.597.746	1.468.095	129.651
- Eigen personeel	160.203	198.776	229.650	257.115	312.968	289.542	23.426
- Externe inhuren	3.844	7.986	9.192	10.205	14.758	565	14.193
- Overige personele exploitatie ¹		14.705	11.238	12.990	18.677	15.898	2.779
- Uitkeringen (pensioenen en wachtgelden)	1.543.861	1.438.868	1.246.974	1.226.819	1.251.343	1.162.090	89.253
Materiële uitgaven	20.973	15.481	20.117	22.797	29.305	43.188	- 13.883
- Overige materiële exploitatie (1)	20.426	15.481	19.512	22.797	29.305	43.188	- 13.883
- Instandhouding IT				605			0
- Bijdragen aan SSO Paresto		547					
Totaal ontvangst	196.186	13.362	42.212	34.397	10.205	8.996	1.209

1 In 2019 zijn de uitgaven overige exploitatie gesplitst in personele en materiële exploitatie

Toelichting op de instrumenten

De posten met een verschil groter dan €10 miljoen of noemenswaardige verschillen worden hieronder nader toegelicht.

Verplichtingen

De verplichtingen zijn €135,7 miljoen hoger dan begroot. Dit verschil wordt grotendeels verklaard door hogere uitgaven op personele uitgaven welke in hetzelfde jaar verplicht en betaald worden. Daarnaast wordt dit verschil ook veroorzaakt door het aangaan van meerjarige verplichtingen onder externe inhuren.

Uitgaven

Personele uitgaven

Per saldo is voor personele uitgaven €129,7 miljoen meer gerealiseerd dan begroot.

Eigen personeel, externe inhuur en overige personele kosten

Op het formatiebudget is €23,4 miljoen meer gerealiseerd, voornamelijk als gevolg van het nieuwe arbeidsvooraardenakkoord en door de omhanging van de Diensten Geestelijke Verzorging van het DOSCO naar de

Bestuursstaf per 1 mei 2022. Daarnaast is de realisatie externe inhuur €14,2 miljoen hoger dan begroot, voornamelijk gefinancierd uit formatie-ruimte bij MIVD. Op het budget voor overige personele exploitatie is €2,8 miljoen meer gerealiseerd dan begroot. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door het losslaten van de corona maatregelen en anderzijds door de omhanging van het organisatiegedeel Diensten Geestelijke Verzorging naar de Bestuursstaf.

Pensioenen en uitkeringen

Deze post is €89,3 hoger dan begroot, waarvan €63 miljoen hoger door het nieuwe arbeidsvoorwaardenakkoord, €22 miljoen hoger door correctie voor in het verleden betaalde waardeoverdrachten aan het ABP, €8 miljoen hoger door pensioenindexatie. Daartegenover staan diverse afwijkende uitkeringen die gezamenlijk €4 miljoen lager uitvallen.

Materiële uitgaven

De materiële uitgaven zijn €13,9 miljoen lager dan begroot. Dit is het gevolg van het voor meerdere projecten overhevelen van budget naar andere departementen. Het betrof een overheveling voor bedrijfsvoeringkosten ter hoogte van €3,7 miljoen en dataorganisatie ter hoogte van €1,5 miljoen naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Daarnaast betrof het een bijdrage aan het project Luchtruimherziening ter hoogte van €1 miljoen van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en diverse andere werkzaamheden van in totaal €3 miljoen. Daarnaast is het budget *Life Cycle Cost* (LCC) ter hoogte van €1,3 miljoen, een project binnen Defensie om inzicht te verkrijgen in de levensduurkosten van de activa, overgeheveld naar en gerealiseerd op het Defensie Materieelbegrotingsfonds. De resterende middelen, €3,4 miljoen, zijn niet besteed doordat diverse activiteiten tot minder uitgaven leidden, mede als gevolg van COVID-19.

5.3 Niet-beleidsartikel 11 Geheim

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Geheim op basis van artikel 2.8 van de Comptabiliteitswet 2016 kent geen artikelonderdelen. Dit niet-beleidsartikel is bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

Budgettaire gevolgen

Tabel 15 Budgettaire gevolgen van artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)

	Realisatie						Vastgestelde begroting	Verschil
	2018	2019	2020	2021	2022	2022		
Verplichtingen	7.155	14.617	10.891	14.724	16.893	15.265	1.628	
Uitgaven	7.155	14.617	10.891	14.724	16.893	15.265	1.628	
Ontvangsten								

Toelichting op de instrumenten

De geheime uitgaven worden onderzocht door het college van de Algemene Rekenkamer.

5.4 Niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. Uitgaven worden onderverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling, onvoorzien en een eventuele taakstelling (negatief bedrag).

Budgettaire gevolgen

Tabel 16 Budgettaire gevolgen van artikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)

	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil 202
	2018	2019	2020	2021	2022		
Verplichtingen						259.393	– 259.393
Uitgaven						259.393	– 259.393
Loonbijstelling							
- waarvan programma							
- waarvan apparaat							
Prijsbijstelling							
- waarvan programma							
- waarvan apparaat							
Nog onverdeeld						259.393	– 259.393
Ontvangsten							

Toelichting op de instrumenten

«Niet-beleidsartikel 12 Nog onverdeeld» is een voorziening, waarop geen realisatie plaatsvindt van verplichtingen en uitgaven. Met de eerste en tweede suppletoire begroting is het budgetbedrag volledig uitgedeeld naar de defensieonderdelen.

5.5 Niet-beleidsartikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds

Algemeen

Op dit artikel worden de bijdragen aan het Defensiematerieelbegrotingsfonds verantwoord.

Budgettaire gevolgen

Tabel 17 Budgettaire gevolgen van artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil 2022
	2018	2019	2020	2021	2022		
Verplichtingen	0	0	0	5.040.806	4.869.867	4.957.798	- 87.931
Uitgaven	0	0	0	5.040.806	4.869.867	5.270.312	- 400.445
Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	0	0	0	5.040.806	4.869.867	5.270.312	- 400.445
Ontvangsten	0	0	0	0		0	0

Toelichting op de instrumenten

Dit begrotingsartikel is technisch van aard. Het betreft hier de bijdrage vanuit de begroting hoofdstuk X Defensie aan hoofdstuk K Defensiematerieelbegrotingsfonds ten behoeve van uitgaven die op het fonds worden verantwoord.

6 Bedrijfsvoeringsparagraaf

6.1 Uitzonderingsrapportage

Deze paragraaf bevat een uitzonderingsrapportage voor de volgende verplichte onderdelen:

1. Rechtmatigheid
2. Totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie
3. Begrotings-, financieel beheer en de materiële bedrijfsvoering
4. Misbruik en oneigenlijk gebruik
5. Overige aspecten van de bedrijfsvoering

1. Rechtmatigheid

Er hebben zich geen overschrijdingen van de rapporteringstoleranties op de artikelen van de defensiebegroting voorgedaan.

Het totaal aan fouten en onzekerheden voor de rechtmatigheid van aangegeven verplichtingen van hoofdstuk X bedraagt over 2022 € 59,4 miljoen. Het volledige bedrag van € 59,4 miljoen betreffen (Europese) aanbestedingsfouten veroorzaakt door het niet of niet juist toepassen van de aanbestedingsregels. De grootste onrechtmatigheden hebben betrekking op artikel 8 DOSCO (€ 23,8 miljoen) en artikel 10 Apparaat Kerdndepartement (€ 14,0 miljoen).

Van de € 59,4 miljoen is Defensie in 2022 voor een totaalbedrag van € 35,1 miljoen onrechtmatige verplichtingen aangegaan voor inkopen onder categoriemanagement. Zo is het Ministerie van lenW categoriemanager voor een aantal rijksbrede raamovereenkomsten, waarvan er drie (Interim Management & Organisatieadvies, Inkoopadvies en Auditdiensten) in dit verslagjaar nog steeds waren verlengd middels een overbruggingsovereenkomst. Het ministerie van lenW heeft dit toegelicht in de Bedrijfsvoeringsparagraaf van haar jaarverslag. Als gevolg daarvan worden de verplichtingen die op nadere overeenkomsten onder deze overbruggingsovereenkomsten worden aangegaan als onrechtmatig bestempeld. De raamovereenkomsten «Inkoopadvies» en (deels) «Auditdiensten» zijn in 2022 gereedgekomen en hebben tot rechtmatige contracten geleid. De heraanbestedingen voor de overige twee raamovereenkomsten zijn vertraagd, als gevolg van juridische bezwaren en rechtszaken door inschrijvers. Het ministerie van lenW verwacht dat daarvoor medio 2023 de nieuwe contracten beschikbaar komen. In het verslagjaar gaat het bij ons ministerie om € 32,9 miljoen euro.

In 10 gevallen is gebruik gemaakt van de escalatieprocedure met een totaalvolume van € 18,2 miljoen. In die procedure wordt explicet vooraf afgewogen of sprake is van een onontkoombare noodzaak tot aanbesteding van een overheidsopdracht of verlenging van een overeenkomst om op basis daarvan af te wijken van de (Europese) aanbestedingsregelgeving. Het totaal aantal dossiers waarvoor de escalatieprocedure is ingeroepen is over beide begrotingen 21 stuks en is ten opzichte van 2021 (totaal 11 dossiers) weliswaar toegenomen maar over meerdere jaren gezien stabiel.

2. Totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie

In 2022 heeft Defensie voortgang geboekt met het verbeteren van de managementinformatie. Defensie hanteert het Digitaal Dashboard Operationele Gereedheid (DDOG) als instrument om te toetsen of de operationele eenheden voldoen aan de generieke gereedstellingsopdrachten. De generieke gereedstellingsopdracht formuleert in kwantitatieve en kwalitatieve zin welke eenheden per hoofdtaak operationeel gereed moeten zijn. Een eenheid is operationeel gereed als de personele gereedheid, de materiële gereedheid en de geoefendheid aan de normen voldoen. DDOG combineert fact based data en appreciaties van de defensieonderdelen en de CDS tot één verantwoording, die onderdeel uitmaakt van de inzetbaarheidsrapportage aan de Tweede Kamer.

DDOG komt projectmatig tot stand en was gedurende 2022 nog in ontwikkeling. Desalniettemin dwingt DDOG nu al één standaard werkwijze af en maakt DDOG gebruik van een gemeenschappelijke set aan brongegevens en definities. Hierdoor ontstaat een gemeenschappelijke presentatie van de werkelijkheid. Door onderscheid in verschillende organisatorische niveaus in DDOG, zijn gegevens herleidbaar. Ook is het ordeel over de fact based operationele gereedheid herleidbaar door gebruik te maken van zogenaamde gedefinieerde ‘basisprofielen’ (normen voor personele gereedheid, materiële gereedheid en geoefendheid). Basisprofielen die tot een fact based oordeel leiden, kunnen een andere resultaat presenteren dan de appreciatie van de commandant. Dit verschil komt doordat niet alle factoren van operationele gereedheid in cijfers uitgedrukt kunnen worden en daarom ook niet opgenomen kunnen worden in een basisprofiel (bijvoorbeeld moreel). Omdat de basisprofielen nog niet volledig zijn afgerekond, is de informatie in DDOG in 2022 nog niet volledig herleidbaar en controleeerbaar.

KPI's

In de Kamerbrief Rapporteren voortgang bouwen aan een toekomstbestendige krijgsmacht (kamerstuk [33 763, nr. 155](#)) is een voorstel voor nieuwe kritische prestatie indicatoren (kpi's) gepresenteerd. Met deze kpi's wordt beter inzicht gegeven in de voortgang van het bouwen aan een toekomstbestendige krijgsmacht. De bestaande set kpi's in de begroting komt te vervallen, met uitzondering van Research & Technology (R&T) als onderdeel van Onderzoek en innovatie. De informatie van de huidige kpi's verdwijnt niet en wordt elders in de begroting en het jaarverslag of de geïntegreerde rapportage ondergebracht.

De nieuwe kpi's betreffen drie gereedheidsindicatoren: Personele Gereedheid, Materiële Gereedheid en Operationele Gereedheid. Daarnaast zijn indicatoren opgenomen die meer inzicht bieden in huidige uitdagingen: Basis op orde, Innovatie, Europese en internationale samenwerking, en Duurzaamheid. In dit jaarverslag is een eerste versie van de nieuwe kpi's opgenomen.

3. Begrotings-, financieel beheer en de materiële bedrijfsvoering

Verplichtingenbeheer

Het verplichtingenbeheer bij Defensie heeft tot bevindingen in het auditrapport van de ADR en verantwoordingsonderzoek 2021 van de AR geleid. Kern van de bevindingen is dat de financiële verplichting voortvloeiend uit het contract met de leverancier niet in alle gevallen juist, tijdig en/of volledig in de financiële administratie (SAP) wordt vastgelegd. Ten

tweede moet betere monitoring op de realisatie van verplichtingenbudgetten plaatsvinden. In 2022 is een plan van aanpak opgesteld en zijn diverse verbeteracties genomen die tot gerichte kwaliteitsverbeteringen moeten leiden.

In 2022 zijn diverse netwerkbijeenkomsten over het onderwerp verplichtingen georganiseerd voor diverse ketenspelers. Op deze dagen is zowel plenair als in kleinere groepen gesproken over knelpunten in het verplichtingenbeheer. Hierdoor ontstaat een beter begrip van de gevolgen van het eigen handelen op andere ketenspelers. Daarnaast zijn de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden in het verplichtingenbeheer in kaart gebracht.

Defensie heeft ook de regelgeving begrijplijker gemaakt en gewerkt aan een betere toelichting. Zo is in 2022 een handreiking met een toelichting op het verplichtingen-kasstelsel geschreven en een handreiking over de vastlegging van een financiële verplichting voor BTW, accijnzen en douanerechten. In aanvulling hierop is een tabel met de verschillende ordersoorten opgesteld voor inkopers, controllers en FABK. Deze tabel dient als hulpmiddel voor de wijze waarop een verplichting moet worden vastgelegd in de financiële administratie. Ook zijn werkinstructies voor verschillende SAP M&F ordersoorten opgesteld. Deze werkinstructies zijn afgestemd met de spelers in de keten en geven een stapsgewijze beschrijving van het proces van de ordersoort. Ook is een samenwerkingsruimte opgericht om de keten te ondersteunen bij de uitvoering van het verplichtingenbeheer. Hierop is regelgeving en informatie terug te vinden. Bij vragen kunnen ketenspelers advies inwinnen via de opgerichte helpdesk voor financiële verplichtingen.

Als laatste verbeteractie zijn defensiebreed stappen ondernomen om de monitorings- en bijsturingsfunctie voor verplichtingen te borgen in de processen. De defensieonderdelen stellen elk triaal een verplichtingenprognose op. Op basis daarvan wordt eventueel bijgestuurd met verplichtingenmutaties in de suppleatoire begrotingen.

Voorschotten

De AR constateerde bij de controle over 2021 achterstanden in het afrekenen van openstaande voorschotten subsidies en het project F-35. De achterstand bij het verrekenen van subsidievoorschotten is ingelopen. Voor de verrekening van voorschotten F-35 moet veelal aanvullende informatie worden opgevraagd bij het JPO. Daardoor is in 2022 minder voortgang in de verrekening van voorschotten F-35 gerealiseerd dan gepland. De verrekenactiviteiten zullen in 2023 worden voortgezet.

Onvolkomenheid Inkoopbeheer

In 2022 zijn verbetermaatregelen die de interne controle en het vastleggen van resultaten binnen de inkooppunten versterken op dossierniveau doorgevoerd. Tevens is de verplichte inschakeling van een aanbestedingsdeskundige en/of -jurist bij aanbestedingen met gebruik van een niet-standaard aanbestedingsprocedure of bij een wijziging van een bestaande overeenkomst doorgevoerd. Een actie die een langere termijn vergt, is om de interne controle op organisatorisch en managementniveau beter in te richten. In 2023 wordt gewerkt aan een opzet voor de realisatie hiervan.

De analyse naar de oorzaken en achtergronden van het gebruik van de onderhandelingsprocedure zonder aankondiging is door Defensie uitgevoerd met als uitkomst dat de procedure op zich op juiste gronden lijkt

te worden toegepast maar dat de motivatie toereikend moet zijn en de dossiervorming verbetering behoeft. Hieraan zal in 2023 de nodige aandacht worden besteed.

Materiele Bedrijfsvoering

De norm voor het materieelbeheer bij Defensie is dat bij de eenheden op het derde niveau de kwaliteit van het beheer van alle materieelsoorten en opslagvormen minimaal 80 % dient te scoren. Bij ten minste 80% van al deze eenheden dient deze score gehaald te worden.

Over 2022 is voor de volgende categorieën materieel/opslagvormen niet voldaan aan deze norm (score tussen haakjes weergegeven):

- Niet-gevoelig materieel – centrale voorraad (75%);
- Niet-gevoelig materieel – inventaris (77%);

Oorzaken voor het niet voldoen aan de norm liggen in het niet of onvoldoende uitvoeren van voorgeschreven beheermaatregelen rondom geldige keurings- en calibratiebewijzen, tijdigheid binnen de logistiek en telplannen.

Bevindingen uit controles zijn opgenomen en gemonitord via de verbeterplannen van de defensieonderdelen en centraal besproken.

De ADR is in juni 2022 gestart met (ten opzichte van voorgaande jaren) grootschalige onderzoeken materieelbeheer in het kader van haar wettelijke taak. Hierbij zijn naast de reguliere Monitor Kwaliteit Materieelbeheer (MKM) controles ook bij diverse eenheden het wapen-, munitie- alsmede cryptobeheer onderzocht op de naleving van de voorgeschreven beheersmaatregelen. Daarbij wordt breder gekeken dan de vragen uit de MKM.

In 2022 heeft Defensie gewerkt aan de vervanging van het huidige MKM-platform door het Business Intelligence en Verbeterde Stuurinformatie (BIVEST)-platform, waarin de checklisten kunnen worden ingevuld. Via dit platform kunnen geautomatiseerde MKM-vragen real-time worden geraadpleegd en verbetermaatregel(en) gemonitord wat ook tot een aanzienlijke verbetering moet leiden.

Onvolkomenheid (de)centraal voorraadbeheer munitie

Ondanks de ingezette verbeteracties in de afgelopen jaren, constateert de AR in het verantwoordingsonderzoek 2021 nog steeds tekortkomingen bij het munitiebeheer. Daarnaast concludeert de AR dat het huidige munitieproces gedrag in de hand werkt waardoor veiligheidsrisico's kunnen ontstaan. De AR heeft de volgende vier aanbevelingen gegeven:

1. Één eindverantwoordelijke benoemen voor de verbeteracties van het gehele munitiedomein waarbij monitoring structureel wordt geborgd en verbeteracties gesynchroniseerd. Deze eindverantwoordelijke dient doorzettingsmacht te hebben om verbeteringen te bewerkstelligen;
2. Het toezicht op het functioneren van de beheersmaatregelen, zoals toezicht op inventarisaties, niet over te laten aan de ADR maar daar zelf, vanuit de eigen verantwoordelijkheid voor een goede interne beheersing, invulling aan geven;
3. Onderzoeken wat de impact van het personeelstekort is en welke keuzes er daarom gemaakt moeten worden in de werkzaamheden;
4. Beziens of de administratieve lasten verminderd kunnen worden, bijvoorbeeld door toepassing van (nieuwe) technologie in het munitiebeheer en het doorlichten van de omvangrijke regelgeving op nut en noodzaak en tegenstrijdigheid. Tevens hierbij aandacht besteden aan

bewustwording bij de medewerkers over de veiligheidsrisico's die zij lopen; na te gaan of er manieren zijn om gevonden munitie gemakkelijker in te leveren en of hiermee 'grijzevoorraad'-vorming kan worden voorkomen.

Sinds 2018 focust zich programma Obelix op structurele verbeteringen binnen het munitiedomein. De focus ligt daarbij op de aandachtsgebieden keteninrichting, regelgeving, kennis en opleidingen, personele capaciteit en infrastructuur. Het programma Obelix is overgegaan in de Monitor Munitiedomein (MMD) als vast organisatie-element binnen de Directie Aansturen Operationele Gereedstelling (DAOG) van de defensiestaf.

Met de inrichting van de MMD binnen DAOG wordt binnen de kaders van het besturingsmodel Defensie, invulling gegeven aan de eerste aanbeveling. Het positioneren van de MDD op het organisatieniveau DAOG zorgt voor doorzettingsmacht. Daarbij blijft het onderscheid in de verantwoordelijkheden voor de (aansturing van de) uitvoering en voor beleid. Verbeteractiviteiten worden actief gemonitord door zowel de DGB en de MMD.

Drie van de vijf hierboven vermelde aandachtsgebieden zijn op basis van de bevindingen van de AR actueel (kennis en opleidingen, personele capaciteit, regelgeving). De AR richt haar aanbevelingen namelijk op personeelstekorten (capaciteit) en in eerdere jaren op het volgen van regelgeving en procedures. De AR vraagt daarnaast nu ook specifiek aandacht voor de vermindering van administratieve lasten, complexe processen en bewustwording voor veiligheidsrisico's.

Als concrete knelpunten zijn benoemd: tekorten bij het personeel (kwalitatief en kwantitatief), gedrag, complex proces, administratieve lasten en complexe regelgeving,

Op basis van de knelpunten zijn verbeterprojecten geïdentificeerd. Daarbij wordt voor een belangrijk deel bewust aangesloten bij de projecten die door Defensie zijn gestart door het programma Obelix/MMD omdat ze een goede invulling geven aan de aanbevelingen van de AR. Daarmee blijft het ingezette momentum bestaan en wordt effectief omgegaan met de capaciteit binnen de lopende trajecten. Voor alle trajecten geldt dat ze een structurele verbetering tot stand moeten brengen en dat daarmee de nodige tijd is gemoeid.

Voor wat betreft personele capaciteit is het project Personele Versterking Munitiedomein in uitvoering waarmee de capaciteit binnen het munitiedomein met 180 vte'n wordt uitgebreid. Dit reorganisatie traject zal mede afhankelijk van de snelheid van personele vulling in 2026 zijn afgerond. Geleidelijk zullen de effecten van de traject zichtbaar worden.

De kwalitatieve kant van munitiebeheer wordt versterkt door professionalisering. Dit is gebeurd door het vaststellen van een eenduidige kwalificatie voor functies binnen het munitiebeheer en een daarbij behorende verbeterde opleiding.

Het gedrag met betrekking tot veiligheid wordt verbeterd door het bewustzijn van veiligheidsrisico's rond munitie te vergroten en door te voorkomen dat munitie onnodig in roulatie blijft.

De eenduidige toegang tot regelgeving is vergroot. Tevens wordt invulling gegeven aan het verminderen van de werklast door noodzakelijke audit aspecten te vereenvoudigen en geautomatiseerd te ondersteunen door middel van een verbeterde MKM.

Fraude

Defensie is als grote uitvoeringsorganisatie een belangrijke inkoopmacht die internationaal opereert en een omvangrijk arsenaal aan materieel, vastgoed en (deels gevoelige) voorraden beheert. Daarnaast is sprake van een groot personeelsbestand met, door haar onregelmatige, soms gevaarlijke en internationale operaties, een daarbij passende cao met vele toeslagsoorten en declaratie-mogelijkheden. Hierdoor bestaan inherent risico's op aanbestedingsfraude, oneigenlijk gebruik en ontvreemding van materieel, vastgoed, voorraden, creditcards en contant geld. Daarnaast bestaat het risico op indiening en afhandeling van fictieve facturen of personeelsdeclaraties en het betalen van salarissen aan niet bestaande ambtenaren of onterechte toeslagen. Aandachtspunt dit jaar zijn de extra middelen die Defensie tot haar beschikking heeft gekregen. Hierdoor ontstaat extra druk op het aanbestedingsproces om budget te realiseren met het risico dat dit ten koste gaat van de zorgvuldigheid. Een tweede aandachtspunt zijn de leveringen van materieel aan Oekraïne.

Defensie heeft in haar bedrijfsprocessen een beheerraamwerk ingericht dat gebaseerd is op een integrale risico-afweging. Dit beheerraamwerk bevat onder andere functiescheidingen, goedkeuringsrollen in de administratie, monitoring, (jaarlijkse) tellingen en controles. Er is specifieke aandacht voor wapen- en munitieopslag en cryptomiddelen. Frauderisico's zijn hierbij mede in beschouwing genomen, maar niet expliciet als zodanig benoemd.

Defensie beschikt over een Gedragscode Defensie, waarin de basiswaarden staan omschreven hoe met elkaar, anderen, middelen en bevoegdheden wordt omgegaan. De gedragscode geldt voor iedereen binnen de organisatie. Daarnaast leggen medewerkers van Defensie de eed of belofte af. Medewerkers die werkzaam is zijn op vertrouwensfuncties wordt extra gescreend door de MIVD. Er is een Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID) die als taak heeft de integriteit en het integriteitsbewustzijn voor organisatie en medewerker te bevorderen. Dit doen zij door advies, risico-analyses, training en voorlichting en integriteitsonderzoeken.

Ter preventie van fraude bij declaraties en facturen worden controles uitgevoerd om onterechte of onjuiste betalingen te voorkomen. Het FABK en DCHR beschikken hiervoor over interne beheersingsscapaciteit. Op basis van een risicoanalyse wordt de beschikbare interne controlecapaciteit ingezet. Momenteel bekijkt Defensie of de capaciteit voor interne beheersing kan worden uitgebreid. Bij een vermoeden van een integriteits-schending wordt melding gedaan bij het meldpunt Integriteit Defensie waarna de COID aanvullend onderzoek kan verrichten. In 2022 zijn geen fraudegevallen van materiële aard geconstateerd.

Om te voorkomen dat er onrechtmatige schenkingen aan Oekraïne worden gedaan dan wel dat Defensie onrechtmatig declaraties indient bij het Ministerie van Financiën wordt zoveel mogelijk de geëigende processen doorlopen en zijn er op een aantal gebieden aanvullende beheersmaatregelen getroffen.

De behoeftes van Oekraïne lopen via het International Donor Coordination Centre (IDCC). Zo wordt voorkomen dat via oneigenlijke wegen behoeftes rechtstreeks bij Defensie worden aangeboden. IDCC coördineert de totale behoeftes van Oekraïne en zet deze uit bij de lidstaten die tegemoet kunnen komen aan deze behoefte. Wanneer de behoefte in Nederland is aangekomen wordt intern nogmaals gecontroleerd of de gevraagde behoefte kan worden gehonoreerd en wordt er onder meer voor gezorgd dat export control en fiscale regelgeving wordt nagelopen conform vigerende processen van Defensie. Binnen de CDS Taskforce Oekraïne wordt in een database bijgehouden hoe de logistieke voortgang is van de schenking waarna de declaratielijst voor de claim bij het Ministerie van Financiën wordt opgesteld. Financiën krijgt naast de claim ook inzicht in de database van CDS Taskforce Oekraïne zodat zij kunnen monitoren wat er is geleverd en welke kosten hieraan zijn verbonden.

4. Misbruik en oneigenlijk gebruik

De AR constateerde in het verantwoordingsonderzoek 2021 dat niet alle belangrijke beheersmaatregelen waren ingeregeld. Ook gaf zij de aanbeveling om het review-, sanctie- en controlebeleid te actualiseren. Deze bevinding is ter harte genomen en in 2023 zal het inmiddels geactualiseerde review-, sanctie- en controlebeleid aan de regeling defensiesubsidies worden toegevoegd en geïmplementeerd. Ondanks de geformuleerde tekortkomingen wordt het risico op misbruik en oneigenlijk gebruik door Defensie ingeschatt op laag. Daarnaast heeft Defensie zich aangesloten bij de centrale interdepartementale verwisindex om misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies tegen te gaan. Door middel van deze interdepartementale verwisindex wordt informatie over misbruik en oneigenlijk gebruik sinds 2020 tussen departementen uitgewisseld. Dit gebeurt op aanvraag en met inachtneming van relevante privacywetgeving.

5. Overige aspecten van de bedrijfsvoering

Ernstige onvolkomenheid vastgoedmanagement

Bij het verantwoordingsonderzoek 2021 van de AR is vastgoed voor de tweede keer op rij beoordeeld als een ernstige onvolkomenheid. In haar rapport beveelt de AR de Minister van Defensie nadrukkelijk aan om voortgang te blijven boeken in het oplossen van de structurele tekortkomingen in het vastgoedbeheer. Vooral door te werken aan integraal inzicht in de staat van het onderhoud van het defensievastgoed en aan het realiseren van een balans tussen de vastgoedportefeuille en de beschikbare middelen, via een financieel gedekt plan dat aansluit op de visie op de toekomst van de krijgsmacht. In 2022 zijn op alle aanbevelingen stappen gezet.

Inzicht in de staat van het vastgoed

Het OnderhoudsManagement Systeem (OMS), dat het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) rijksbreed implementeert, is een belangrijk systeem om toekomstbestendig invulling te kunnen geven aan de informatiebehoefte van Defensie en andere overheidsorganisaties. Eind 2021 heeft het RVB de opdracht gegund. De implementatie van het OMS gebeurt Rijksbreed onder leiding van het RVB. De verwachting is dat de implementatie niet eerder dan 1 januari 2025 gereed zal zijn. Om de periode tot volledige ingebruikname van het OMS te overbruggen, maakt Defensie gebruik van interim-oplossingen.

Defensie wil informatiegericht sturen op haar vastgoed. Om die reden is in 2022 gestart met het ontwikkelen van een informatieplan, dat inzicht moet geven in de informatie die nodig is om op portefeuille, object en gebouw niveau te kunnen sturen. Het OMS, als bron van informatie, zal een belangrijke plaats krijgen in dit informatieplan.

In de tussentijd werken het RVB en Defensie met interim-oplossingen om inzicht te hebben en te houden in het vastgoed. Dit heeft als voordeel dat geleerde lessen gebruikt kunnen worden bij de implementatie van het OMS. Daarnaast heeft de TaskForce Nova in 2022 periodiek rapportages opgeleverd, waardoor het inzicht in de bezetting en benutting van kazernes groeit. De rapportages leveren input voor het Programma Transformatie Vastgoed. Ook worden de rapportages gebruikt voor actualisatie van de gegevens in het vastgoedinformatiepresentatiesysteem (beheerd door het RVB), waarin alle gebouwen van Defensie zijn opgenomen. Momenteel zijn 36 rapporten opgeleverd (peildatum 1/1/23).

Balans budget en vastgoedportefeuille

Om te komen tot een balans tussen budget en vastgoedportefeuille heeft Defensie in 2022 de mogelijkheden verder verkend om de vastgoedportefeuille door middel van concentreren, verduurzamen en vernieuwen (Transformatie van de Vastgoedportefeuille) aan te passen. Het doel is een vastgoedportefeuille die de taakuitvoering optimaal ondersteunt, toekomstbestendig is, bijdraagt aan werkbeleving en trots, duurzaam is en die waar mogelijk nog meer met de samenleving en de regio verbonden is dan voorheen. De doelstelling en aanpak van de Transformatie Vastgoed zijn gebaseerd op diverse onderzoeken en aanbevelingen, zoals het Interdepartementaal Beleidsonderzoek naar een toekomstbestendige vastgoedportefeuille voor Defensie en de verantwoordingsonderzoeken 2020 en 2021.

Ambtelijke verkenningen hebben geleid tot een vertrekpunt, gebaseerd op de lange-termijndoelstellingen en financiële kaderstelling, gebaseerd op het eerder genoemde rekenmodel. Onderlinge afhankelijkheden en externe ontwikkelingen vragen om een gefaseerde realisatie van dit ambtelijke vertrekpunt, waarbij grote strategische stappen eerst worden gezet. Op het moment dat Defensie van plan is een object op te pakken, wordt dat als bestuurlijk voornemen gecommuniceerd. Voor het strategisch vastgoedplan heeft dit geleid tot zes projecten.

Onvolkomenheid Autorisatiebeheer

In 2022 is verder gewerkt aan maatregelen om de onvolkomenheid autorisatiebeheer weg te werken voor het materieel-logistieke domein. De activiteiten uit het plan van aanpak worden stapsgewijs gerealiseerd met beperkte personele capaciteit. Het aantal functiescheidingsconflicten is op een vergelijkbaar niveau als vorig jaar. Een aantal veel voorkomende conflicten is mogelijk vals door een te scherpe afstelling, het herijken van deze conflicten maakt onderdeel uit van het plan van aanpak. Aanpassing van de huidige autorisatieopzet vindt beperkt plaats, ingezet wordt op een geactualiseerde autorisatieopzet in verband met de transitie naar SAP4/HANA.

Risico's MIVD

In navolging van aanbevelingen van de AR wordt ingegaan op de risico's in de bedrijfsvoering van de MIVD.

De MIVD onderkent als bedrijfsmatige risico's: operationele knelpunten als gevolg van de toepassing van de Wet Inlichtingen en Veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017), het realisatievermogen van de MIVD (in het bijzonder IT) en de tijdige realisatie van de huisvesting.

De Evaluatiecommissie Jones-Bos (Evaluatiecommissie Wiv) concludeerde dat de Wiv 2017 onvoldoende aansluit op de technologische complexiteit en dynamiek van de operationele praktijk van de diensten. De AR stelde dat de effectiviteit van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten onder druk staat door de effecten van de wet op de slagkracht. Zowel de evaluatiecommissie Wiv als de AR hebben in hun rapporten aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen worden meegenomen in een aanpassing van de Wiv 2017.

Naast het voorstel tot wijziging van de Wiv 2017 heeft het Kabinet gewerkt aan een tijdelijke wet om de meest urgente operationele knelpunten in het cyberdomein weg te nemen. De tijdelijke wet moet de diensten in staat stellen hun bestaande bevoegdheden effectiever in te zetten, zonder afschaling van waarborgen, om zo het zicht op landen met een offensief cyberprogramma gericht tegen Nederland te herstellen of op te bouwen. Bij de totstandkoming van de tijdelijke wet is doorlopend aandacht geweest voor de uitvoerbaarheid. Op 2 december 2022 is het wetsvoorstel voor de tijdelijke wet naar de Tweede Kamer gestuurd. De tijdelijke wet laat de noodzaak tot een bredere wijziging van de Wiv 2017 onverlet.

Bij de begroting 2022 investeerde de regering in de inlichtingen en veiligheidsdiensten. Met de motie Hermans zijn vervolgens additieve middelen aan de dienst toegekend. Deze budgetten voor het begrotingsjaar 2022 zette de MIVD in op een aantal gebieden die de slagkracht versterken en om de eerste stappen te kunnen maken in verbeteringen van dataverwerking. Tevens werd een deel besteed aan de verdere borging van compliance- en risicomanagement. Daarnaast zijn in 2022 stappen gezet om de IT basis op orde te krijgen. Voorts is in het coalitieakkoord 2022 een bedrag oplopend naar € 300 miljoen structureel opgenomen onder de noemer 'Inlichtingendiensten (AIVD, MIVD) en NCTV'. In de Defensienota 2022 zijn middelen toegekend aan de MIVD voor de verdere versterking van de IT-basis op orde en cyber, als ook voor informatiegestuurd optreden (IGO). Met de intensivering krijgt de MIVD op termijn meer vermogen om bestaande en toekomstige dreigingen beter in beeld te krijgen en te houden. Dit effect zal zich geleidelijk in een meerjarig traject realiseren. In 2022 lag de nadruk op het uitwerken van bestedingsplannen en organiseren van voorwaarden om de benodigde groei mogelijk te maken.

De formatie en de personele vulling van de MIVD zijn in 2022 gestegen. Ingezet wordt op behoud en verdere vulling, waarbij kwaliteit het uitgangspunt is. Moderne IT en informatiebeveiliging zijn voor de MIVD van vitaal belang. De MIVD werkt stapsgewijs en meerjarig naar het genereren van toekomstbestendig vermogen om dreigingen in een hoogtechnologische omgeving te kunnen erkennen en pareren, terwijl voldaan kan worden aan de hoge eisen op het gebied van Wiv, compliance en verantwoording.

Met betrekking tot de huisvesting is in 2022 besloten, in relatie tot de groei van de MIVD en de AIVD, een derde locatie voor permanent gebruik toe te kennen. Daarnaast wordt geïnvesteerd in de instandhouding van de bestaande locatie en de renovatie van interim locaties waarvan de tijdige oplevering van essentieel belang is voor een ongestoorde bedrijfsvoering en samenwerking van de beide diensten.

6.2 Rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen

Grote lopende ICT-projecten

De 10 grote ICT projecten die in 2022 op het IT Rijks ICT-dashboard stonden, worden geüpdatet. In 2022 is één toets van het Adviescollege ICT-toetsing geweest. Dit was het programma Roger. Over uitvoeringsrisico's en privacyrisico's van deze projecten wordt gerapporteerd in afzonderlijke rapportages aan de Tweede Kamer.

Gebruik open standaarden en open source software

Het beleid inzake open standaarden en open source software wordt zoveel mogelijk gevuld.

Betaalgedrag

Bij Defensie is sprake van een gecompliceerde keten van aanvragen van een bestelling tot en met betaling met veel koppelvlakken tussen inkoop, logistiek en financiën. Defensie heeft over 2022 91,98% van de facturen tijdig betaald. Dat is hoger dan de harde norm van 90%, maar lager dan de streefnorm waarbij 95% van alle facturen binnen 30 dagen na ontvangst van de factuur moeten zijn betaald. Het percentage over 2022 is lager dan de score van 94,0% over het begrotingsjaar 2021. De hoofdoorzaken die hebben bijgedragen aan de daling zijn:

- Het proces blijft vele koppelvlakken en afhankelijkheden kennen;
- De druk op de verschillende ketens is hoog, waardoor het tijdig afdoen van facturen niet altijd de hoogste prioriteit heeft;
- Het gebruik van e-facturering door leveranciers is in 2022 gestabiliseerd;
- De invoering van robotisering kost tijd;
- De onderbezetting bij FABK.

In 2022 is een robot voor tijdig betalen eenduidig ingericht en defensiebreed ingezet. De robot stuurt vanaf juli 2022 wekelijks naar actiehouders een melding met alle openstaande facturen met een verzoek om informatie of blokkade. Daarnaast wordt momenteel een dashboard ontwikkeld dat inzicht geeft in de realisatie van de betaalnorm en de reden waarom facturen niet kunnen worden betaald. Het dashboard zal defensiebreed worden gebruikt om te sturen op realisatie van de betaalnorm.

Audit Comité

Het Audit Comité (AC) is het adviesorgaan van Defensie met betrekking tot audit- en bedrijfsvoeringsaangelegenheden. Het AC is in 2022 zes keer bij elkaar gekomen waarbij de voornaamste agendapunten waren:

- De aanpak van de aandachtspunten die door de ADR en AR zijn geconstateerd;
- Het curriculum bedrijfsvoering NLDA;
- Het managen van megaprojecten;
- De voortgang van de auditprogrammering;
- De Defensienota 2022;
- De geïntegreerde stuur- en verantwoordingsrapportage;
- De evaluatie van het AC.

Uit de evaluatie is de wens naar voren gekomen om meer het gesprek te voeren over de (strategische) risico's en het risicomanagement en meer te werken met thema's waarbij gefocust wordt op de achterliggende vraag c.q.

adviesvraag. Tevens is er behoefte om weer werkbezoeken voor externe leden te organiseren voor de gewenste inhoudelijke verdieping van een thema.

Departementale checks and balances

De departementale checks and balances voor subsidieregelingen zijn in 2022 aangescherpt. In haar Verantwoordingsonderzoek 2021 merkte de Algemene Rekenkamer op dat er al enige jaren geen staatssteunanalyses worden verricht voorafgaand aan de subsidieverstrekking. Juridische Zaken is in 2022 met deze analyse gestart voor drie subsidies, dit heeft niet tot bevindingen geleid. Binnen de subsidieportefeuille wordt nadrukkelijk toegezien op de naleving van de vijfjaarlijkse evaluaties conform Awb art. 4.24. In dit kader zijn in 2022 tien subsidie-evaluaties afgerond. De resultaten van deze evaluaties zijn uiteengezet in bijlage 2 *Afgerond evaluatie- en overig onderzoek* van dit jaarverslag. Onderwerp van onderzoek zijn de doeltreffendheid en de effecten van de subsidie, de doelmatigheid en de vraag of subsidie het juiste instrument is om het defensiebeleid uit te voeren. Voor 2023 staan geen wettelijke subsidie-evaluaties gepland.

Normenkader Financieel Beheer

Er hebben in 2022 geen wijzigingen plaats gevonden in het departementaal toezicht op het normenkader financieel beheer.

Beheer NGF-projecten

Niet van toepassing voor Defensie.

Bedrijfsvoeringsrisico's en/of problemen als gevolg van COVID-19

Ten opzichte van 2021 zijn er geen nieuwe bedrijfsvoeringsrisico's en/of problemen als gevolg van COVID-19 bijgekomen. Het hybride werken is meer gemeengoed geworden waar dit mogelijk is, en wordt steeds breder ondersteund. De taskforce COVID-19 is per 1 augustus 2022 opgeheven. Enkele resterende COVID taken zijn in de reguliere lijn belegd. COVID-19 wordt behandeld als alle andere mogelijke virussen en is onderdeel van de reguliere bedrijfsvoering. Dit vormt geen separaat risico meer.

6.3 Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering

Evaluatiefunctie

Binnen het DGB is in 2022 verder invulling gegeven aan de randvoorwaarden voor goede beleidsevaluaties. Het gaat hierbij om de praktische uitwerking van (interdepartementale) kaders voor het borgen van de kwaliteit van beleid, de lancering van een intranetpagina over beleid maken en evalueren, de ontwikkeling van een online opleidingsmodule en de ondersteuning van de (beleids)directies bij lopende en startende evaluaties.

Nieuwe IT geneeskundige keten

Defensie heeft op 8 april 2022 voor het Militaire Revalidatie Centrum Aardenburg in Doorn een nieuw en marktconform elektronisch patiënten dossier (EPD) geïmplementeerd en in gebruik genomen.

Met dit nieuwe EPD en de hierop aangepast werkwijze is een uitfaserend EPD vervangen. Defensie heeft hiermee voor de revalidatiezorg de bedrijfscontinuïteit, de patiëntveiligheid en de compliancy aan wet- en regelgeving geborgd.

Het nieuwe EPD is aangesloten op en geïntegreerd in het eerder in 2021 geïmplementeerde EPD voor de eerstelijnsgezondheidszorg. Defensie heeft hiermee de basis voor de geïntegreerde zorg voor haar militairen verbreed en verstevigd. Dit met de verwachting betere zorgkwaliteit te kunnen leveren en beter voorbereid te zijn op de ontwikkelingen in de reguliere en operationele zorg.

Dit project maakte onderdeel uit van het vernieuwingsprogramma Smart Band-Aid waarin Defensie de informatievoorziening van zowel de reguliere als de operationele gezondheidszorg verbetert en voorbereidt op de toekomst.

Informatiebeveiliging heeft ook in de zorg prioriteit. Defensie verbetert daarom naast de informatievoorziening ook de informatiebeveiliging voor de zorg. In 2022 zijn de eerste zorgbedrijven voor de NEN7510- en een ISO 27000-normen gecertificeerd. Dit zijn het Coördinatiecentrum Expertise Arbeidsomstandigheden en Gezondheid (CEAG), het Militair Revalidatie Centrum (MRC) en het Centraal Militair Hospitaal (CMH). Bij de andere zorgbedrijven zijn vergelijkbare maatregelen en voorbereidingen op certificeringen onderhanden.

In 2022 zijn hiermee wederom stappen gezet om de Militaire GezondheidsZorg te versterken. In lijn met de Defensinota 2022 is de ondersteuning aan de krijgsmacht verbeterd.

Energietransitie

Defensie rapporteert vanaf rapportagejaar 2019 jaarlijks over de energiedoelstellingen en het energieverbruik. De doelstellingen zijn in 2020 met het Plan van aanpak energietransitie Defensie (Kamerstuk 34 919, nr. 74) vastgesteld. Met de uitvoeringsagenda Duurzaamheid (Kamerstuk 36 124, nr 25) zijn naast de geactualiseerde energiedoelstellingen ook de kpi's voor duurzaamheid gepubliceerd.

Vanaf dit jaar zal worden gerapporteerd met de twee belangrijkste kpi's voor duurzaamheid, zoals aangekondigd met de kamerbrief Rapporteren voortgang bouwen aan een toekomstbestendige krijgsmacht (Kamerstuk 33 763, nr 155):

- CO₂-reductie uitgedrukt in een percentage t.o.v. het referentiejaar 1990;
- Het percentage gebruikte duurzame brandstoffen.

Deze KPI's zijn opgenomen in het KPI-overzicht in het Beleidsverslag 3.7.

Daarnaast zijn kpi's in ontwikkeling voor:

- zakelijke mobiliteit;
- duurzame opwekking op defensierreinen;
- duurzame projectvoorstellen.

CO₂-reductie

Defensie wil bijdragen aan de nationale doelstelling van 55% CO₂-reductie ten opzichte van 1990. Voor de reductie van CO₂-emissie van het operationeel materieel maken we het voorbehoud dat dit niet onze inzet mogelijkheden mag beperken of onze mensen in gevaar brengen.

De CO₂-reductie in 2022 is 54% ten opzichte van de emissie van 1990. Defensie ligt hiermee op schema om de doelstelling van 55% reductie in 2030 te bereiken. Dit zal echter niet eenvoudig zijn. De reductie is namelijk mede het gevolg van de krimp van de defensieorganisatie in de afgelopen decennia. Aangezien Defensie de komende jaren blijft groeien en daarmee de energiebehoefte ook zal groeien, blijven de geplande duurzaamheidsmaatregelen nodig om te voorkomen dat de CO₂-uitstoot gaat stijgen.

Duurzame brandstoffen

Een van de belangrijke maatregelen om CO₂-emissie te reduceren, ondanks gelijkblijvend of stijgend brandstofverbruik, is het toepassen van duurzame brandstoffen. Defensie zet daarom in op het gebruik van gemiddeld 30% duurzame brandstof in 2030. In 2021 is Defensie al begonnen met het structureel bijmengen van 20% biobrandstof voor wegdiisel. In de contracten voor scheepsdiesel wordt inmiddels rekening gehouden met 10% biobrandstof en in internationaal verband is overeenstemming bereikt over het gebruik van het Central Europe Pipeline System voor kerosine met biobrandstof. Hierdoor kan Defensie in de komende jaren verdere stappen zetten naar het gewenste doel voor 2030.

Het percentage ingekochte biobrandstoffen in 2022 is 20% voor de reguliere diesel voor voertuigen. Voor de scheeps- en vliegtuigbrandstoffen is dit nog 0%.

Verder is aangesloten bij exogene financieringsmogelijkheden. Zo zijn er voor de Begroting van 2022 klimaatgelden vrijgemaakt voor zonnepanelen op defensievastgoed, quickscans voor energie-opwekking op Rijksgronden Defensie en specifieke verduurzamingsmaatregelen. Voor de begroting 2023 en verder onderzoeken we de mogelijkheden om aan te sluiten bij klimaatgelden voor verduurzamingsmaatregelen bij de transformatie van het defensievastgoed en voor de bedrijfsvoering van Defensie.

Tabel 18 Departementale verantwoordingsstaat 2022 van het Ministerie van Defensie (X) (Bedragen x € 1.000)

Artikel Omschrijving	(1)		(2)		(3)=(2)-(1)
	Vastgestelde begroting	Realisatie	Uitgaven	Ontvangsten Verplichtingen	
TOTAAL	12.370.802	12.732.385	141.952	13.050.283	12.845.903
Beleidsartikelen	5.414.889	5.463.958	132.956	6.316.596	6.133.902
1. Inzet	162.677	190.426	2.907	403.767	313.048
2. Koninklijke Marine	823.417	844.737	10.881	994.611	953.169
3. Koninklijke Landmacht	1.447.638	1.447.638	7.875	1.611.486	1.599.670
4. Koninklijke Luchtmacht	681.581	681.581	12.111	701.883	757.147
5. Koninklijke Marechaussee	486.905	486.905	4.459	576.984	569.037
7. Defensie Materieel Organisatie	607.093	607.093	26.245	696.021	651.098
8. Defensie Ondersteuningscommando	1.205.578	1.205.578	68.478	1.331.844	1.290.733
Niet-beleidsartikelen	6.955.913	7.268.427	8.996	6.733.687	6.712.001
9. Algemeen	212.174	212.174	0	199.989	198.188
10. Apparaat Kiemdepartement	1.511.283	1.511.283	8.996	1.646.937	1.627.052
11. Geheim	15.265	15.265	0	16.894	16.894
12. Nog onverdeeld	259.393	259.393	0	0	0
13. Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	4.957.798	5.270.312	0	4.869.867	4.869.867
				0	0
				-87.931	-400.445
				0	0

C. JAARREKENING**7 Departementale verantwoordingsstaat**

8 Samenvattende verantwoordingsstaat baten-lastenagentschap

Tabel 19 Samenvattende verantwoordingsstaat 2022 inzake baten-lastenagentschap van het Ministerie van Defensie (X) (bedragen x € 1.000)

	(1) vastgestelde-begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Baten-lastendienst Paresto				
Totale baten	75.915	77.047	1.132	66.470
Totale lasten	75.915	71.876	- 4.039	63.414
Saldo van baten en lasten		5.171	5.171	3.056
Totaal kapitaalontvangsten			—	
Totaal kapitaaluitgaven		2.591	2.591	1.237

**9 Jaarverantwoording van het baten-lastenagentschap Paresto per
31 december 2022**

Tabel 20 Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap Paresto 2022 (bedragen x € 1.000)^{1,2}

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil (3) = (2) - (1)	Realisatie t-1 (4)
Baten				
- Omzet	75.915	76.698	783	65.520
waarvan omzet moederdepartement	57.220	60.745	3.525	51.120
waarvan omzet overige departementen	495	575	80	1.796
waarvan omzet derden	18.200	15.378	- 2.822	12.604
Rentebaten	0	0	0	0
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	349	349	950
Totaal baten	75.915	77.047	1.132	66.470
Lasten				
Apparaatskosten	75.833	73.093	- 2.740	61.944
- Personele kosten	49.763	47.675	- 2.089	42.024
waarvan eigen personeel	42.269	44.437	2.168	39.367
waarvan inhuur externen	6.775	2.747	- 4.028	2.213
waarvan overige personele kosten	719	490	- 228	444
- Materiële kosten	26.069	24.063	- 2.006	19.920
waarvan apparaat ICT	0	65	65	218
waarvan bijdrage aan SSO's	0	0	0	0
waarvan overige materiële kosten	1.000	803	- 197	244
Rentelasten	0	0	0	0
Afschrijvingskosten	82	123	41	95
- Materieel	82	123	41	95
waarvan apparaat ICT	3	0	- 3	0
waarvan overige materiële afschrijvingskosten	79	123	44	95
- Immaterieel	0	0	0	0
Overige lasten	0	15	15	1.375
waarvan dotaties voorzieningen	0	0	0	1.355
waarvan bijzondere lasten	0	15	15	20
Totaal lasten	75.915	71.876	- 4.039	63.414
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	0	5.171	5.171	3.056
Agentschapsdeel Vpb-lasten	0	0	0	0
Saldo van baten en lasten	0	5.171	5.171	3.056

1 Door afrondingsverschillen kan er een verschil ontstaan in de optelling.

2 Voor inzicht en leesbaarheid zijn de vergelijkende cijfers voor omzet moeder en bijzondere baten anders gerubriceerd

Toelichting op de staat van baten en lasten

De totale baten bestaan uit omzet en bijzondere baten. De omzet is onder te verdelen in een drietal categorieën: moederdepartement, overige departementen en derden en bedraagt €76,7 miljoen. De bijzondere baten zijn €0,3 miljoen.

Rentebaten

Er zijn geen rentebaten ontvangen in 2022.

Bijzondere baten

In 2022 is de definitieve aanslag van de suppleties omzetbelasting 2020 en 2021 ontvangen vanuit de belastingdienst. Uit deze suppleties is

€0,1 miljoen ontvangen. Tevens is hier een bedrag van €0,1 miljoen opgenomen voor het niet voldoen aan de contractueel overeen gekomen prestatienorm van een leverancier.

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bedraagt €60,7 miljoen. Voor €24,4 miljoen is dit gerelateerd aan de geleverde producten en diensten en daarmee marktconform qua factureringssystematiek van cateringondersteuning. Voor €36,3 miljoen betreft dit de vergoeding die Paresto ontvangt voor de personele en materiële inzet op de locaties conform dienstverleningsafspraken met de opdrachtgever (aanneemsom).

Tabel 21 Omzet moederdepartement (bedragen in miljoenen euro's)

Omzet moederdepartement	60,7
Waarvan direct gerelateerd aan geleverde producten/diensten	24,4
Waarvan overige ontvangsten/bijdragen van het moederdepartement	36,3

Tabel 22 Personele kosten (bedragen in miljoenen euro's)

(bedragen x € 1)	Vastgestelde begroting	Realisatie		
	Vte'n	Prijs per Vte	Vte'n	Prijs per Vte
Militair personeel	57	€ 65.464,00	57	€ 69.448,00
Burgerpersoneel	696	€ 56.399,00	685	€ 59.831,00
Inhuur en uitzendkrachten	80	€ 84.688,00	35	€ 77.856,00
Totaal/Gemiddeld	833	€ 59.739,00	777	€ 61.349,00

Door Paresto is ook in 2022 op de personele en inhuurkosten gestuurd. Zo zijn onder meer tijdelijke contracten niet allemaal verlengd en vacatures werden gevuld als was aangetoond dat de werkdruk anders te hoog zou worden voor de bestaande formatie. De prijs per VTE voor militair en burgerpersoneel ligt boven de begroting als gevolg van de nieuwe arbeidsvoorwaarden.

Materiële kosten

De post materiële kosten bestaat voornamelijk uit ingrediëntskosten (€23,2 miljoen).

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten voor 2022 betroffen bedrijfskleding (€81 duizend), soepuitgiftepunten (€18 duizend) en diverse overige vaste activa (€24 duizend).

Bijzondere lasten

De bijzondere lasten hebben betrekking op facturen van leveranciers/lasten van voorgaand boekjaar.

Resultaatbestemming

Het resultaat over 2022 bedraagt €5,2 miljoen. Het resultaat wordt conform de vigerende regelgeving verrekend met het eigen vermogen.

Tabel 23 Balans per 31 december 2022 (bedragen x € 1.000)¹

Balans 31-12-2022 Balans 31-12-2021

Activa			
Vaste activa			
Materiële vaste activa	260	292	
waarvan grond en gebouwen	0	0	
waarvan installaties en inventarissen	153	116	
waarvan projecten in uitvoering	0	0	
waarvan overige materiële vaste activa	107	176	
Immateriële vaste activa	0	0	
Vlottende activa			
Voorraden en onderhanden projecten	599	529	
Debiteuren	594	239	
Overige vorderingen en overlopende activa	2.479	1.525	
Liquide middelen	14.258	12.700	
Totaal activa:	18.190	15.285	
Passiva			
Eigen Vermogen			
Exploitatierveserve	3.183	2.628	
Onverdeeld resultaat	5.171	3.056	
Voorzieningen	0	1.355	
Langlopende schulden			
Leningen bij het Ministerie van Financiën	0	0	
Kortlopende schulden			
Crediteuren	1.129	386	
Belastingen en premies sociale lasten	148	83	
Kortlopend deel leningen bij het Ministerie van Financiën	0	0	
Overige schulden en overlopende passiva	8.558	7.777	
Totaal passiva	18.190	15.285	

1 Door afrondingsverschillen kan er een verschil ontstaan in de optelling.

Toelichting op de balans

Materiële vaste activa

In 2022 is voor €43 duizend geïnvesteerd in verrijdbare meubels en voor € 48 duizend in overige kleinere activa.

Voorraden

De op de balans opgenomen voorraden betreffen de voorraden op de locaties van Paresto.

Debiteuren

De debiteuren bestaan uit vorderingen op het moederdepartement (€0,2 miljoen), rijks onderdeel (€0,1 miljoen) en derden (€0,3 miljoen). De toename ten opzichte van 2021 vindt zijn oorsprong in de COVID-19 maatregelen van eind 2021 waardoor er toen geen banqueting- en maatwerkactiviteiten konden plaatsvinden. Bij de post 'debitoren' wordt rekening gehouden met het vermoedelijk oninbare deel. Dit bedrag is bepaald op €23 duizend.

Overige vorderingen en overlopende activa

Deze post is nader te specificeren in nog te ontvangen van het moederdepartement (€1,6 miljoen) en derden (€0,9 miljoen).

In de overige vorderingen zit een post ‘nog te factureren bedragen’. Deze post bestaat grotendeels uit banqueting- en maatwerkactiviteiten die na de kassluiting in december hebben plaatsgevonden. De toename ten opzichte van 2021 vindt zijn oorsprong in de COVID-19 maatregelen van eind 2021 waardoor er toen geen banqueting- en maatwerkactiviteiten konden plaatsvinden.

Liquide middelen

De post liquide middelen omvat vooral de gelden in rekening courant bij het Ministerie van Financiën (€14,3 miljoen).

Passiva

Eigen vermogen

In 2022 heeft een afdracht van €2,5 miljoen aan het moederdepartement plaatsgevonden. De grens voor het eigen vermogen 2022 is €3,3 miljoen (maximaal 5% van de gemiddelde omzet over de afgelopen 3 jaar). Met een eigenvermogenspositie van €8,4 miljoen, vindt in 2023 een afdracht van €5,1 miljoen plaats aan het moederdepartement.

Voorzieningen

In 2021 is een voorziening getroffen van €1,4 miljoen ten behoeve van personele kosten die Paresto met terugwerkende kracht verwacht over 2021. De effecten van het aan 2021 gerelateerde deel van de nieuwe arbeidsvoorraarden zijn ontrokken aan de voorziening.

Leningen

Er zijn geen lopende leningen.

Crediteuren

Het crediteurensaldo bestaat uit schulden aan derden. De toename ten opzichte van 2021 vindt zijn oorsprong in de COVID-19 maatregelen van eind 2021 waardoor toen geen banqueting- en maatwerkactiviteiten konden plaatsvinden.

Belastingen en premies sociale lasten

De belastingen en premies sociale lasten hebben betrekking op de Btw-aangifte van december.

Overige schulden en overlopende passiva

Het saldo overige verplichtingen en overlopende passiva bestaat uit moederdepartement (€4,3 miljoen) en derden (€4,2 miljoen). De overige schulden bestaan met name uit de salarissen van december (€3,3 miljoen) en het resterende deel van de ontvangen vergoeding voor het verstrekken van gratis fruit (€1 miljoen).

De vakantieverplichtingen aan het personeel bestaan uit €2,7 miljoen aan vakantiedagen en €1,4 miljoen aan vakantiegelden. De stijging is grotendeels het gevolg van de nieuwe arbeidsvoorraarden.

Tabel 24 Kasstroomoverzicht over 2022 (bedragen x € 1.000)^{1,2}

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil (3) = (2) - (1)
1. Rekening courant RHB 1 januari 2022 + depositorekeningen	12.775	12.694	- 81
totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	75.915	75.667	- 247
totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 75.915	- 71.519	4.396

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil (3) = (2) - (1)
2. Totaal operationele kasstroom	0	4.149	4.149
totaal investeringen (-/-)	0	- 91	- 91
totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	0	- 91	- 91
eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	- 2.500	- 2.500
eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	0	0
aflossingen op leningen (-/-)	0	0	0
beroep op leenfaciliteit (+)	0	0	0
4. Totaal financieringskasstroom	0	- 2.500	- 2.500
5. Rekening courant RHB 31 december 2022 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)	12.775	14.253	1.478

1 Door afrondingsverschillen kan er een verschil ontstaan in de optelling.

2 Maximale roodstand is 0,5 miljoen euro

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de indirecte methode. Bij deze methode gaat men uit van het resultaat en de mutaties van het werkkapitaal.

Kasstroom uit operationele activiteiten

De kasstroom uit operationele activiteiten bestaat uit de kasstroom bedrijfsactiviteiten, de mutatie in het werkcapitaal en de ontvangen dan wel betaalde interest. De ontvangsten zijn lager uitgevallen. Dit wordt veroorzaakt door hogere standen voor debiteuren en nog te factureren bedragen ten opzichte van 2021. De uitgaven zijn lager vanwege lagere kosten voor inhuur.

Kasstroom uit investeringsactiviteiten

In 2022 is voor €43 duizend geïnvesteerd in verrijdbare meubels en voor €48 duizend in overige kleinere activa.

Kasstroom uit financieringsactiviteiten

In 2022 is geen beroep gedaan op de leenfaciliteit. In 2022 heeft een afdracht van €2,5 miljoen aan het moederdepartement plaatsgevonden.

Tabel 25 Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2022

	Vastgestelde begroting				
	2019	2020	2021	2022	2022
Generiek deel					
Totaal omzet verkopen	37.378	26.695	34.122	41.606	43.523
VTE-totaal	805	726	742	777	833
- waarvan in eigen dienst	695	697	710	742	753
- waarvan inhuur	110	29	32	35	80
Saldo van baten en lasten (%)	- 3%	- 1%	5%	7%	0%
Specifiek deel					
Aantal locaties	76	76	76	76	77
Productiviteit per medewerker (omzet per Vte)	46.433	35.400	45.987	53.540	52.218
% Ziekteverzuim	7%	8%	8%	8%	8%
% Bruto marge locaties	33%	41%	43%	44%	41%

Totaal omzet verkopen

Dit betreft de gehele omzet welke verkregen is uit de in rekening gebrachte verkopen voor verrichte leveranties en diensten. De aan de opdrachtgever gefactureerde aanneemsom valt hier in principe niet onder. De twee uitzonderingen staan vermeld in onderstaande toelichting.

Tabel 26 Omzet Paresto 2022

	Vastge- stelde begroting	Realisatie 2022
Omzet regulier	30.764	26.092
Omzet niet regulier	12.759	14.207
Omzet aanneemsom		1.307
Totaal omzet verkopen	43.523	41.606

De omzet bedrijfsvoering is onder te verdelen in de volgende productgroepen:

- De omzet regulier betreft onder andere de verkopen in de bedrijfsrestaurants en kantines op locaties;
- De omzet niet-regulier is omzet van onder andere evenementen, vergaderingen, diners en recepties die op locaties worden gehouden;
- De omzet aanneemsom heeft betrekking op de factuur van het Koninklijk Huis en de bijdrage ten behoeve van het Militair Revalidatiecentrum.

De lagere gerealiseerde omzet voor regulier wordt veroorzaakt door lagere gastenaantallen mede als gevolg van hybride werken. Voor niet-regulier is een inhaalslag geweest als gevolg van de COVID-19 jaren.

Totaal VTE

Dit betreft het gemiddelde VTE over het jaar gesplitst naar in eigen dienst en inhuren. Inhuur personeel is schaars gebleken. Mede als gevolg van deze schaarste is geïnvesteerd in het uitbreiden van het eigen personeel waar dit noodzakelijk was.

Saldo van baten en lasten (%)

Dit wordt berekend door het gerealiseerde resultaat te delen door baten. De toelichting over gerealiseerde resultaat is eerder behandeld bij Staat van Baten en Lasten.

Aantal locaties:

Dit betreft het aantal locaties waar Paresto aanwezig is als leverancier van de standaard catering activiteiten. Ten opzichte van 2021 is de locatie Rucphen toegevoegd en is één van de locaties op de Frederikkazerne gesloten.

Productiviteit per medewerker

Dit wordt berekend door Totaal omzet verkopen te delen door Totaal VTE.

Mede als gevolg van de lagere beschikbare inhuur is meer gestuurd op efficiënte inzet van de eigen medewerkers. Dit resulteert in een hogere productiviteit.

Ziekteverzuim

Dit wordt berekend door het aantal ziektedagen te delen door de werkelijke personeelssterkte maal het aantal kalenderdagen van een maand. Paresto zit met 8,1% net boven de norm van 8%.

% Brutomarge locaties

Dit is het percentage van totale omzet verkopen verminderd met inkoopkosten ten opzichte van de totale omzet verkopen.

De stijging van het bruto marge percentage ten opzichte van 2021 wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door een toename in banqueting- en maatwerkactiviteiten.

10 Saldibalans

Tabel 27 Saldibalans per 31 december 2022 van het Ministerie van Defensie (X) (bedragen x € 1.000)

Activa	31-12-2022	31-12-2021	Passiva	31-12-2022	31-12-2021
Intra-comptabele posten					
1 Uitgaven ten laste van de begroting	12.845.895	12.094.798	2 Ontvangsten ten gunste van de begroting	180.729	166.530
3 Liquide middelen	80.314	60.555	4a Rekening-courant RHB	12.457.000	11.776.578
4 Rekening-courant RHB ¹			5a Begrotingsreserves		
5 Rekening-courant RHB Begrotingsreserve			7 Schulden buiten begrotingsverband	372.059	285.967
6 Vorderingen buiten begrotingsverband	83.579	73.721	Subtotaal intra-comptabel	13.009.788	12.229.073
8 Kas-transverschillen					
Subtotaal intra-comptabel	13.009.788	12.229.073			
Extra-comptabele posten					
9 Openstaande rechten			9a Tegenrekening openstaande rechten		
10 Vorderingen	29.148	79.533	10a Tegenrekening vorderingen	29.148	79.533
11a Tegenrekening schulden			11 Schulden		
12 Voorschotten	2.769.139	1.555.994	12a Tegenrekening voorschotten	2.769.139	1.555.994
13a Tegenrekening garantieverplichtingen			13 Garantieverplichtingen		
14a Tegenrekening andere verplichtingen	1.509.338	1.282.129	14 Andere verplichtingen	1.509.338	1.282.129
15 Deelnemingen			15a Tegenrekening deelnemingen		
Subtotaal extra-comptabel	4.307.625	2.917.655	Subtotaal extra-comptabel	4.307.625	2.917.655
Totaal	17.317.413	15.146.728	Totaal	17.317.413	15.146.728

1 Rijks hoofdboekhouding

Door afrondingen kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.

In 2022 worden de meeste balansposten tegen de koers van 31 december 2022 verantwoord. Uitgezonderd zijn een aantal voorschotten en verplichtingen waarvoor de CEP-koers (Centraal Economisch Plan) van maart 2022 is gebruikt en posten die met valutatermijncontracten zijn afgedekt, deze zijn opgenomen tegen de betreffende valutatermijnkoers.

Intra-comptabele posten

ad 1 en 2 Uitgaven ten laste en – ontvangsten ten gunste van de begroting
Onder de posten uitgaven en ontvangsten zijn de per saldo gerealiseerde uitgaven en – ontvangsten opgenomen. De bedragen komen overeen met de bedragen uit de verantwoordingsstaat. Door een andere afrondings-systeematiek is er een verschil met de verantwoordingsstaat waar per artikel naar boven wordt afgerond.

ad 3 Liquide middelen

Het saldo op de saldbalans bedraagt € 80.314 en bestaat uit de volgende saldi:

Tabel 28 Saldo liquide middelen (bedragen x € 1.000)

Kas	€ 12.924
Bank	€ 67.390
Totaal	€ 80.314

ad 4 en 4a Rekening-courant RHB

Deze post geeft per saldo de financiële verhouding met de RHB weer. Het bedrag is per 31 december 2022 in overeenstemming met de opgave van de RHB.

ad 6 Vorderingen buiten begrotingsverband

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 83.579

Als criterium voor de toelichting van vorderingen geldt een grensbedrag van € 10.000. Voor vorderingen die zijn betaald voor 2022 en nog niet werden terugontvangen, geldt een grensbedrag van €2.000.

Vanuit de samenwerking met Duitsland tijdens MINUSMA staat er nog een bedrag open van € 2.780. Duitsland heeft de uitstaande facturen nog niet betaald. Ook in 2022 zijn pogingen ondernomen om dit vlot te trekken, maar volgens DEU hoeften ze niet meer te betalen omdat met de Technical Agreement(TA) voor de overname van het kamp alle eerdere (financiële) verplichtingen zouden vervallen. Daarop is aan de juridisch adviseur van Defensie gevraagd of dit daadwerkelijk zo in de TA staat en het ook zo moet worden geïnterpreteerd. Op basis van het antwoord van de juridisch adviseur zal binnenkort weer een poging worden ondernomen om de facturen betaald te krijgen.

ad 7 Schulden buiten begrotingsverband

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 372.059. Dit bedrag bestaat grotendeels uit af te dragen loonheffing en sociale lasten (€ 120.183) en daarnaast uit vooruit ontvangen gelden van derden (€ 229.525) voor nog te maken uitgaven. Het restant van € 22.351 betreft gelden die door Defensie worden aangehouden voor derden.

Extra-comptable posten

ad 9 Openstaande rechten

Het saldo op de saldibalans is nihil. Voor zover aanwezig zijn deze posten opgenomen onder het bedrag van extra-comptable vorderingen. Er wordt hiervoor geen aparte administratie gevoerd.

ad 10 Vorderingen

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 29.148

Tabel 29 Verdeling vorderingen naar categorie (bedragen x € 1.000)

Aard van de vordering	Bedrag
Personeel	€ 7.297
Medische bedrijven	€ 5.150
Diversen	€ 7.372
Buitenlandse mogendheden	€ 6.411
Koninklijke Schelde Groep lening	€ 2.918
Saldo vorderingen 31-12-2022	€ 29.148

Als criterium voor de toelichting van vorderingen geldt een grensbedrag van € 10.000.

De vordering, ingesteld in 2004, op de Koninklijke Schelde Groep B.V. (KSG) van nominaal € 20.420, betreft een aan de KSG verstrekt krediet ter gedeeltelijke financiering van de investeringen voor herinrichting en verhuizing in verband met een nieuwe bouwplaats voor marine activiteiten op de locatie

Sloegebied te Vlissingen. Begin 2018 is met de KSG een herzien aflossings-schema afgesproken met de laatste termijnbetaling in 2024. Het openstaande vorderingenbedrag op 31 december 2022 bedroeg € 2.918.

Een bedrag van € 12.113 betreft een ingestelde vordering op Fa. Mercedes. Dit betreft een boete die door Defensie is ingesteld na ontbinding van het contract levering voor het 12 kN Air Assault Voertuig. De vordering is ingesteld op 18 november 2021. Het is nog onbekend wanneer dit bedrag wordt ontvangen.

De verdeling van de vorderingen naar opeisbaarheid is hieronder in een tabel weergegeven.

Tabel 30 Verdeling vorderingen naar opeisbaarheid (bedragen x € 1.000)

Direct opeisbaar	€ 13.219
Op termijn opeisbaar	€ 15.929
Geconditioneerd	€ -
Totaal	€ 29.148

Er zijn geen vorderingen groter dan € 2.000 buiten invordering gesteld.

ad 11 Schulden

Het saldo op de saldibalans is nihil.

ad 12 Voorschotten

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 2.769.139.

Alle voorschotten van voor 2008 staan tegen de maandkoers van december 2007 gewaardeerd en de voorschotten vanaf 2008 zijn gewaardeerd tegen de op het moment van verstrekking geldende maandkoers of de CEP-koers van maart 2022. Uitgezonderd zijn de posten die met valutatermijncontracten zijn afgedekt, deze zijn opgenomen tegen de betreffende valutatermijnkoers.

De verdeling van de voorschotten naar ouderdom is vermeld in onderstaande tabel.

Tabel 31 Verdeling voorschotten naar ouderdom (bedragen x € 1.000)

Jaar van ontstaan	Beginstand per 01-01-2022	Nieuwe voorschotten	Afgerekende voorschotten	Eindstand per 31-12-2022
≤2018	€ 27.509		€ 15.490	€ 12.019
2019	€ 47.485		€ 14.728	€ 32.757
2020	€ 84.360		€ 52.822	€ 31.538
2021	€ 1.396.640		€ 173.142	€ 1.223.498
2022		€ 1.489.582	€ 20.255	€ 1.469.327
Totaal	€ 1.555.994	€ 1.489.582	€ 276.437	€ 2.769.139

Als criterium voor de toelichting van voorschotten geldt een grensbedrag van € 100.000.

Voor de declaraties van het ABP met betrekking tot de post-actieven is in 2021 een bedrag van € 1.160.165 en in 2022 een bedrag van € 1221.224 betaald. Door gesprekken met de APG over de tarievennota die langer duurde dan voorzien is de accountantscontrole 2021 vertraagd. In december 2022 heeft Defensie laten weten in te stemmen met de tarievennota 2021. De verwachting is dat deze voorschotten in 2023 worden afgedaan.

ad 13 Garantieverplichtingen

Het saldo op de saldibalans is nihil.

Op 31 december 2022 stond één garantie open. Dit betreft een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van personeel. De looptijd is onbepaald en er is geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen Defensie en de Vereniging met als doel de belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen. In 2022 heeft geen uitkering plaatsgevonden.

ad 14 Andere verplichtingen

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 1.509.338.

De meeste verplichtingen staan in de administratie tegen de maandkoers. Reeds ingevoerde bestellingen en verplichtingen worden jaarlijks geherwaardeerd gebruikmakend van de CEP-koers van maart 2022. Daarnaast zijn er posten die met valutatermijncontracten zijn afgedekt, deze zijn opgenomen tegen de betreffende valutatermijnkoers.

Bij de nieuw aangegane verplichtingen is uitgegaan van de methode van het opnemen in de rekening van zowel de positieve als negatieve bijstellingen van oude verplichtingen.

Tabel 32 Andere verplichtingen (bedragen x € 1.000)

Andere verplichtingen 01/01/2022	€ 1.282.129
Aangegane andere verplichtingen in verslagjaar	€ 13.276.901
Subtotaal	€ 14.559.030
Tot betaling gekomen in verslagjaar	€ 13.049.692
Openstaande andere verplichtingen per 31/12/2022	€ 1.509.338

Als criterium voor de toelichting van openstaande verplichtingen geldt een grensbedrag van € 100.000.

Tot en met 2022 had de Kustwacht Nederland voor de uitvoering van luchtverkenningstaken en voor Search and Rescue (SAR) de beschikking over 2 Dorniers en SAR-helikopters. Zowel de Dorniers als de SAR-helikopters zijn aan het eind van hun levensduur. Ter vervanging van zowel de Dorniers als de helikopters is ervoor gekozen om leasecontracten af te sluiten in plaats van eigen toestellen aan te schaffen. In 2020 is ter vervanging van de huidige Dorniers een leasecontract afgesloten voor de inzet van 2 DASH-8 vliegtuigen met de firma PAL/Jet-Support voor een periode van 10 jaar. De uitvoering van het contract is aangevangen op 31 oktober 2022. Het op 1 januari 2023 nog openstaande verplichtingenbedrag bedraagt € 164.318. Aangezien het contract voor de Dorniers in februari 2022 verliep is in 2021 nog een interimcontract afgesloten met General Atomics Aero Tec Systems ter overbrugging van de periode februari tot juli 2022. Op dit contract staat nog een verplichting open van € 129 voor een in 2022 uitgevoerde reparatie.

In 2021 is ter vervanging van de huidige SAR-helikopers een leasecontract afgesloten met Bristow Helicopters LTD. Het gaat hierbij om een 10 jarig full service contract voor de inzet van SAR-helikopters t.b.v. de Kustwacht

Nederland. Totale waarde van dit contract is € 190.154, dit is tevens de stand van de nog openstaande verplichtingen. Uitvoering van het contract is gestart op 4 november 2022.

Nederland participeert in het Strategic Airlift Capability (SAC) programma van de NAVO, een multinationaal samenwerkingsverband van twaalf landen. Hierbij wordt gevlogen met drie Boeing C-17 Globemasters van de NATO Airlift Management Agency (NAMA) naar diverse missies. In 2022 is gevlogen op Irak(CBMI), Bulgarije(Air Policing) en Polen(schenkingen t.b.v. Oekraïne) De betalingen en leveringen staan gepland tot en met 2033. Het saldo van de openstaande verplichtingen bedraagt € 306.102. Voor de contributiebijdrage aan NAVO, Alliance Operations & Missions(AOM) en aan de EU, European Peace Facility(EPF) staat nog € 1.709 aan verplichtingen open.

ad 15 Deelnemingen
Het saldo op de saldibalans bedraagt nihil.

11 WNT-verantwoording 2022

De Wet normering topinkomens (WNT) bepaalt dat de bezoldiging en eventuele ontslaguitkeringen van topfunctionarissen in de publieke en semi-publieke sector op naamsniveau vermeld moeten worden in het financieel jaarverslag. Deze publicatieplicht geldt tevens voor topfunctionarissen die bij een WNT-instelling geen - al dan niet fictieve - dienstbetrekking hebben of hadden. Daarnaast moeten van niet-topfunctionarissen de bezoldiging (zonder naamsvermelding) gepubliceerd worden indien deze het wettelijk bezoldigingsmaximum te boven gaan. Niet-topfunctionarissen zonder dienstverband vallen echter buiten de reikwijdte van de wet.

Voor Defensie heeft de publicatieplicht betrekking op onderstaande functionarissen. De bezoldigingsgegevens van de leden van de Top Management Groep zijn opgenomen in het jaarverslag van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het algemeen bezoldigingsmaximum bedraagt in 2022 € 216.000.

Tabel 33 Bezoldiging van topfunctionarissen in euro's 2022¹

Naam instelling	Naam top-functionaris	Functie	Datum aanvang dienst-verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst-verband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband in feite (indien van toepassing) (+ tussen haakjes omvang in 2021)	Op externe inhuisbasis plus kostenvergoedingen (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd) (+ tussen haakjes (+ tussen haakjes omvang in 2021))	Beloning voorzieningen t.b.v. beloeningen t.b.v. beloeningen t.b.v. op termijn (+ tussen haakjes bedrag in bedrag in 2021)	Totale bezoldiging in 2022 (+ bezoldbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in bedrag in 2021))	Individueel toepasselijk bezoldiging in 2022 (+ bezoldingsmaximum)	Bedrag overschrijding (indien overschrijding)	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	BAUER	CHAIRMAN MILITARY COMITE			1,00 (1,00)	nee (176.766,59)	181.198,18 (16.519,23)	17.552,16 (193.295,82)	198.750,34 (193.295,82)	216.000,00	
MINDEF	BOEKHOLT-O'SULLIVAN	PROJECTDIRECTEUR TRANSITIE & PLAATSVERVANGEND DIRECTEUR GENERAAL BELEID	01-06-2022		1,00	nee	92.693,27	10.238,76	102.932,03	126.641,10	
MINDEF	BOOTS	PLAATSVERVANGEND COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN			1,00	nee	195.818,11	17.552,16	213.370,27	216.000,00	
MINDEF	EICHELSHEIM	COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN			1,00	nee	(141.971,54)	(14.162,41)	(156.133,95)		
MINDEF	LAAN, VAN DER	HOOFD PMV-NAVO			1,00	nee	202.490,21	17.552,16	220.042,37	216.000,00	4.042,37 ²
MINDEF	LEIJTENS	COMMANDANT KONINKLIJKE MARECHAUSSEE			1,00	nee	(202.968,84)	(16.517,43)	(219.486,27)		
MINDEF	LUYT	COMMANDANT DER LUCHTSTRIJDKRACHTEN			1,00	nee	162.448,32	17.552,16	180.000,48	216.000,00	
MINDEF	SPRANG, VAN	INSPECTEUR GENERAAL DER STRIJDKRACHTEN			1,00	nee	(158.388,01)	(16.515,68)	(174.903,69)		
MINDEF	TAK	DIRECTEUR DIRECTIE AANSTUREN OPERATIONELE GEREEDHEID / CORPS COMMANDER 1 GERMAN-NETHERLANDS CORPS PER 17 MAART 2022	28-02-2022		1,00	nee	181.023,04	17.552,16	198.575,20	216.000,00	
MINDEF	TAS	COMMANDANT DER ZEESTRIJDKRACHTEN			1,00	nee	(176.424,01)	(16.517,42)	(192.941,43)		
MINDEF	VERBEEK	COMMANDANT DEFENSIE ONDERSTEUNINGSCOMMANDO			1,00	nee	190.392,36	17.552,17	207.944,53	216.000,00	
MINDEF					(1,00)	(184.570,71)	(16.519,17)	(201.089,88)			
MINDEF					(1,00)	(164.701,21)	(16.517,42)	(181.218,63)			
MINDEF					(1,00)	(16.517,42)	(181.218,63)				

Naam instelling	Naam top-functionaris	Functie	Datum aanvang dienst-verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst-verband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband in fte	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes omvang in 2021)	Voorzieningen t.b.v. bezoldiging beloningen in 2022 (+ betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2021))	Totale bezoldiging tussen haakjes bedrag in 2022 (+ bedrag in 2021)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Bedrag overschrijding (indien overschrijding)	Motivering
MINDEF	WAARD, DE	DIRECTEUR DEFENSIE MATERIEEL ORGANISATIE			1,00 (1,00)	nee (168.764,35)	169.546,24 (168.764,35)	17.552,16 (16.519,17)	187.098,40 (185.283,52)	216.000,00		
MINDEF	WIJNEN	COMMANDANT DER LANDSTRIJDKRACHTEN			1,00 (1,00)	nee (164.701,21)	169.493,03 (164.701,21)	17.552,17 (16.515,68)	187.045,20 (181.216,89)	216.000,00		

1 Naast de hierboven vermelde functionarissen zijn er geen andere functionarissen die in 2022 een bezoldiging boven het toepasselijke bezoldigingsmaximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden.

2 De overschrijding wordt in februari 2023 teruggevorderd.

Tabel 34 Bezoldiging van niet-topfunctionarissen in euro's 2022¹

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Omvang dienstverband in fte (+ tussen haakjes omvang in 2021)	Betonding plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2021)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2021)	Totale bezoldiging in 2022 (+ tussen haakjes bedrag in 2021)	Individueel toepasselijk drempelbedrag	Motivering
MINDEF	STRATEGISCH ADVISEURA			1,00 (1,00)	221.151,21 (263.521,57)	17.552,16 (16.520,94)	238.703,37 (280.042,51)	216.000,00 ²	
MINDEF	HOOFD HELI OPS / PROJECTLEIDER CAT-1 SR PER 11 AUGUSTUS 2022			1,00 (1,00)	227.634,87 (117.838,14)	17.552,16 (16.520,94)	245.187,03 (134.359,08)	216.000,00 ³	
MINDEF	COMMANDANT VLIETEND OPS SQUADRON / HOOFD SECTIE AWC & R&D COÖRDINATIE PER 23 JULI 2022			1,00 (1,00)	213.378,01 (116.395,33)	10.803,77 (16.279,40)	224.181,78 (132.674,73)	216.000,00 ³	

¹ Naast de hierboven vermelde functionarissen zijn er nog vier andere functionarissen die in 2022 een bezoldiging boven het toepasselijke bezoldigingsmaximum hebben ontvangen maar die op basis van artikel 1:5a WNT niet gerapporteerd hoeven te worden.

² Betrokkene heeft rang van kolonel en is werkzaam als Board member in Brussel. Doordat de functie op generaal niveau is ingeschalld, ontvangt betrokkene een bijzondere tegemoetkoming. Hierdoor ontstaat een overschrijding van de genormeerde norm.

³ Bindingspremie, zonder bindingspremie geen overschrijding.

D. BIJLAGEN

Bijlage 1: Toezichtrelaties Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen

Tabel 35 Overzichtstabel inzake RWT's en ZBO's van het Ministerie van Defensie (Bedragen x € 1.000)

SZVK	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Bedrag	€ -	€ -	€ -	€ -	nee
Bijzonderheden					
SWOON	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Bedrag	€ 15.545,00	€ 18.450,00	€ -	€ -	nee
Bijzonderheden					
SKD	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Bedrag	€ 16.902,00	€ 17.141,00	€ -	€ -	nee
Bijzonderheden					
NLVi	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Bedrag	€ 21.765,00	€ 24.502,00	€ 1.295,00	€ 1.313,28	nee
Bijzonderheden					

SZVK

De Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht (SZVK) is namens het ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst aangezien deze niet vallen onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW). De SZVK ontvangt geen financiële bijdragen van Defensie om haar taken uit te voeren, maar verkrijgt haar inkomsten uit ziektekostenpremies die Defensie afdraagt. Daarnaast vergoedt Defensie een deel van de kosten van de schadelast die als gevolg van vliegen, inzet, varen en oefenen (VIVO-schade) kan optreden en die niet ten laste van de verzekering wordt gebracht en voor rekening van Defensie als werkgever komt. Naar huidig inzicht kwalificeert deze betaling van de VIVO-schadevergoeding zich niet als een bijdrage van het moederdepartement aan een RWT.

SWOON

De Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) ziet in het kader van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek toe op het wetenschappelijke niveau van het onderwijs en onderzoek op de Nederlandse Defensie Academie. De stichting verzorgt de wetenschappelijke bachelor- en masterprogramma's als onderdeel van de officiersopleiding, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat zij opleidingen accrediteren en geaccrediteerd houden en verzorgt ze wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen.

SKD

De Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD) draagt zorg voor het beheren van de museale collectie van Defensie (Nationaal Militair Museum (NMM), Mariniersmuseum, Marinemuseum en Museum der Marechaussee). Zij stelt zich daarnaast ten doel de bezoekers aan de hand van een uiteenlopend activiteitenaanbod, met vaste en tijdelijke exposities, inzicht te laten verwerven in de betekenis van de krijgsmacht voor onze samenleving in heden, verleden en toekomst.

NLVi

Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) is een Rechtspersoon met een Wettelijke Taak en voert taken uit op het gebied van veteranenwelzijn en geeft uitvoering aan het veteranenbeleid zoals dit staat beschreven in de veteranenwet. Het NLVi is op 1 januari 2021 ontstaan dankzij het samengaan van zes organisaties of organisatieliedelen te weten: stichting het Veteranen-instituut, stichting De Basis, stichting Nederlandse Veterandag (NLVD), het programmabureau Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV), de zorgcoördinatie van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) en de coördinatie van de nuldelijnsondersteuning van het Veteranenplatform (VP).

Bijlage 2: Afgerond evaluatie- en overig onderzoek

Deze bijlage biedt een overzicht van evaluaties en onderzoeken die in de periode 2019-2022 door, in opdracht van, of in samenwerking met Defensie zijn uitgevoerd.

Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) sluit deze bijlage aan op de Strategische Evaluatieagenda (SEA) uit de begroting 2022. Dit betekent dat de thematische indeling van onderstaande tabel correspondeert met de thematische indeling van de SEA 2022. Tevens wordt in deze bijlage de status aangegeven van elk onderzoek uit de begroting 2022 hoofdstuk 2.5 «Meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen» waarvan het geplande afrondingsjaar 2022 betreft.

Voor elke in het verslagjaar opgeleverde beleidsdoorlichting staat in deze bijlage een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen. In 2022 is een beleidsdoorlichting van artikel 5 ‘Koninklijke Marechaussee’ (KMar) afgerond. Binnen dit artikel is de invoering van Informatiegestuurd Optreden (IGO) over de periode 2008-2022 bij de KMar onderzocht. Ten behoeve van de leesbaarheid van deze bijlage, staat in de tabel hieronder een linkje naar het eindrapport met conclusies en aanbevelingen. Onder de tabel is een korte samenvatting van de bevindingen en een link naar de Kabinetsreactie te vinden.

Verder zijn in deze bijlage de afgeronde evaluaties en onderzoeken opgenomen die reeds in de jaarverslagen 2021, 2020 en 2019 staan.

Tabel 36 Afgerond evaluatie- en overig onderzoek: Thema 1. Inzetbaarheid

Titel	Type onderzoek	Afronding	Status	Conclusies/aanbevelingen	Begrotingsartikelen
Subthema 1.1. Bijdragen aan nationale en internationale veiligheid					
Evaluatie Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2018	Tussentijdse evaluatie	2019	Afgerond	Download het rapport met de belangrijkste bevindingen hier.	1
EMASOH	Ex-post (missie) evaluatie	2021	Afgerond	Download het rapport met conclusies en aanbevelingen hier.	1
Een missie in een missie. De Nederlandse bijdrage aan de VN Multidimensionale Geïntegreerde Stabilisatie Missie in Mali (MINUSMA) 2014-2019	Ex-post (missie) evaluatie	2022	Afgerond	Download het rapport met conclusies en aanbevelingen hier.	1
Subthema 1.2. Zorgen voor kwantitatief en kwalitatief inzetbaar personeel					
Militaire gezondheidszorg	Beleidsdoorlichting	2023 i.p.v. 2022	Lopend	Met deze beleidsdoorlichting wordt onderzocht in hoeverre het MGZ-beleid in de periode april 2011 tot september 2021 doelmatig en doeltreffend is geweest. Hiervoor wordt naar de herstructurering van de MGZ gekeken. In de Memorie van Toelichting bij de Defensiebegroting 2020 (Kamerstuk 35300-X) is in bijlage 7.5 «Evaluatie- en overig onderzoek» toegezegd dat deze beleidsdoorlichting in 2022 wordt opgeleverd. Helaas heeft het evaluatieproces vertraging opgelopen. De planning van de beleidsdoorlichting is daarom gewijzigd en de uitkomsten worden uiterlijk in het derde kwartaal van 2023 aan de Kamer toegestuurd. De Kamer is hier op 22 december 2022 over geïnformeerd (Kamerstuk 31516, nr. 38).	8
Subthema 1.3. Realiseren van (technologisch) hoogwaardig en inzetbaar materieel					
COTS/MOTS	Beleidsdoorlichting	2021	Afgerond	Download het rapport met conclusies en aanbevelingen hier.	6 & 7
Subthema 1.4. Borgen van een betrouwbare organisatie van ondersteunende diensten en voorzieningen					
Toekomstvast - goedbeheerd	Interdepartementaal beleidsonderzoek	2021	Afgerond	Download het rapport met conclusies en aanbevelingen hier.	6

Tabel 37 Afgerond evaluatie- en overig onderzoek: Thema 2. Adaptief en informatiegestuurd

Titel	Type onderzoek	Afronding	Status	Conclusies/aanbevelingen	Begrotingsartikelen
Subthema 2.1. Realiseren van een informatiegestuurde organisatie					
Initiatief cybersecurity	Ex-durante / ex-post evaluatie	2021	Afgerond	Dit initiatief was aangedragen i.h.v. de Operatie Inzicht in Kwaliteit (OIIK) en was gericht op het opdoen van ervaring bij het opzetten van een monitor om output en outcome te meten. Deze operatie is formeel afgerond met de vierde voortgangsrapportage van de OIIK. Met het initiatief zijn ervaringen opgedaan hoe binnen Defensie meer te sturen op output door het formuleren en monitoren van meetbare doelstellingen. Deze ervaringen zijn bij voorbeeld meegeïncorporeerd in de ontwikkeling van de beleidskaart.	10 & 11
Informatiegestuurd optreden bij de Koninklijke Marechaussee (IGO Kmar)	Beleidsdoorlichting	2022	Afgerond	Download het rapport met conclusies en aanbevelingen hier.	5
GrIT	Ex-durante evaluatie	n.v.t.	Anders	In 2015 is het ministerie van Defensie gestart met een grootschalig IT-vernieuwingssprogramma, genaamd Grensverleggende IT (GrIT). De Tweede Kamer heeft GrIT in februari 2021 aangewezen als groot project, zoals bedoeld in de Regeling Grote Projecten (RGP). Dit betekent dat Defensie met een basisrapportage en halfjaarlijkse voortgangsrapportages rapporteert aan de Tweede Kamer. Daarnaast was een tussenevaluatie op de uitvoering van GrIT in 2022 door de Auditdienst Rijk (ADR) voorzien. Gelet op de omvang en diepgang van de RGP-rapportages, en het gegeven dat de ADR controles uitvoert op zowel de basisrapportage als de voortgangsrapportages, wordt van een extra tussenevaluatie door de ADR afgezien. In dit kader is verder relevant dat het Adviescollege ICT-toetsing (AclCT) in 2023 een BIT-toets zal uitvoeren op de beheersing van GrIT.	6

Tabel 38 Afgerond evaluatie- en overig onderzoek: Thema 3. Betrouwbare partner en werkgever

Titel	Type onderzoek	Afronding	Status	Conclusies/aanbevelingen	Begrotingsartikelen
Subthema 3.1. Zorgen voor goede (inter)nationale relaties en inbedding					
Stichting Koninklijke Defensiemusea	Periodieke subsidie-evaluatie	2019	Afgerond	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2019 is daarom de subsidie aan de Stichting Koninklijke Defensiemusea geëvalueerd.	9
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie Wageningen 1945	Periodieke subsidie-evaluatie	2021	Afgerond	In de evaluatie wordt geconcludeerd dat dankzij de subsidie vrijwel alle beleidsdoelen zoals door Defensie geformuleerd, ruimschoots zijn behaald. De resultaten van het in 2006 ingezette traject herinrichting Museaal Bestel Defensie kunnen dan ook grotendeels als positief worden beoordeeld. De gekozen subsidierelatie is de meest gangbare en sluit aan op de richtlijnen van OCW. In de evaluatie worden een viertal punten genoemd waardoor de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de verstrekte subsidie zou kunnen worden geoptimaliseerd.	9
Stichting Nederlandse Veteranendag	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Nederlandse Veteranendag geëvalueerd.	9

Titel	Type onderzoek	Afronding	Status	Conclusies/aanbevelingen	Begrotingsartikelen
				Nederlandse Veteranendag geëvalueerd.	
				De effecten van de activiteiten in het kader van de Nederlandse Veteranendag op het gebied van (maatschappelijke) erkenning en waardering zijn overwegend positief. De activiteiten dragen bij aan de doelstellingen van de stichting en de beleidsdoelstellingen van Defensie. Stichting NLVD weet met een redelijk stabiel budget een steeds groter effect te genereren. De subsidie is zowel doeltreffend als doelmatig.	
				Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Veteraneninstituut (Vi) geëvalueerd.	
Stichting Veteraneninstituut (Vi)	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	De activiteiten uitgevoerd door het Vi dragen bij aan beleids- en subsidiedoelstellingen op het gebied van erkenning en waardering voor veteranen. Met het uitvoeren van haar taken leverde het Vi een meerwaarde op het gebied van veteranenwelzijn. Doelmatigheid en doeltreffendheid van sommige activiteiten is in enkele gevallen moeilijk te bepalen vanwege de aard van de activiteiten die het opstellen van prestatie-indicatoren bemoeilijkt.	9
Stichting de Basis	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting de Basis geëvalueerd.	9
Vereniging Veteranenplatform	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	De activiteiten van stichting de Basis dragen bij aan het verbeteren van de gezondheid en het welzijn van veteranen en hun relaties. Van niet alle activiteiten zijn duidelijke prestatie-indicatoren opgesteld. Dit komt mede door de aard van de werkzaamheden. Hierdoor is het niet altijd mogelijk om de doeltreffendheid en doelmatigheid vast te stellen. Desondanks leverde de stichting een unieke bijdrage aan het veteranenwelzijn. De stichting is voor het leveren van maatschappelijk werk gebonden aan professionele standaarden en richtlijnen op het gebied van maatschappelijke zorg hetgeen ook bijdraagt aan een doelmatige en doeltreffende zorgverlening.	9
Stichting Nationale Taptoe	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Vereniging Veteranenplatform geëvalueerd.	9
				Het Veteranenplatform voert een belangrijke taak uit op het gebied van erkenning, waardering en zorg voor veteranen. Deze taak voor erkenning en waardering is opgenomen in de Veteranenwet en het Veteranenbesluit. Het is echter niet altijd mogelijk om de doeltreffendheid en doelmatigheid van de activiteiten aan te tonen, wat onder andere ligt aan de aard van de activiteiten. De speerpunten van het VP sluiten wel (in bredere zin) aan op de beleidsdoelstellingen van Defensie.	
				Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Nationale Taptoe geëvalueerd.	
				De activiteiten van de Nationale Taptoe dragen bij aan de doelstelling van Defensie en de zichtbaarheid van Defensie in de samenleving. Het militaire karakter dient behouden te blijven, ook voor het aantrekken van een breder en nieuw publiek. Defensie kan deze activiteiten zelf niet doelmatiger uitvoeren, omdat dit duurder is en kan leiden tot verdringingseffecten.	9

Titel	Type onderzoek	Afronding	Status	Conclusies/aanbevelingen	Begrotings- artikelen
Universiteit van Amsterdam (Leerstoel Militair recht)	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Universiteit van Amsterdam (Leerstoel militair recht) geëvalueerd.	
Stichting Maritiem Kenniscentrum	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	De subsidie voor de Leerstoel is effectief en het subsidie instrument is doelmatig in relatie tot het Defensiebeleid. De Leerstoel levert een waardevolle en unieke bijdrage aan het onderwijs van specialistisch defensiepersoneel en het levert relevant wetenschappelijke onderzoek. Er bestaan geen twijfels over nut, wenselijkheid en doelmatigheid van deze subsidie. De subsidie dient in hoge mate de onderwijsbelangen van het ministerie van Defensie, welke niet elders gediend kunnen worden, en draagt aanzienlijk bij aan het verhogen van het wetenschappelijk niveau op het terrein van het militair recht.	9
Stichting Historische Vlucht	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Maritiem Kenniscentrum geëvalueerd.	
Stichting Historische Vlucht	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	Het MKC heeft de volgende activiteiten uitgevoerd: het creëren en onderhouden van een adequate maritieme kennisbasis bij het bedrijfsleven en de overheid en het onderhouden van een kennisinfrastructuur door het creëren van een maximale synergie en interactie tussen de verschillende kennisgebieden. Het MKC heeft door het uitvoeren van de bovengenoemde activiteiten laten zien dat deze bijdragen aan de beleidsdoelen van Defensie. Defensie kan deze activiteiten niet zelf uitvoeren (voor deze minimale middelen) wegens expertise en mogelijke verdringingseffecten.	9
Stichting wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (SWOON) NLDA	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Historische Vlucht geëvalueerd.	
Stichting Phantasy in Blue	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	De subsidie voor de Stichting Koninklijke Luchtmacht Historische Vlucht is effectief en doelmatig in relatie tot het Defensiebeleid. Defensie kan deze activiteiten niet zelf uitvoeren omdat dit leidt tot hogere kosten en mogelijke verdringingseffecten. De instandhouding van de Nederlandse militaire luchtaarhistorie en het opbouwen van kennis hiervan vinden op relatief goedkope wijze plaats dankzij de vrijwilligers. Aangezien de zichtbaarheid en publieke relaties van Defensie hiermee ondersteund worden is deze subsidie doeltreffend. Een subsidie is daarbij het meest geschikte instrument.	9
Stichting wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (SWOON) NLDA	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (SWOON) NLDA geëvalueerd.	
Stichting Phantasy in Blue	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	De subsidie voor de Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA is effectief en het instrument is doelmatig. De activiteiten van de Stichting dragen bij aan de doelstelling van Defensie tot mogelijk maken van wetenschappelijk onderwijs en onderzoek binnen de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie. Defensie kan deze activiteiten niet zelf uitvoeren.	9
				Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Phantasy in Blue geëvalueerd.	9
				De subsidie Stichting PHiB is onvoldoende doeltreffend omdat het aantal activiteiten sterk afnam en daarmee	

Titel	Type onderzoek	Afronding	Status	Conclusies/aanbevelingen	Begrotings-artikelen
				onvoldoende bijdraagt aan de doelen van Defensie (zichtbaarheid). Ondanks dat de subsidie een minimum aan Defensiemeddelen heeft gevergd, is de subsidie onvoldoende doelmatig omdat er te weinig activiteiten voor Defensie zijn uitgevoerd. Daarnaast is de inzet van het instrument subsidies duur en administratief intensief, waardoor een alternatieve wijze van bekostiging meer passend is. Op basis van deze conclusies is het advies om de subsidie niet voort te zetten.	
Invictus Games	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Anders	De Invictus Gamessubsidie is een incidentele (of eenmalige) subsidie. Het wettelijk kader (Awb. 4.24) schrijft voor structurele subsidies eens in de vijf jaar te evalueren. Deze subsidie is daarom via een separaat traject verantwoord.	9
ASL BISL	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Anders	Deze evaluatie is niet uitgevoerd. ASL BISL voert geen activiteiten meer uit in het kader van de subsidie ASL BISL. Deze subsidie is in proces van beëindiging.	9
Subthema 3.2. Zorgen voor een integere organisatie en veilige werkomgeving					
Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS)	Ex-post evaluatie	2022	Afgerond	Download het rapport met conclusies en aanbevelingen hier.	Artikel-overstijgend
PvA Veiligheid	Ex-durante evaluatie	2022	Afgerond	Download het rapport met feitelijke bevindingen hier.	Artikel-overstijgend
Diversiteitsbeleid	Ex-durante evaluatie	2023 i.p.v.2022	Uitstel	Deze evaluatie is gericht op het diversiteitsbeleid van Defensie en is een vervolg op het onderzoek «Grenzen aan de Eenheid» dat het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) in 2016/2017 heeft uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Defensie.	Artikel-overstijgend
Barrières uitzenden vrouwelijke militairen	Ex-durante / ex-post evaluatie	2024 i.p.v. 2022	Uitstel	De Nederlandse krijgsmacht heeft zich gecommitteerd aan het 'Elsie Initiatief', dat gericht is op het vergroten van het aantal vrouwelijke militairen en politie in VN-vredesmissies. Een van de onderdelen van het initiatief is een zogeheten 'barrière assessment'; een onderzoek om inzichtelijk te maken welke drempels in de organisatie het uitzenden van vrouwelijke militairen belemmeren. Het onderzoek is in het voorjaar 2022 in opdracht gegeven aan de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) en sluit aan op een lopend onderzoek naar de zorgbehoefte van vrouwelijke veteranen. Het barrière assessment start daarom in 2023, het afrondingsjaar is overeenkomstig gewijzigd.	Artikel-overstijgend

Tabel 39 Afgerond evaluatie- en overig onderzoek: Overig

Titel	Type onderzoek	Afronding	Status	Conclusies/aanbevelingen	Begrotings-artikelen
Omvorming 13 ^{de} Gemechaniseerde brigade	Beleidsdoorlichting	2019	Afgerond	Download het rapport met conclusies en aanbevelingen hier.	3
Vorming Joint Defensie Helikopter Commando	Beleidsdoorlichting	2019	Afgerond	Download het rapport met conclusies en aanbevelingen hier.	4
Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK)	Ex-durante evaluatie	2020	Afgerond	Vierjaarlijkse evaluatie van het FNIK-convenant. Bij de evaluatie die in 2020 is afgerond is teruggeblakt op de periode 2015 tot en met 2018, waarbij wordt gekeken naar de inhoud, het functioneren, de uitvoering en het beschikbare budget. In de laatste evaluatie wordt geadviseerd om de toerekening aan FNIK te verbeteren, maar de hoogte van het budget niet aan te passen. Wel is in 2021 de verdeelsleutel tussen departementen geactualiseerd.	1

Afgeronde beleidsdoorlichtingen 2022

In 2022 is een beleidsdoorlichting van artikel 5 'Koninklijke Marechaussee' (KMar) afgerond. Binnen dit artikel is de invoering van Informatiegestuurd Optreden (IGO) over de periode 2008-2022 bij de KMar onderzocht.

Op basis van de bestudeerde documenten, afgenoemde interviews en verzamelde informatie blijkt uit de beleidsdoorlichting dat de invoering van IGO heeft bijgedragen aan de drie oorspronkelijk gestelde beleidsdoelstellingen, te weten (1) verbetering van de informatiepositie van de KMar waardoor (2) de effectiviteit en (3) de doelmatigheid van het optreden van de KMar zijn verhoogd.

Naar aanleiding van de beleidsdoorlichting zijn vijf aanbevelingen opgesteld. Ten eerste dient de toelichting (meetbaarheid) van doelstellingen verbeterd te worden, aan de hand van een vooraf uitgevoerde «nulmeting». Ten tweede dient de KMar te beschikken over een «state of the art» informatiehuishouding en daartoe gebruik te kunnen maken van de Defensie innovatiebudgetten. Ten derde dienen de arbeidsvoorraarden de met IGO beoogde werkwijze te bevorderen en ten vierde moet met prioriteit het reeds begonnen proces worden voortgezet om de op het strategisch niveau geformuleerde effecten te vertalen naar resultaten en tactische opdrachten. De vijfde aanbeveling betreft het verbeteren van de interne afstemming tussen staven.

Klik [hier](#) voor de volledige kabinetsreactie.

Overgangsperiode naar de SEA

Zoals in de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) vermeld, zullen de verslagjaren 2021, 2022 en 2023 als overgangsperiode naar de SEA gelden.

In de defensiebegroting van 2021 is een eerste opzet van de SEA opgenomen. Om deze opzet te verbeteren, heeft Defensie het afgelopen jaar de thematische indeling van de SEA overeenkomstig de inhoud van de nieuwe Defensienota (2022) gewijzigd. Dit betekent dat voor elke actielijn uit de Defensienota een thema op de SEA is geplaatst. Dat zijn de zes thema's:

1. Krachtige ondersteuning
2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving
3. Versterken van specialismen
4. Meer Europese samenwerking
5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen
6. Informatiegestuurd werken en optreden

In het jaarverslag 2023 worden de uitgevoerde evaluaties en onderzoeken conform deze nieuw thema-indeling in kaart gebracht.

Klik [hier](#) om de defensiebegroting 2022 te downloaden, met in hoofdstuk 2.4 «Meerjarenplanning beleidsdoorlichtingen» de SEA waarop deze bijlage betrekking heeft.

Klik [hier](#) om de defensiebegroting 2023 te downloaden, met in hoofdstuk 2.4 «Strategische Evaluatieagenda» de actuele programmering van onderzoeken en evaluaties.

Op www.rijksfinancien.nl is een interactieve versie van de SEA te vinden, raadpleeg hiervoor het overzicht [ingepland en uitgevoerd onderzoek](#).

Bijlage 3: Inhuur externen

Tabel 40 Inhuur externen (bedragen x € 1.000)

1. Interim-management	1.900
2. Organisatie- en formatieadvies	2.227
3. Beleidsadvies	6.359
4. Communicatieadvisering	808
Beleidsgevoelig	11.294
5. Juridisch advies	574
6. Advisering opdrachtgevers automatisering	142.464
7. Accountancy, financiën en administratieve organisatie	1.570
(Beleids)ondersteunend	144.608
8. Uitzendkrachten (formatie en piek)	65.253
Ondersteuning bedrijfsvoering	65.253
Totaal uitgaven inhuur externen	221.155

In 2022 geeft Defensie € 221 miljoen uit aan externe inhuur binnen haar defensiebegroting en het DMF. Voor het DMF betreft dit met name de inhuren voor IT capaciteit voor ontwikkeling en instandhouding van haar IT projecten. De kosten van inhuren door de batenlastendienst Paresto zijn ook in dit overzicht verwerkt voor een bedrag van € 2,7 miljoen.

De personele uitgaven (inclusief de mindering van de uitgaven van de pensioenen en kosten plaatsing in het buitenland) komen uit op € 5,204 miljard. De totale uitgaven voor externe inhuren zijn lager dan vorig jaar (-€ 8,7 miljoen). Dit komt voornamelijk door minder inhuren van IT capaciteit (-€ 18 miljoen). Bij de inhuren voor beleidsondersteunende functies zien we daarentegen een stijging van € 4 miljoen.

Het inhuerpercentage van Defensie, conform de rijksbrede berekeningswijze, komt uit op 4,2% procent. Dit percentage is 0,7% lager dan vorig jaar. Dit wordt verklaard door de eerder genoemde daling van de inhuren. Deze wordt versterkt door een stijging van de personele uitgaven (met € 500 miljoen) ten opzichte van vorig jaar onder meer een gevolg van de gewijzigde arbeidsvoorwaarden.

Tabel 41 Inhuur externen buiten raamovereenkomsten 2022

Aantal overschrijdingen maximumuurtarief	Geen
Toelichting	

Bijlage 4: Integriteitsmeldingen

Sinds 2012 heeft Defensie de rapportagesystematiek inzake integriteit in overeenstemming gebracht met de sector Rijk. In 2022 zijn er 667 meldingen vastgelegd in de registratiesystemen betreffende een (vermoedelijke) integriteitschending.

De overgang naar een nieuwe registratiesystematiek heeft bijgedragen aan een toename van de geregistreerde meldingen. Mogelijk is de meldingsbereidheid verhoogd omdat het makkelijker is geworden om een melding te doen.

Tabel 42 Type (vermeende) Integriteitsschendingen 2021-2022

Type (vermeende) integriteitsschendingen	2021	2022
Standddatum:	-	2-1-23
Financiële schendingen	28	24
Misbruik positie, bevoegdheden en belangenverstrekking	14	25
Lekken en misbruik van informatie	16	15
Misbruik van geweldsbevoegdheid	0	0
Ongewenste omgangsvormen	92	281
Misdragingen in de privésfeer	83	151
Oneigenlijk gebruik van dienstmiddelen	81	30
Overschrijding interne regels	55	121
Overige	2	20
Totaal	271	667

De drie meest voorkomende geregistreerde typen van (vermoedelijke) integriteitsschendingen zijn:

1. Ongewenste omgangsvormen: meldingen betreffen vooral (verbale) intimidatie, seksuele intimidatie, kwaadspreken en pesten.
2. Misdragingen in de privésfeer: meldingen gaan voornamelijk over het plegen van strafbare feiten in de vrije tijd van medewerkers.
3. Overschrijding interne regels: meldingen gaan voornamelijk over het niet volgen van overige procedures/ regels en drugsgenot of -bezit.

Integriteitsonderzoeken

Het bevorderen van integriteit vereist dat vermoedens van integriteitschendingen zorgvuldig worden opgepakt. Integriteitsonderzoek biedt de mogelijkheid om te leren van een voorval en maatregelen te nemen om herhaling te voorkomen. Een persoonsgericht onderzoek kan ook leiden tot rechtspositionele maatregelen.

Per 1 januari 2020 is de Aanwijzing SG/A989 ‘Protocol Interne Onderzoeken Defensie’ gewijzigd zodat de kwaliteit beter gewaarborgd kon worden. Eén van de wijzigingen is dat de COID commandanten adviseert over het instellen van een integriteitsonderzoek⁴. Dit is een bindend advies, waarvan enkel in overleg met de SG kan worden afgewezen. De COID onderzoekt in opdracht van de commandant alle gevallen, waarin er sprake is van een vermoeden van een integriteitsschending of een misstand. De afstemming tussen eenheden, adviseurs en onderzoekers van de COID is van groot belang.

⁴ Een weging is de beoordeling of een vermoeden van een integriteitsschending voldoende concreet is en een intern onderzoek rechtvaardigt.

belang om eenheden goed te ondersteunen. In dat kader heeft de Directeur COID een zelfstandige onderzoeksbevoegdheid gekregen. In 2022 zijn er door de COID 18 integriteitsonderzoeken gestart, in 2021 waren dat er 11.

Koninklijke Marechaussee

De KMar is een militaire politieorganisatie en voert haar taken op basis van de Politiewet, waar medewerkers verregaande bevoegdheden en verantwoordelijkheden hebben. Van hen wordt daarom een nog hoger integriteitsbesef verwacht dan bij de andere krijgsmachtdelen. Om die reden wordt aan relatief lichte vergrijpen een zwaarder gewicht toegekend en wordt vrij snel een onderzoek gestart naar een vermeende schending. De onderzoeken worden bij de KMar uitgevoerd in opdracht van bevoegd gezag door de Sectie Interne Onderzoeken, indien blijkt dat er sprake is van schendingen of daar direct duidelijkheid over is worden rechtspositionele trajecten door bevoegd gezag geïnitieerd waarbij deze wordt ondersteund door de afdeling Juridisch HR Advies.

Deze cijfers worden apart weergegeven. Bij de KMar⁵ zijn in 2022 116 rechtspositionele trajecten gestart, en 121 rechtspositionele trajecten aangaande integriteit afgerond. Hieronder bevinden zich trajecten die al in 2021 zijn gestart. In 115 van deze trajecten is er geconcludeerd dat er daadwerkelijk sprake was van een integriteitsschending.

Niet ieder vermoeden van een integriteitsschending leidt of hoeft te leiden tot een integriteitsonderzoek. Commandanten hebben meer opties om ongewenst of niet integer gedrag te begrenzen, bespreekbaar te maken of te beëindigen.

Maatregelen

De volgende maatregelen zijn in 2022 naar aanleiding van rechtspositionele trajecten en formele integriteitsonderzoeken⁶ genomen, exclusief DOSCO:

- 16 ambtenaren zijn ontslagen;
- 51 keer is een ambtsbericht opgemaakt of is de ambtenaar berispt;
- 1 keer heeft verplaatsing plaatsgevonden;
- 51 keer is een andere maatregel genomen⁷.

Sommige integriteitsonderzoeken hebben tot meerdere maatregelen geleid. Nog niet in alle integriteitsdossiers die in 2022 hebben gespeeld is besloten of er (rechtspositionele) maatregelen volgen. Een afhandeling kan ook leiden tot een cultuuronderzoek. Ook dan worden er geen rechtspositionele maatregelen genomen. Dit soort onderzoek is namelijk gericht op leren en verbeteren.

Jaarverslag Integriteit Defensie

Het jaarverslag Integriteit Defensie 2022 geeft meer duiding aan en inzicht in de integriteitsontwikkelingen binnen Defensie.

⁵ Het personeel van de KMar werkt vanuit de politiewet en heeft daardoor een ander beoordelingskader rondom integriteit dan de andere defensieonderdelen. Daarom wordt de KMar hier apart genoemd.

⁶ Interne integriteitsonderzoeken gestart conform de SG-aanwijzing 989, met betrokkenheid van de COID.

⁷ Bij andere maatregel kan gedacht worden aan iemand die voor de eerste keer een licht vergrijp heeft begaan, waarbij betrokkenen een waarschuwing krijgt of wordt aangesproken zonder dat dit een rechtspositioneel besluit is.

Bijlage 5: Rapportage burgerbrieven

Tabel 43 Bezwaarschriften

Aantal verslagjaar (nieuw)	Aantal afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnengebrekestellingen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen afgedaan binnengebrekestellingen (verdaagde) wettelijke termijn	Bedrag betaalde dwangsommen
20	6	28,6%	2	(€) 0,-

Tabel 44 Klachten

Aantal verslagjaar	Aantallen afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn
602	428	71,1%

Tabel 45 Woo-verzoeken (tot 1 mei 2022 Wob-verzoeken)

Aantal verslagjaar	Aantal afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnengebrekestellingen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen	Bedrag betaalde dwangsommen
103	67	65,0%	10	(€) 31.200,-

Tabel 46 Wiv-verzoeken

Aantal verslagjaar	Aantal afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnengebrekestellingen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen	Bedrag betaalde dwangsommen
34	34	100%	0	(€) 0

Tabel 47 Rijksoverheid - e-mailberichten en telefonie

Aantal ontvangen via rijksoverheid in verslagjaar	Aantal doorgestuurd naar Defensie	Percentage doorgestuurd naar Defensie
7.987	1.720	21,4%

In 2022 zijn er twaalf bezwaarschriften minder ontvangen dan in 2021. Vier ontvangen bezwaarschriften zien op de verklaring van geen bezwaar, negen bezwaarschriften hebben betrekking op de Wet open overheid (Woo, tot 1 mei 2022 Wet openbaarheid van bestuur) en twee zijn er ingediend in het kader van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv). Voorts zien drie ontvangen bezwaarschriften op de Militaire Luchtaart Autoriteit en zijn twee bezwaarschriften ontvangen in het kader van de Algemene Verordening Gegevensbescherming.

Het aantal gerapporteerde klachten over 2022 betreft de klachten van burgers in de zin van hoofdstuk 9 van de Algemene wet bestuursrecht (32), de klachten over gedragingen van ambtenaren van de KMar bij de uitvoering van hun in de Politiewet 2012 omschreven taken (569) en de klachten binnengekomen bij de Militaire Luchtaart Autoriteit (1). Het aantal klachten over gedragingen van ambtenaren van de KMar is aanzienlijk toegenomen ten opzichte van 2021. Die stijging is te verklaren door de beëindiging van de coronamaatregelen.

Het aantal Woo-verzoeken en Wiv-verzoeken is in 2022 nagenoeg gelijk gebleven ten opzichte van 2021.

Naast de boven genoemde categorieën heeft Defensie in 2022 tevens 270 overige burgerbrieven ontvangen. Dat is een aanzienlijke toename ten opzichte van 2021. De toename is te verklaren doordat er veel is gebeurd op Defensiegebied en actuele thema's vaak in het nieuws zijn, waaronder de oorlog in Oekraïne.

Bijlage 6: Veiligheid

In een brief aan de Kamer van 1 februari 2021 over het vervolg werkzaamheden van de Visitatiecommissie Defensie & Veiligheid (Kamerstuk 34 919 nr. 76) is toegezegd dat Defensie de transparante communicatie over veiligheid voort zal zetten en verder zal vergroten. Deze toezegging is bevestigd in een brief aan de Kamer van 21 juni 2021 «Aanbieden jaarrapport 2021 van de Visitatiecommissie Defensie en Veiligheid» (Kamerstuk 34 919 nr. 81), en tijdens het commissiedebat Veiligheid en Integriteit op 16 februari 2022.

In deze bijlage vindt u de toezeggingen aan de Kamer naar aanleiding van aanbevelingen van de OvV en de IVD, inclusief de voortgang van de uitvoering. Een aantal toezeggingen was al eerder gemeld als afgedaan. Daarnaast is er een aantal toezeggingen die zijn uitgevoerd en die we in dit overzicht formeel afdoen. Deze toezeggingen zullen niet terugkeren in toekomstige overzichten. Over openstaande toezeggingen wordt u jaarlijks geïnformeerd in het jaarverslag.

Tabel 48 Opvolging toegezegde maatregelen naar aanleiding van aanbevelingen Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV) en Inspectie Veiligheid Defensie (IVD)

Toezegging	Af	Voortgang
OVV-rapport Mortierongeval Mali, Kamerstuk 34 775 X, nr. 7 van 28 september 2017		
1 Defensie neemt deze aanbeveling over. Dit betekent dat Defensie de acute medische zorg voor militaire missies gaat verbeteren.	Ja	Het normenkader voor medische gezondheidszorg tijdens inzet is op 1 december 2022 vastgesteld door de secretaris-generaal. Hierover bent u op 22 december 2022 geïnformeerd (Kamerstuk 36 200 X nr.62). Deze toegezegde maatregel is reeds afgedaan.
2 Direct na het uitkomen van het OvV-rapport zijn de nog in voorraad zijnde 60 mm granaten van de betreffende granaten geblokkeerd. De gehele voorraad 60 mm mortiergranaten zal worden vernietigd.	Nee	U bent over de voortgang geïnformeerd op 10 oktober 2022 (Kamerstuk 27 830 nr. 377).
3 Defensie neemt deze aanbeveling over. Dit betekent dat Defensie de acute medische zorg voor militaire missies gaat verbeteren.	Ja	Het normenkader is op 1 december 2022 vastgesteld door de secretaris-generaal. Hierover bent u op 22 december 2022 geïnformeerd (Kamerstuk 36 200 X nr. 62). Deze toegezegde maatregel is reeds afgedaan.
4 Defensie, de Defensie Materieel Organisatie (DMO) in het bijzonder, stelt extra personeel aan ten behoeve van typeclassificatie en de inspectie van munitieopslaglocaties.	Ja	Vorig jaar is u gemeld dat Defensie een programma is gestart om de munitieketen te verbeteren. Onderdeel van dit programma is een uitbreiding van de personele capaciteit. U bent hierover reeds geïnformeerd via Kamerstuk 27 830, nr. 337 van 21 mei 2021. Een reorganisatieplan voor een aanvullende uitbreiding ligt voor. Zodra dit plan is goedgekeurd en de functies gevuld worden, doen wij deze toezegging af.
OVV-rapport Veilig oefenen, lessen uit schietongeval Ossendrecht, Kamerstuk 34 775 X, nr. 16 van 20 juni 2017		
5 Het KCT krijgt een eigen schiethuis, met een 360 graden schietbaan, dat voldoet aan de geldende veiligheidseisen en waar tactische schietoefeningen met scherpe munitie kunnen worden uitgevoerd. De Militaire Commissie Gevaarlijke Stoffen moet het definitieve ontwerp goedkeuren en zal het schiethuis na oplevering certificeren.	Nee	Deze toegezegde maatregel is in uitvoering, maar nog niet geïmplementeerd. De voortgang wordt gemeld in het Defensie Projectenoverzicht. Nadat nieuwe schiethuizen in gebruik zijn genomen, wordt de Kamer hiervan op de hoogte gesteld.
OVV-rapport Draadaanvaring Apache-helikopter tijdens nachtvliegen, Kamerstuk 34 775 X, nr. 140 van 6 september 2018 en Kamerstuk 35 000 X, nr. 100 van 21 februari 2019		
6 In de komende jaren worden stapsgewijs meer hoogwaardige simulatoren aangeschaft voor zowel Apache- als Chinookhelikopters. Deze nieuwe simulatoren worden aan reeds bestaande simulatoren gekoppeld om een tactische omgeving te kunnen simuleren. Het gaat om hoogwaardige technologie die verder ontwikkeld moet worden. De planning is dat de eerste simulatoren voor de Chinook in 2020 en 2021 instromen, voor de apache is dit 2022 en 2023. Hoewel deze simulatoren een	Nee	Deze toegezegde maatregel is in uitvoering. De eerste geavanceerde missie simulator voor de Chinook is in gebruik genomen. De tweede is inmiddels geleverd en wordt op dit moment opgebouwd op het Defensie Helikopter Commando. De simulatoren voor de Apache zijn door onder meer COVID-19 en het wereldwijde chip-tekniek vertraagd. Naar verwachting zal de eerste simulator eind 2023 in gebruik worden genomen, gevolgd door de tweede simulator in 2024. Via het Defensie Projectenoverzicht wordt u over de voortgang op de hoogte

	Toezegging	Af	Voortgang
	waardevolle aanvulling bieden op het trainingsprogramma, moet de huidige balans met live vliegen in stand gehouden worden voor een professionele gereedstelling.		gehouden.
	IVD-rapport Het Markiezaat, Kamerstuk 35 500 X, nr. 7 van 14 oktober 2019		
7	De huidige versie van de MP 40-30 is in 2010 gepubliceerd. Eerder informeerden wij u dat de MP 40-30 in het tweede kwartaal van dit jaar gereed zou zijn (Kamerstuk 35 000 X, nr. 81). De schietinstructie voor speciale eenheden – waaronder het aanpassen van de regels voor CQB-schietinrichtingen – hebben we eerder dit jaar ingevoerd. Dit wordt verwerkt in de MP 40-30. Daarnaast zijn we bezig met het harmoniseren van het schietbeleid tussen de verschillende krijgsmachtleden. Dit moet zorgvuldig gebeuren en dat kost tijd. Dit maakt dat de MP 40-30 op een later moment dan voorzien wordt vastgesteld. Dit voorschrift wordt ook gepubliceerd op een eenvoudig vindbare centrale locatie.	Nee	Zoals vorig jaar gemeld is de schietinstructie voor speciale eenheden – waaronder het aanpassen van de regels voor CQB-schietinrichtingen – aangepast en verwerkt in de MP 40-30. De Regiegroep werkt nog aan de verdere harmonisering van het schietbeleid van de verschillende krijgsmachtonderdelen.
	IVD-rapport 'Veilig Oefenen?'. Onderzoek naar een zwaar verkeersongeval in het oefengebied Bergen-Hohne, Kamerstuk 35 300 X, nr. 56 van 5 februari 2020		
8	Het opleidingsbeleid is erop gericht meer ruimte te geven aan de integratie met de eenheid en gerichte ervaringsopbouw in de praktijk. Bijkomend effect is dat schaarse capaciteit efficiënt kan worden ingezet. Desondanks zullen wij beoordeelen of het opleidingsbeleid (BGO) nadelige effecten heeft. Indien nodig zullen aanpassingen worden doorgevoerd. Om inzicht te genereren in de vaardigheden en ervaring van het personeel loopt Kwaliteit in Beeld. Dit project heeft tot doel centraal overzicht te geven in de benodigde kwaliteit per functie en snel geschikt personeel te kunnen vinden.	Ja	In december 2022 zijn de vernieuwde beleidskaders Opleiden en individueel Trainen gepubliceerd en aangeboden aan de defensieonderdelen. Daarmee is deze toegezegde maatregel uitgevoerd en wordt deze hier afgedaan.
	IVD-rapport Shallow Water Black-out als onbekend risico, Kamerstuk 35 570 X, nr. 11 van 12 oktober 2020		
9	Wij nemen alle zwemgerelateerde risico's, waaronder Shallow Water Black-out, defensiebreed op in de RI&E's waar zwemoefeningen aan de orde zijn. Een zwemoefening of daaraan gerelateerde veiligheidsmaatregelen worden aangepast indien de RI&E daar aanleiding toe geeft.	Nee	Alle defensieonderdelen hebben de opdracht gekregen deze maatregel uit te voeren. Er wordt controleerd of alle RI&E's zijn aangepast.
10	Wij onderzoeken de mogelijkheid instructeurs aanwezig bij zwemoefeningen bij te scholen in 'Basic Life Support bij drenkelingen', zodat toereikende kennis over zorg aan drenkelingen altijd geborgd zal zijn tijdens zwemoefeningen waar dit relevant is op basis van de RI&E.	Nee	Er wordt controleerd of deze maatregel bij alle onderdelen is doorgevoerd.
	IVD-rapport Vervoer gevvaarlijke stoffen, Kamerstuk 35 570 X, nr. 78 van 1 december 2020		
11	De Taskforce Logistiek versterkt de ketenregie door knelpunten integraal in samenhang aan te pakken. De Taskforce Logistiek start met een focus op het vervoer van gevvaarlijke stoffen door de lucht en over de weg. Na beproeving van de pilots breidt het regieteam de reikwijdte uit naar het vervoer van gevvaarlijke stoffen in het algemeen.	Ja	Vorig jaar is u gemeld dat een periodiek regie-overleg is ingericht. Naast het in samenhang analyseren van knelpunten worden nu de invulling van de taak van de veiligheidsadviseurs en de taak van de staffunctionarissen lager in de organisatie continue verbeterd. Daarmee worden knelpunten in de keten op alle niveaus steeds eerder en makkelijker gesignaliseerd en opgepakt. Hiermee is het beoogde effect bereikt en wordt deze toegezegde maatregel afgedaan. Defensie blijft zich richten op duurzame verbreding en borging.
12	De Taskforce Logistiek krijgt de opdracht de positie, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de veiligheidsadviseur te laten harmoniseren voor alle defensieonderdelen en te bezien hoe de functie van veiligheidsadviseur versterkt moet worden.	Nee	Vorig jaar is u gemeld dat Defensie een aanvullend onderzoek naar onderliggende oorzaken heeft uitgevoerd, om daarmee beter de maatregelen te kunnen uitwerken. Het rapport is opgeleverd en besproken in het Veiligheidscomité. De positie, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de veiligheidsadviseurs worden nu vastgelegd in een formeel document. Hierin wordt ook vastgelegd wat de bevoegdheden van de veiligheidsadviseurs zijn en op welke manier de aandachtspunten die zij rapporteren dienen te worden opgepakt. Defensie is nog bezig dit document op te stellen. Zodra dit document gereed is wordt deze maatregel afgedaan.
13	De veiligheidsadviseur rapporteert schriftelijk veiligheidsknelpunten (periodiek), waarbij wij deze rapportages een meer bindend karakter geven. Indien de commandant het advies niet opvolgt legt hij hierover verantwoording af.	Nee	Zoals hierboven gemeld is Defensie nog bezig dit document op te stellen. U wordt geïnformeerd wanneer deze maatregel uitgevoerd is.

Toezegging	Af	Voortgang
Knelpunten die niet kunnen worden opgelost door het defensieonderdeel zelf, worden meteen via het regieoverleg geëscaleerd.		
14 Defensie beziert het niveau van de lagere onderdelen versterkt kan worden met een adviserende veiligheidsfunctionaris. De Taskforce Logistiek monitort de ontwikkelingen en stuurt waar nodig bij.	Nee	Zoals hierboven gemeld is Defensie nog bezig dit document op te stellen. U wordt geïnformeerd wanneer deze maatregel uitgevoerd is.
15 Defensie gaat scherper selecteren op welke medewerker in welke mate opgeleid moet worden om gevaarlijke stoffen veilig te kunnen verzenden. Defensie brengt hiertoe duidelijker in beeld welke medewerkers taken en verantwoordelijkheden hebben bij het vervoer van gevaarlijke stoffen en alleen zij worden vervolgens opgeleid.	Nee	Defensie heeft de opleidingscapaciteit verhoogd met eigen instructeurs en met de inhoud van externe opleidingscapaciteit. Om te kunnen sturen op het toewijzen van opleidingsplaatsen aan de juiste functionarissen wordt in de functie-informatie vastgelegd welke kwalificaties noodzakelijk zijn voor de taakuitoefening en welke opleidingen daarvoor moeten worden gevolgd.
16 Een voorstel van Defensie om ervaring te behouden door het personeel werkzaam binnen het veiligheidsdomein, waaronder het vervoer van gevaarlijke stoffen, langer op functie te houden zal in het overleg met de vakbonden worden besproken.	Nee	Er zijn geen significante vorderingen te melden ten opzichte van vorig jaar. Dit onderwerp blijft onderwerp van gesprek met de bonden.
17 Defensie onderzoekt in het kader van het nieuwe personeelsmodel de mogelijkheid om loopbaansporen binnen het veiligheidsdomein in te richten.	Nee	De HR-transitie loopt. Op dit specifieke onderdeel is nog een voortgang te melden.
18 Een communicatiecampagne wordt opgezet om in de reguliere bedrijfsvoering binnen Nederland brede bewustwording en basiskennis over het juist verzenden van gevaarlijke stoffen te vergroten.	Ja	Zoals vorig jaar gerapporteerd hebben commandanten en veiligheidsadviseurs extra aandacht gevraagd voor het juist aanbieden van vracht en voor het juist vervoeren daarvan. Om de nog openstaande communicatiecampagne te ontwikkelen zijn aanvullende gesprekken gevoerd met personeel dat zich bezighoudt met vervoer van gevaarlijke stoffen. Daaruit bleek dat de doelgroep inmiddels goed weet wat het belang is van juist vervoeren. Ik acht het daarom niet nodig een aanvullende communicatiecampagne uit te laten voeren, en doe hierbij deze toezegging af.
19 De CDS draagt er zorg voor dat de Helpdesk voor Vervoer van Gevaarlijke Stoffen van de Defensie Verkeers- en Vervoersorganisatie opnieuw onder de aandacht wordt gebracht op de werkvloer.	Ja	De helpdesk voor Vervoer Gevaarlijke Stoffen is bekend onder het personeel werkzaam in dit domein. Daarnaast is de helpdesk deelnemer aan het organisatiebrede regieoverleg. Daarmee is het beoogde effect bereikt en wordt deze toegezegde maatregelen hierbij afgedaan.
20 Defensie voert op de Vliegbasis Eindhoven fase 2 van de Defensie Luchtvracht Expeditie (DLE) 'het ondersteunen van alle defensieonderdelen om aan de ervaringseisen van de CDS te kunnen voldoen' in.	Ja	De Defensie Luchtvracht Expeditie (DLE) is operationeel en gaat zich verder ontwikkelen aan de hand van de ervaringen in de praktijk. Hiermee wordt de beoogde training van personeel en het voldoen aan ervaringseisen ingevuld. Deze toezegging wordt daarom hierbij afgedaan.
21 De Taskforce Logistiek zal bekijken of in aanvulling op het bovenstaande meer nodig is om de afzender adequaat te ondersteunen.	Nee	Vorig jaar is u gemeld dat Defensie heeft geconstateerd dat er behoefte is aan mobiele scanapparatuur. Het project om hierin te voorzien is nog in uitvoering. U wordt ter zijner tijd nader geïnformeerd over de voortgang ervan.
IVD-rapport Risico's onderkend? (blikseminslag), Kamerstuk 35 570 X, nr. 81 van 13 januari 2021		
22 De instructies die toezien op veiligheid in opleidingen en de calamiteitenplannen worden opnieuw onder de aandacht gebracht (voorafgaan aan de voltooiing van de herziening van de Aanwijzing 'SG-007', die gepland staat voor Q4 2021).	Nee	Defensie geeft per defensieonderdeel aandacht aan instructies die toezien op veiligheid in opleidingen en de calamiteitenplannen. Het belang hiervan is intern benadrukt. Bijna alle onderdelen hebben de opdracht uitgevoerd. Zodra dit voor alle onderdelen geldt wordt deze toezegging gereed gemeld.
23 Na de herziening van de Aanwijzing 'SG-007' – gepland voor 2021 – wordt de onderliggende documentatie hiermee in lijn gebracht. Lagere regelgeving wordt daardoor in 2022 aangepast.	Nee	Regelgeving is altijd in beweging omdat wetgeving, organisatie en omstandigheden voortdurend aan veranderingen onderhevig zijn. Feitelijk is deze maatregel daarom een doorlopende maatregel. Omdat de overkoepelende regelgeving in de vorm van de aanwijzing van de secretaris-generaal 007 Veiligheid-Gezondheid-Milieu Defensie nog niet gereed is, kan de onderliggende regelgeving hiermee nu nog niet in lijn worden gebracht. De prognose is dat de aanwijzing in 2023 gereed is.
24 Commandanten zullen toezien op het volledig en juist vastleggen van risico's in de RI&E en de uitvoer van de daaruit volgende beheersmaatregelen.	Ja	RI&E's worden conform arbo-wetgeving periodiek getoetst door het Coördinatiecentrum Expertise Arbeidsomstandigheden en Gezonheid (CEAG). Dit is een structureel doorlopend proces. Daarnaast hebben de commandanten van de defensieonderdelen van de CDS de opdracht gekregen toe te zien op de uitvoer van beheersmaatregelen voortkomend uit RI&E's. Dit onderwerp heeft blijvende aandacht, maar wordt als toezegging hiermee afgedaan.

Toezegging	Af	Voortgang
Jaarbericht en jaarverslagen toezichthouders van Defensie 2020, Kamerstuk 35 570 X, nr. 87 van 19 mei 2021		
25 DV brengt de toezichthouders aan het einde van 2021 op de hoogte van de wijze waarop hun aanbevelingen zijn overgenomen, zodat de toezichthouders de voortgang in hun jaarverslag over 2021 kunnen opnemen.	Ja	Deze toezegging is aangepast met de toezegging: "Via het Jaarverslag Defensie geven wij de Kamer en de toezichthouders jaarlijks inzicht in de voortgang van toegezegde maatregelen naar aanleiding van de aanbevelingen van inspecties en toezichthouders (Kamerstuk). Daarnaast blijven wij uw Kamer bij gelegenheid informeren." "Via het Jaarverslag Defensie geven wij de Kamer en de toezichthouders jaarlijks inzicht in de voortgang van toegezegde maatregelen naar aanleiding van de aanbevelingen van inspecties en toezichthouders (Kamerstuk34 919, nr. 76. Daarnaast blijven wij uw Kamer bij gelegenheid informeren." "Via het Jaarverslag Defensie geven wij de Kamer en de toezichthouders jaarlijks inzicht in de voortgang van toegezegde maatregelen naar aanleiding van de aanbevelingen van inspecties en toezichthouders (Kamerstuk). Daarnaast blijven wij uw Kamer bij gelegenheid informeren." "Via het Jaarverslag Defensie geven wij de Kamer en de toezichthouders jaarlijks inzicht in de voortgang van toegezegde maatregelen naar aanleiding van de aanbevelingen van inspecties en toezichthouders (Kamerstuk). Daarnaast blijven wij uw Kamer bij gelegenheid informeren."
IVD-rapport «Veiligheid in de lucht». Zelfbeschieting F-16 Vliehors, Kamerstuk 35570 X, nr. 93 van 25 mei 2021		
26 Defensie heeft voor de veiligheid van medewerkers in de controletoren besloten om niet de controletoren, maar de doelen en de aanvliegroute hiernaar toe te verplaatsen. Op deze manier verandert de ligging van het doelengebied ten opzichte van de huidige controletoren. Daardoor wordt het risico op beschieting van de toren verkleind. Hierna is de Koninklijke Luchtmacht gestart met het project om de doelen en de aanvliegroute hiernaar toe te verplaatsen. De verwachting is dat, als alles goed verloopt, de verplaatsing van de oefendoelen in 2023 is gerealiseerd. Na het verplaatsen van de doelen evalueert de Commandant Luchtmagistraten integraal alle restrisico's van de nieuwe situatie. Na deze evaluatie wordt vastgesteld of verplaatsing van de controletoren nog noodzakelijk is.	Nee	Voor het verplaatsen van de doelen zijn diverse vergunningen benodigd. Nog niet alle vergunningen zijn afgegeven. Daarnaast kan, zodra vergunning zijn afgegeven, alleen in de maanden augustus tot en met oktober werkzaamheden plaatsvinden. De benodigde acties zijn door de Luchtmacht aan het Rijksvastgoedbedrijf doorgegeven. Mogelijk treedt vanwege het bovenstaande vertraging op bij het verplaatsen van de doelen.
27 Defensie zal haar werkwijze aanscherpen om zeker te stellen dat de Commandant der Strijdkrachten de beschikking heeft over alle meldingen, zonder dat er afbreuk gedaan wordt aan de vereisten van het veiligheidsmanagementsysteem van de Koninklijke Luchtmacht. Defensie stelt in samenspraak met de IVD een regeling op voor informatievoorziening.	Ja	Het melden van voorvallen is binnen Defensie geregeld in een aanwijzing van de secretaris-generaal, genaamd 'Melden voorvallen'. Deze aanwijzing is inmiddels met een addendum aangepast, waarmee invulling is gegeven aan de maatregel. Hierbij wordt deze toegezegde maatregel afgedaan.
IVD-rapport Luchtvaartongeval NH-90 Aruba, Kamerstuk 35 925 X, nr. 48 van 2 december 2021		
28 De medische hulpverlening moet tijdens een missie voldoen aan de gestelde normen om de kwaliteit te waarborgen. Een nieuw normenkader voor de planning van operationele gezondheidszorg zit op dit moment in de laatste afstemmingsfase. In dit normenkader wordt onderscheid gemaakt tussen inzet, oefenen en andere militaire activiteiten, waarbij duidelijk wordt gesteld welke normen in welke situatie gelden. De trainingen en opleidingen van het personeel worden hierop aangepast.	Ja	Het normenkader voor medische gezondheidszorg tijdens inzet is op 1 december 2022 vastgesteld door de secretaris-generaal. Hierover bent u op 22 december 2022 geïnformeerd (Kamerstuk 36 200 X nr.62). Deze toegezegde maatregel is reeds afgedaan.
29 Deze aanbeveling wordt deels overgenomen. Gezien de zelfredzaamheid van de helikopterbemanning en de grote risico's die een reddingsactie uit een (deels) gezonken helikopter met zich mee brengen, is het helpen / bijstaan van de helikopterbemanning het maximale wat de zwemmers van de Marine mogen en kunnen doen. Deze risicoafweging is na het ongeval opnieuw gemaakt, maar de uitkomst is hetzelfde gebleven. Wel wordt de aanbeveling van de IVD opgevolgd om de zwemmers zo goed mogelijk toe te rusten op het assisteren van de helikopterbemanning. Hiertoe wordt de opleiding uitgebreid.	Nee	Een voorstel voor uitbreiding van de betreffende opleiding is opgesteld. De opdracht tot implementatie hiervan is gegeven. Zodra de opleiding door de Koninklijke Marine daadwerkelijk is aangevuld, wordt deze maatregel gereed gemeld.
30 In de beleidsreactie wordt aangegeven dat deze beoordeling onderdeel uitmaakt van de standaard opwerkssystematiek. In deze systematiek wordt in zes niveaus de complexiteit opgebouwd waar na een laatste beoordeling het schip inzetgereed wordt verklaard. Het rollenplan wordt in elke fase behandeld en beoordeeld, waarbij conflicterende rollen niet	Ja	Deze maatregel is geïmplementeerd door de Koninklijke Marine. U bent hierover niet eerder geïnformeerd. Deze toegezegde maatregel wordt hierbij afgedaan.

	Toezegging	Af	Voortgang
31	Altijd te voorkomen zijn. Dit is een consequentie vanuit het zo efficiënt mogelijk opereren. In dat geval maakt de commandant een afweging, waarbij hij de risico's afweegt. Defensie zal de aanbeveling opvolgen door de rollenplannen en het proces waarbij deze tot stand komen en beoordeeld worden tegen het licht te houden. Daarbij is expliciet aandacht voor de mate waarin crisis- en conflictsituaties hierbij terugkomen.	Nee	Defensie heeft deze maatregel deels uitgevoerd. Zo zijn coaches toegewezen en wordt het aantal uren als pilot flying en pilot non flying bijgehouden. Het toegezegde onderzoek zal in 2024 starten. Na afronding wordt de Kamer geïnformeerd.
32	In de beleidsreactie wordt benadrukt dat de bemanning op het moment van het ongeval volledig voldeed aan de gestelde normen. Wel zijn er sinds het ongeval verbeteringen doorgevoerd, zo krijgt elke aankomend gezagvoerder een coach toegewezen die begeleiding biedt in de individuele leerlijn. Deze coach is een vlieger met een achtergrond als instructeur of trainer. De coach vliegt soms mee en voert gesprekken, waarbij de aandacht ligt bij de besluitvorming van de aankomend gezagvoerder. Ook wordt bijgehouden hoeveel uur een piloot daadwerkelijk pilot flying is geweest en hoeveel uur pilot non flying, dit is relevant voor luchtvaartuigen die (soms) met een bemanning vliegen die uit meerdere vliegers bestaat. Over twee jaar zal worden onderzocht of deze verbeteringen de gewenste impuls hebben gegeven aan de ervaringsopbouw van de vliegers. Na het versturen van de beleidsreactie zal de opdracht hiervoor vanuit de DGB gegeven worden. De resultaten van het onderzoek worden gerapporteerd aan de Directie Veiligheid, die zorg draagt voor de communicatie aan de IVD.	Ja	Deze maatregel is uitgevoerd. U bent hierover niet eerder geïnformeerd. Deze toegezegde maatregel wordt hierbij afgedaan.
33	Verbetermaatregelen om dit te bewerkstelligen zijn al doorgevoerd. Zo zijn de gebruikte materialen tijdens training en opleiding gelijk getrokken met de operatie en is de frequentie van de oefeningen verhoogd. Daarnaast is er een periodiek overleg ingevoerd tussen de SERE school en de operationele eenheden om te zorgen dat de training actueel blijft. De volgende stap is dit inrichten voor andere types helikopters. Hiervoor wordt na het versturen van de beleidsreactie opdracht gegeven vanuit de DGB.	Ja	Vorig jaar is u gemeld dat de CDS het uitgangspunt hanteert dat eenheden zo veel mogelijk met organische middelen worden ingezet. Daarnaast vindt het opwerkingstraject zo veel mogelijk plaats met middelen waarmee de toekomstige inzet wordt uitgevoerd. Verder kan gemeld worden dat in de opdracht waarmee de eenheid wordt gereedgesteld, wordt vastgelegd welke opdrachten een eenheid op de missie moet uitvoeren en welk gereedstellingstraject daaraan vooraf gaat. Het uitvoerend operationeel commando is verantwoordelijk voor de gereedstelling en meldt de eenheid via een gereedstellingsnota gereed aan de CDS. Mocht de eenheid niet aan alle eisen voldoen, dan wordt dat in deze nota vermeld. De eenheid wordt inzetgereed verklaard onder bepaalde condities. Door zorg van de CDS zal dan in het inzetgebied, onder verantwoordelijkheid van de SNR, een aanvullende training worden uitgevoerd. Hierbij wordt deze toegezegde maatregel afgedaan.
34	Ik draag de CDS op dat het inzetgereedheidsproces altijd wordt voltooid met een toetsing.	Ja	Vorig jaar is u gemeld dat de CDS een werkgroep heeft aangesteld om de verdere uitvoer van deze maatregel te onderzoeken. De conclusies zijn als volgt. In de opdracht waarmee de eenheid wordt gereedgesteld, wordt vastgelegd welke opdrachten een eenheid op de missie moet uitvoeren en welk gereedstellingstraject daaraan vooraf gaat. Dit gereedstellingstraject wordt afgesloten met een toets. In de gereedstellingsnota is het resultaat van de toets opgenomen. Deze werkwijze wordt opgenomen in de Standard Operating Procedure van de DOPS. Hierbij wordt deze toegezegde maatregel afgedaan.
35	Er moeten minimum eisen gesteld worden aan het trainingsniveau, de DOPS moet hierop toezicht houden. Het stellen van minimum eisen en de wijze van toezicht laat ik aanpassen in de instructies over inzetgereedheid.	Ja	Zoals hierboven gemeld bevat de opdracht aan het operationeel commando om een eenheid gereed te stellen de eisen waaraan een eenheid moet voldoen om gereed gemeld te kunnen worden. Via de DOPS wordt hierop toegezien. Hierbij wordt deze toegezegde maatregel afgedaan.

	Toezegging	Af	Voortgang
36	Wanneer een deel van de inzetgereedheidstraining in het uitzendgebied moet plaatsvinden, wordt de eenheid voortaan inzetgereed verklaard onder bepaalde condities. De DOPS geeft vervolgens een specifieke opdracht tot gereedstelling, waarin staat hoe de condities worden ingevuld. De eenheid wordt alsnog op het vereiste niveau gebracht en uiteindelijk inzetgereed verklaard. Toezicht op het proces vindt plaats via de SNR. Als blijkt dat de randvoorwaarden of condities niet voldoende worden ingevuld, meldt de SNR dit onverwijd aan de DOPS in Nederland.	Ja	Zoals hierboven gemeld is deze werkwijze beschreven in de Standard Operating Procedure van de DOPS. De werkwijze wordt door de DOPS toegepast. Hierbij wordt deze toegezegde maatregel afgedaan.
37	Defensie zal de inrichting van het risicomangementproces en het toezicht op de kwaliteit en de uitvoering van de maatregelen evalueren en verbeteren.	Nee	De DOPS stelt mission safety als één van de eisen aan de inzetgereedstelling en inzet in missiegebieden. Risicomagement wordt daarmee toegepast tijdens het planningsproces van de CDS. Om dit te borgen is een stappenplan ontwikkeld voor de gereedmeling door het uitvoerend operationeel commando. Volgens dit stappenplan dient geanalyseerd te worden welke risico's het conditioneel gereed zijn van een eenheid en het niet volledig kunnen uitvoeren van opgedragen taken met zich meebrengen en welke gevolgen dit heeft voor de missie, alsook de veiligheid van het personeel. Deze risico's worden, waar mogelijk, gemitigeerd door training in het inzetgebied, en vastgelegd in de verbeterde Risico Analyse Operationeel (vRAO). De toezegging wordt nog verder uitgevoerd.
38	Defensie verbetert het proces van leren en evalueren. De DOPS zal vroegtijdig in het inzetgereedschap de SNR bekend maken met het lessons learned-proces tijdens inzet. Daarnaast maakt de DOPS ook de ondercommandanten van de SNR vroegtijdig bekend met het proces van leren en evalueren. De DOPS stelt de SNR en de ondercommandanten actief op de hoogte van de uitkomsten van het appreciatieproces van de DOPS betreffende alle ingediende observaties, en van eventuele vervolgacties.	Ja	Dit proces staat beschreven in de regelgeving van de Defensiestaf en wordt tevens in de formerings- en gereedschapsorder danwel de Operatie Aanwijzing vastgelegd. De SNR en de aangewezen lessons learned-functionarissen worden aanvullend gebrieft inzake: de details van het eindrapport inclusief missie-specificke aandachtsgebieden, reflectie op Artikel 100 en/of de Operatie Aanwijzing, de details van het lessons learned-proces, de inrichting van de lessons learned-organisatie tijdens inzet, de appreciatie van de lessons learned van voorgangers, en het complete evaluatie- en debriefingsproces. Daar waar sprake is van ondercommandanten, worden deze samen met de bij hen aangewezen lessons-learned-functionarissen door zorg van de SNR gebrieft.
39	Ik draag de CDS op om commandanten er opnieuw op te wijzen dat het eventueel gebruikmaken van de bestaande uitzondering op het moeten dragen van een gordel, het resultaat is van een zorgvuldige situationele afweging van de beoogde operationele meerwaarde ten opzichte van de risico's van een dergelijk besluit.	Ja	De SNR wordt gebrieft dat de normale wegenverkeerswet ook in het uitzendgebied van toepassing is: veiligheidsgordels moeten gedragen worden, tenzij de commandant op basis van een zorgvuldige afweging gebruik maakt van de bestaande uitzondering hierop. Deze informatie is ook onderdeel van de bevelsuitgifte aan de SNR. Deze toezegging wordt daarom hierbij afgedaan.
Jaarbericht en jaarverslagen toezichthouders van Defensie 2021, Kamerstuk 35 925 X, nr. 80 van 18 mei 2022			
40	Wij zullen ook de toekomstige jaarplannen [van de interne toezichthouders van Defensie] aan uw Kamer sturen.	Ja	Sinds 2022 worden de jaarplannen van de toezichthouders van Defensie openbaar. Op 7 december 2022 zijn de jaarplannen voor 2023 aan de Kamer aangeboden (Kamerstuk 36 200 X nr. 55). Hierbij wordt deze toezegging afgedaan.
41	Ook wij als bewindspersonen benadrukken de noodzakelijke aandacht voor veiligheid en dragen dit uit waar wij kunnen, zowel bij onze werkzaamheden in Den Haag als tijdens onze werkbezoeken.	Nee	Deze toezegging is doorlopend. Veiligheid blijft voortdurend onze aandacht krijgen.
42	Bij de totstandkoming van de Defensienota is op meerdere momenten stilgestaan bij veiligheid. Dit blijven wij doen in aanloop naar de vaststelling van de nota. Via het Jaarverslag Defensie geven wij de Kamer en de toezichthouders jaarlijks inzicht in de voortgang van toegezegde maatregelen naar aanleiding van de aanbevelingen van inspecties en toezichthouders (Kamerstuk 34 919, nr. 76). Daarnaast blijven wij uw Kamer bij gelegenheid informeren.	Ja	Met het uitbrengen van de Defensienota is deze toezegging afgerond. Deze toezegging wordt dan ook afgedaan.
IVD-rapport Ontploffend bodem Zodiac verkenningsboot, Kamerstuk 35 925 X, nr. 81 van 22 mei 2022			
43	Veiligheid moet integraal onderdeel zijn van het verwervingsproces, daarom zal ik binnen de inkooporganisaties het belang van veiligheid binnen alle verwervingstrajecten aangeven.	Ja	Na het versturen van de Kamerbrief is via een intern bericht deze informatie onder de aandacht gebracht. Daarnaast zijn de commandanten in de lijn gewezen op veiligheid bij de verwerving van materieel. Hierbij wordt deze toegezegde maatregel afgedaan.

Toelegging	Af	Voortgang
44 Defensie actualiseert haar regelgeving met betrekking tot het delen en leren van voorvalen, opdat dit structureel verbeterd wordt.	Nee	De CDS/DAOG heeft op basis van de risicomatrix uit, op handen zijnde, nieuwe interne regelgeving die toeziet op Integraal Risicomanagement, het proces « <i>Learning from Incidents</i> » ontwikkeld. Dit proces heeft als doel de organisatie inzicht te bieden in voorvalen. In dit proces is de huidige interne voorvalcommunicatie zoals 'safety observations', 'safety flashes' 'lessons learned' gestructureerd en vastgelegd hoe, wanneer en door wie, de organisatie over mogelijke risico's en/of lessen uit voorvalen geïnformeerd wordt. Het proces « <i>Learning from Incidents</i> » wordt geïmplementeerd nadat de nieuwe interne regelgeving over Integraal Risicomanagement is gepubliceerd.
45 Defensie evalueert het proces van het delen van geïdentificeerde risico's met gebruikers van vergelijkbaar materieel en past het proces aan op basis van de evaluatie.	Nee	Bovengenoemde statusupdate geldt ook voor deze toelegging.
46 Defensie werkt de uitvoering van het delen van geïdentificeerde risico's uit voorvalonderzoeken met leveranciers en fabrikanten nader uit in een instructie.	Nee	Defensieonderdelen zijn gevraagd deze toelegging te implementeren.
IVD-rapport 'Risico's van grensverleggende activiteiten. Onderzoek naar het overlijden van een militair tijdens civiel parachutespringen op Teuge 23 juli 2019', Kamerstuk 35 925 X, nr. 72 van 21 juni 2022		
47 Het realiseren van een Defensiebrede richtlijn voor GVA. Dit wordt gedaan door het opstellen van de CDS 700/4 «GVA».	Nee	Naar verwachting wordt de defensiebrede richtlijn voor grensverleggende activiteiten voor 1 juli 2023 vastgesteld.
48 Het opstellen van raamovereenkomsten met civiele partners, waarbij de interne kenniscentra en experts worden betrokken.	Nee	Naar verwachting wordt de defensiebrede richtlijn voor grensverleggende activiteiten voor 1 juli 2023 vastgesteld. De raamovereenkomsten zijn voor een deel al aanwezig, voor een deel worden deze opgesteld nadat de richtlijn is vastgesteld (omdat de richtlijn kaders en eisen stelt aan civiele partijen).
IVD-rapport 'Onderzoek naar een duikongeval tijdens een mijnenbestrijdingsoperatie van de Zr.Ms. Zierikzee, 9 april 2019', Kamerstuk 35 925 X, nr. 93 van 6 september 2022		
49 De normen waaraan de duikmedische afvoer en behandeling moeten voldoen zijn binnen Defensie vastgelegd in de Instructie Werken onder Overdruk (IWOD), welke sinds 1 april 2019 van kracht is. De IWOD wordt vervangen door de Instructie Duikarbeid Defensie. In de Instructie Duikarbeid Defensie zijn wederom de normen voor de medische keten voor duikongevallen vastgelegd.	Nee	De Instructie Duikarbeid Defensie is op 1 januari 2023 door de Militaire Duikautoriteit vastgesteld. De gebruikershandleiding omtrent het opnemen en registreren van risicotvolle duiken is hier nog niet in opgenomen. Deze gebruikershandleiding wordt naar verwachting voor 1 juli 2023 toegevoegd.
IVD-rapport 'Onderzoek naar risico's bij de BSB opleiding VWI-A', Kamerstuk 36 200 X, nr. 9 van 7 oktober 2022		
50 Defensie gaat na bij welke opleidingen een RI&E nog ontbreekt en stelt een concreet plan op om die tekortkoming te herstellen. Daarbij wordt prioriteit gegeven aan opleidingen waar risico's evident hoger zijn, zoals de VWI-A van de BSB.	Nee	Deze maatregel is nog in uitvoering. Een voorbeeld van de voortgang: Het CEAG heeft de RI&E van het LTC van de KMar in oktober 2022 getoetst. Het LTC heeft begin 2023 het toetsingsrapport ontvangen en verbetert met de resultaten waar nodig de RI&E.
51 Defensie zorgt voor voldoende personele ondersteuning voor het opstellen van opleidingen, processen, leertaken en RI&E's, en maakt heldere beschrijvingen van instructies en procedures en stelt deze formeel vast.	Nee	De KMar is gevraagd met prioriteit te zorgen voor de vulling van de 14 veiligheidsfuncties en opleiding van deze functionarissen. Het is lastig om goed opgeleide veiligheidskundige voor alle vacatures te vinden. Van de 14 functies zijn er nog 4 vacant. Nog niet alle functionarissen zijn volledig opgeleid. Daarmee is deze maatregel nog niet volledig uitgevoerd.
52 Defensie verplicht commandanten zich voorafgaand aan een schietoefening een oordeel te vormen over de veiligheid. Doe dit op basis van ten minste het baanreglement, vergunningsvoorschriften, een (recent) keuringsrapport van de MCGS en eventuele adviezen van het CEAG.	Ja	In de aanbiedingsbrief is gemeld dat de KMar deze aanbeveling reeds heeft uitgevoerd. Aanvullend daarop kan gemeld worden dat de KMar is gevraagd erop toe te zien dat schietoefeningen worden uitgevoerd conform de vigerende regelgeving ten aanzien van het schieten. Verder hebben enkele medewerkers van de KMar die betrokken zijn bij dit proces verplicht de voorlichtingssessies 'Nieuw Defensie schietbeleid' in januari 2023 gevolgd.
IVD-rapport «Sterker reageren op zwakke signalen. Onderzoek naar de signaalfunctie van lichte voorvalen», Kamerstuk 36 124, nr. 11 van 8 december 2022		
53 Het TOS zal, naar aanleiding van het IVD rapport, in 2023 opnieuw een steekproef uitvoeren naar de meldingsbereidheid. Daarnaast laat ik onderzoeken of de meldingsbereidheid onderdeel kan worden van de structurele Medewerkers Tevredenheidsonderzoeken (MTO).	Nee	Het TOS voert in juni 2023 een steekproef uit naar de meldingsbereidheid van het defensiepersoneel. Daarnaast zal dit vooralsnog structureel jaarlijks worden uitgevoerd.

	Toezegging	Af	Voortgang
54	Ik zal de defensieonderdelen, met oog op het IVD-rapport, vragen zich te buigen over de aanvullende mogelijkheden om de meldingsbereidheid en het veiligheidsbewustzijn te bevorderen.	Nee	Defensieonderdelen zijn begin 2023 gevraagd zich te buigen over de aanvullende mogelijkheden om de meldingsbereidheid en het veiligheidsbewustzijn te bevorderen. Hierdoor is er op dit moment nog geen verdere voortgang te melden.

Bijlage 7: Overzicht moties en toezaaggingen

Tabel 49 Overzicht moties

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoeing motie
de motie-Agnes Mulder/Boswijk over het in kaart brengen van de gevolgen van de militaire leveranties aan Oekraïne voor de operationele gereedheid van de krijgsmacht	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken (CD 19/1)	21501-02, nr. 2592	19-1-2023	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 28, nr. 250	
de motie-Brekelmans c.s. over een plan om de munitieproductie in Europa te verhogen ten behoeve van steun aan Oekraïne	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken (CD 19/1)	21501-02, nr. 2593	19-1-2023	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 28, nr. 250	
Motie van het lid Fritsma over zekerstellen dat geen cent van de door Nederland betaalde schadevergoedingen aan de gemeenschap van Hawija, terecht komt bij (oud) IS-ers	Moties ingediend bij het tweeminutendebat Voortgang/evaluatie missies	29521, nr. 453	22-12-2022	In behandeling		Gepland: Verantwoordingsdag
Motie van het lid Valstar c.s. over op basis van een aantal aangegeven punten uniformiteit aanbrengen in defensienota's	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 13	22-12-2022	In behandeling		
Motie van het lid Valstar c.s. over de transitie van de marine inzichtelijk maken	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 14	22-12-2022	In behandeling		
Motie van het lid Dassen c.s. over in overleg met Duitsland en België onderzoeken hoe de gezamenlijke productiecapaciteit voor kapitale munitie kan worden vergroot	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 19	22-12-2022	In behandeling		
Motie van het lid Dassen over in Europees verband gezamenlijk munitie inkopen	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 20	22-12-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 28676, nr's 426 en 427	
Motie van het lid Boswijk c.s. over uiterlijk 1 oktober 2023 inzichtelijk maken hoe de integratie van de Duitse en Nederlandse landmachten vorm gaat krijgen	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 23	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 37	23 februari 2023
Motie van het lid Hammelburg c.s. over culturele diversiteit een pijler maken in het personeelsbeleid van Defensie	Tweeminutendebat Personeel Defensie	36200 X, nr. 56	22-12-2022	In behandeling		
Motie van de leden Kuzu en Hammelburg over bewerkstelligen dat de manschappen zo veel mogelijk vrijheid hebben om in hun verblijfsruimte hun eigen inrichting te kiezen	Tweeminutendebat Personeel Defensie	36200 X, nr. 57	22-12-2022	In behandeling		
Motie van het lid Kuzu over bewerkstelligen dat voldoende manschappen inzetbaar blijven ter versterking en ter verdediging van de Oostflank van de NAVO	debat over de verlenging van de Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie en de brede veiligheidsinzet in Irak in 2023 (Artikel 100-procedure)	27925, nr. 923	22-12-2022	In behandeling		
Motie van het lid Jasper van Dijk over de stand van zaken rond nucleaire ontwapening en modernisering van kernwapens in Nederland.	Begrotingsbehandeling Buitenlandse Zaken 2023	36200 V, nr. 30	29-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 V, nr. 73	22 december 2022

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuknummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Motie van het lid Valstar c.s. over voorkomen dat voormalige Defensiemedewerkers trainingen geven aan landen die een offensief cyberprogramma tegen Nederland voeren.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 25 22-11-2022		In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35207, nr. 61	
Motie van het lid Valstar c.s. over binnen de Joint Expeditionary Force de samenwerking versterken voor de beveiliging van de Noordzee en Baltische Zee	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 26 22-11-2022		Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33450, nr. 118	8 februari 2023
Motie van het lid Valstar c.s. over in gesprek gaan met banken en pensioenfondsen om barrières voor de defensiesector weg te nemen	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 27 22-11-2022		In behandeling		
Motie van het lid Valstar c.s. over gratis reizen met de trein voor militairen in uniform en vaker oefeningen houden door Defensie in de steden.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 28 22-11-2022		In behandeling		
Motie van het lid Boswijk c.s. over onderzoeken of huidige kwalificaties van oefeningen en uitzendingen nog aansluiten bij de huidige situatie.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 36 22-11-2022		In behandeling		
Motie van het lid Boswijk c.s. over binnen de NAVO pleiten voor het in de DPCR meewegen van de geïntegreerde strijdkrachten in Europa.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 37 22-11-2022		Uitgevoerd	Kamerstukken 28676, nr's 425; 426 en 427	21 februari 2023
Motie van het lid Segers c.s. over de NATO Capability Targets als referentiepunt gebruiken bij het opstellen van de Defensienota en begroting	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 38 22-11-2022		In behandeling		
Motie van de leden Segers en Boswijk over mogelijkheden onderzoeken om het dienjaar sneller op te schalen en belangstellende snel uitsluitsel te geven.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 39 22-11-2022		In behandeling		
Motie van het lid Stoffer c.s. over de ICA conditioneel maken voor de gunning en meewegen in de besluitvorming.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 41 22-11-2022		Uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 42	25 januari 2023
Motie van het lid Kuzu c.s. over exitgesprekken analyseren en omzetten in concrete verbeteringen om meer militairen duurzaam aan Defensie te binden.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 43 22-11-2022		In behandeling		
Motie van de leden Kuzu en Valstar over bezien of de maximale termijn voor functies bij Defensie kan worden losgelaten of verruimd.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 44 22-11-2022		In behandeling		
Motie van de leden Kuzu en Boswijk over meer welwillendheid bij het uitreiken van medailles aan reservisten bij de operationele commando's	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 45 22-11-2022		In behandeling		
Motie van de leden Koekkoek en Boswijk over bij onderhandelingen over het European Sky Shield Initiative	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 46 22-11-2022		In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoeing motie
de Europese strategische autonomie laten meewegen bij de keuze van systemen						
Motie van de leden Valstar en Stoffer over een evaluatie vijf jaar na plaatsing van de radar in Herwijnen	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 369 7-7-2022		In behandeling		
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over bij de aanschaf van onderzeesboten oog hebben voor het strategische belang en de noodzaak van de Nederlandse maritieme maakindustrie	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 371 7-7-2022		Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 34225, nr's. 40 en 41	
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over de voorraad in Nederland evenredig aanvullen bij de levering van militaire goederen aan Oekraïne.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 370 7-7-2022		Doorlopend		
Motie van de leden Fritsma (PVV) en van Haga (groep van Haga) over zorg dragen voor voldoende Notaoverleg Veteranen en directe toegang tot noodopvang voor veteranen	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 259 20-6-2022		Doorlopend		
Motie van de leden Hammelburg en Boswijk over versterking van gezamenlijke inkoop, interoperabiliteit en samenwerking met andere EU-landen op het gebied van onderhoud	Tweeminutendebat Hoofdlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 65 21-4-2022		In behandeling		
Motie van het lid Valstar c.s. over pilots voor het versneld overgaan tot aanschaf van materieel	Tweeminutendebat Hoofdlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 70 21-4-2022		Uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 74; 27830, nr. 376 en 35925 X, nr. 84	18 oktober 2022
Motie van het lid Valstar c.s. over steun voor bewapening van de MQ-9 Reaper	Tweeminutendebat Hoofdlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 69 21-4-2022		In behandeling		
Motie van het lid Boswijk c.s. over voorstellen voor innovatieve vormen van diensttijd	Tweeminutendebat Hoofdlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 67 21-4-2022		Uitgevoerd	Kamerstuk 36200, nr. 8	1 september 2022
Motie van de leden Piri en Valstar over de Afghaanse oud-medewerkers uit dankbaarheid voor bewezen diensten op passende wijze eren	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	27925, nr. 893 31-3-2022		In behandeling		
Motie van het lid Van der Staaij c.s. over het wegnemen van knelpunten die diensten verhinderen Nederland te beschermen tegen landen met een offensief cyberprogramma	Plenair debat over de situatie in Oekraïne	36045, nr. 16 28-2-2022		Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36263	1 december 2022
Motie Hermans c.s. over concrete voorstellen om ondernemers beter te beschermen tegen digitale dreigingen en cybercriminelen.	Debat over de Regeringsverklaring	35788, nr. 120 19-1-2022		In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 VI, nr. 136	
Motie van het lid van Wijngaarden c.s. over nauw optrekken met NAVO-bondgenoten bij volkenrechtelijke standpunten en militaire R&D als het gaat om autonome dan wel semiautonome wapensystemen.	Notaoverleg Autonome Wapensystemen 13 december	35848, nr. 10 14-12-2021		Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 36100 V, nr. 9	

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
De motie D66 Verzoekt de regering kaders op te stellen omtrent de inzet van lokale medewerkers –zowel onder arbeidscontract als op freelance basis - bij toekomstige militaire missies en op Nederlandse ambassades en consulaten en daarbij vast te leggen welke verantwoordelijkheden de Nederlandse staat wel of niet heeft ten opzichte van dit personeel	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 29 11-11-2021		In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr's 911 en 914	
De motie VVD Verzoekt de regering het Defensie Cyber Commando na afronding van de HR-transitie een eigen aanstellingsmandaat te geven, zodat het op vergelijkbare wijze als de huidige operationele commando's militairen kan aanstellen en laten doorstromen.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 25 11-11-2021		In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 2	
De motie van Wijngaarden VVD Verzoekt de regering te zorgen voor borging van het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang en strategische autonomie, inclusief daarvoor benodigde betrokkenheid van de Gouden Driehoek, bij de gehele levensfase van de onderzeeboot; daartoe in de offerteaanvraag primaire en secundaire eisen te formuleren, en de Kamer voorafgaand aan het doen uitgaan van de offerteaanvraag desnoods vertrouwelijk te informeren over de afweging tussen primaire en secundaire eisen in het beoordelingskader en gevolgen voor strategische autonomie die voortvloeien uit de gemaakte keuzes; de Kamer tevens te informeren over de gevolgen hiervan voor de levensduurkosten van de onderzeeboten in relatie tot de return on investment.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 24 11-11-2021		Uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 40	30 september 2022
Verzoekt de regering, de deelnemende werven te vragen aan te tonen of en hoe zij de Nederlandse maritieme industrie zo veel mogelijk en op hoogwaardig strategisch technologisch niveau zullen betrekken bij ontwerp, ontwikkeling, bouw en instandhouding van de onderzeeboten, de uitkomsten hiervan nadrukkelijk te betrekken bij het zo snel mogelijk voortzetten van het verwervingsproces, en de Kamer hierover nader te informeren.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 36 11-11-2021		Uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 40	30 september 2022
De motie Boswijk CDA Verzoekt de regering te kijken naar de mogelijkheden om gezamenlijk met de NAVO en meer in het bijzonder landen gelegen aan de	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 22 11-11-2021		Uitgevoerd	Kamerstuk 33450, nr. 118	8 februari 2023

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoeing motie
Noordzee zoals Noorwegen, Duitsland, Denemarken, Groot-Brittannië, Frankrijk en België een strategie te ontwikkelingen voor de bescherming van onze cruciale infrastructuur gelegen in de Noordzee en de Kamer hierover voor de zomer van 2022 te rapporteren.						
De motie Boswijk CDA Verzoekt de regering strenger te handhaven op de bovengenoemde wetsartikelen en het verbod (toelichting: tijdens meerdere anti-coronademonstraties betoger militaire uniformen dragen en misbruik maken van het Rode Kruis-embleem op helmen, kleding en vlaggen)	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 23 11-11-2021		Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2022Z00043	
De motie van het lid Piri over onderzoeken of en hoe inzichtelijk gemaakt kan worden hoe investeringen bijdragen aan de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 44 11-11-2021		Doorlopend		
Motie van de leden Ephraim en Eerdmans over een uitgebreide analyse en risico-inschatting voorafgaand aan militaire missies en een evaluatie na afloop.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 798 18-8-2021		Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 919	28 oktober 2022
Motie van het lid Dassen c.s. over een voorstel voor een mandaat voor de European External Action Service om een Europees noodplan op te stellen.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 797 18-8-2021		In behandeling		
Gewijzigde motie van het lid Kuzu c.s. over een nationaal herdenkingsmonument voor Srebrenica (t.v.v. 26122-54)	Tweeminutendebat Dutchbat-III	26122, nr. 58 23-6-2021		Uitgevoerd	Kamerstuk 30139, nr. 254	10 juni 2022
Motie van het lid Belhaj c.s. over een onafhankelijk onderzoek naar de besluitvorming rond het LIMC	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nld samenleving	32761, nr. 186 26-5-2021		Uitgevoerd	Kamerstuk 32761, nr. 258	13 januari 2023
Motie lid van Dijk: wenst een onafhankelijk onderzoek naar de betrokkenheid van NAVO landen Afghanistan bij de oorlog in Afghanistan		27925, nr. 772 22-4-2021		Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr's 872; 885 en 912	
v Helvert CDA, CU, SP, PVV en PvdA: Roepet het kabinet op om de RCR te stoppen en een alternatieve locatie te zoeken voor de SMART-L Radar.	Nota Overleg Materieel	27830, nr. 332 3-2-2021		Deels uitgevoerd	Laats gerapporteerd in Kamerstuk 31936, nr. 940	03-06-2022
Stoffer SGP en VVD: Verzoekt de regering, de defensievisie aan te vullen met een nader uitgewerkt kader voor de wijze waarop taakspecialisatie kan vormgegeven inclusief de voor- en nadelen daarvan.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 54 1-12-2020		Uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 36	22 december 2022
vd Nieuwenhuizen GL, VVD, D66, CDA: Verzoekt de regering, de bij de naamgeving van marineschepen betrokken instanties binnen defensie de uitdrukkelijke wens vanuit de	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 40 1-12-2020		In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 47	

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoeing motie
Kamer mee te geven dat tenminste twee van de nieuw te verwerven marineschepen, waaronder fregatten, naar vrouwen met een grote betekenis voor de Nederlandse vrijheid worden vernoemd.						
Fritsma PVV: Verzoekt de regering om een einde te maken aan de praktijk dat middels door Defensie verstrekte leningen de kas van het Turkse leger wordt gespekt.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 36	1-12-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 17	
vd Nieuwenhuizen en Belhaj: Verzoekt de regering, scenario's op te stellen voor mogelijke routes van specialisatie van defensie binnen haar internationale partnerschappen en deze scenario's voor te leggen aan de Kamer.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 39	1-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 36	22 december 2022
Stoffer SGP en CDA: Verzoekt de regering, bij evaluatie van de Wet defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) te betrekken hoe daarin de notie kan worden opgenomen dat mede ten behoeve van investeringen in en instandhouding van materieel gestreefd wordt naar het realiseren van de NAVO-norm.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 55	1-12-2020	In behandeling		
Kerstens PvdA, SP en GL: Verzoekt de regering ervoor zorg te dragen dat ten aanzien van de inmiddels herhaaldelijk door de Veteranenombudsman in dezen gedane aanbevelingen bij zijn eerstvolgende Klachtonderzoek duidelijke verbeteringen te zien zijn.	Begrotingsbehandeling 2021, 1-12-2020	35570 X, nr. 48	1-12-2020	In behandeling		
motie Belhaj c.s. over behoud van het Mariniersmuseum in Rotterdam	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 27	30-11-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 76; 35925 X, nr. 15 en 36200 X, nr. 61	
Motie Stoffer c.s. over optimaal gebruikmaken van een zelfscheppend Nederlands marinebouwcluster	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 30	30-11-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 28	30 september 2022
Gewijzigde motie van het lid Diks over onderzoeken van incidenten bij militaire inzet in coalitieverband (t.v.v. 35363, nr. 3)	Plenair debat transparantie burgerslachtoffers	35363, nr. 4	19-12-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 29521, nr. 442	7 april 2022
Kerstens over de randvoorwaarden van een nieuw functie- en beloningsgebouw tot stand brengen en zo bij te dragen aan de aantrekkelijkheid van Defensie als werkgever	VAO Personeel	35300, nr. 50	19-12-2019	Uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 82 en 36200 X, nr. 8	1 september 2022
De Roon over zelfstandig beslissen over aanbesteden van Defensieprojecten	Plenair debat begroting 2020	35300 X, nr. 19	7-11-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 35925 X, nr. 84	21 juni 2022
Motie Diks en Kerstens over het monitoren van mogelijke gezondheidsgevolgen voor het Defensiepersoneel	VAO militair radarstation Herwijnen	31936, nr. 654	11-9-2019	In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoeing motie
Belhaj: verzoekt de regering, alle mogelijke maatregelen te treffen om blootstelling aan en gezondheidsschade veroorzaakt door uitstootgassen van burnpits zo veel als mogelijk te voorkomen.	AO Personeel	35000 X, nr. 113	9-4-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 35570, X, nr. 103	11 mei 2021
Belhaj: verzoekt de regering, om de nota Defensie Industrie Strategie en de Innovatiestrategie Defensie aan te vullen met voorstellen die volgen uit het plan van aanpak Defensie Operationele Energiestrategie.	NO DIS	31125, nr. 98	18-2-2019	In behandeling	Gerapporteerd kamerstuk 34919, nr. 74	
Bruins Slot: verzoekt de regering, de Defensie Cyber Strategie te verbreden met de inzet van cybersoldaten om Nederland te beschermen als cyberaanvallen in de ruimte dreigen de samenleving te ontwrichten, en de Kamer daarover te informeren.	Begrotingsbehandeling 2019	35000 X, nr. 52	21-11-2018	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 10	25 november 2022
Kerstens: over gezamenlijk aanbod op de arbeidsmarkt door Defensie, de brandweer en de politie.	WGO Personeel	35000 X, nr. 30	12-11-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2020Z08679	
Kerstens: verzoekt het kabinet in het kader van bedoelde zorgvuldigheid in overleg met betrokkenen zoals hiervoor genoemd te bezien op welke wijze tot een gedragen besluit kan worden gekomen en de Kamer hierover te informeren.	Plenair debat luchthavenbesluit	34932, nr. 11	5-7-2018	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 877	
Belhaj: verzoekt de regering, te allen tijde de Kamer actief te informeren, mocht de taak die opgenomen is in een instellingsbesluit voor het oprichten van een (tijdelijke) commissie onverhooppt geheel of gedeeltelijk wijzigen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 110	16-5-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in kamerstuk 34919, nr. 41	
Belhaj: verzoekt de regering, na het voltooien van het strafrechtelijk onderzoek door het OM, onderzoek te doen naar de mogelijkheid om tot (aanvullende) interne disciplinaire maatregelen over te gaan indien er op enig moment sprake is geweest van nalatig en/of verwijtbaar handelen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 109	16-5-2018	In behandeling		
Van Dijk: verzoekt de regering, alle mogelijke middelen in te zetten om het beantwoorden van de schuldvraag mogelijk te maken en daaraan consequenties te verbinden.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 112	16-5-2018	In behandeling		
Gewijzigde motie van het lid Diks over communicatie met externen over misbruikzaken (t.v.v. 34775 X, nr. 155)	AO Veiligheid en Integriteit	34775 X, nr. 119	16-5-2018	Uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 8	7 oktober 2022
Voordewind: verzoekt de regering, te onderzoeken op welke wijze in het toetsingskader voor deelname aan	Begrotingsbehandeling 2018	34775 X, nr. 52	23-11-2017	In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie	
internationale missies duidelijke, controleerbare criteria voor de veiligheid en de medische zorg voor Nederlandse militairen tijdens internationale missies opgenomen kunnen worden, en de Kamer hierover te informeren, Motie van de leden Ploumen en Karabulut. Verzoekt de regering, te waarborgen dat er ook na het melden van een incident mogelijkheid tot nazorg is.	Motie De Roon over het plaatsen van langeafstandkruisketten op nieuwe fregatten	Begrotingsbehandeling Begrotingsbehandeling 2017	34775 X, nr. 49 34550 X, nr. 34	13-11-2017 17-11-2016	Uitgevoerd Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 8 Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 1	7 oktober 2022
* Status toezeggingen bijgewerkt tot en met 28 februari 2023							

Tabel 50 Overzicht toezeggingen

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
De staatssecretaris zegt toe dat bij de geïntegreerde rapportage, waarbij ook een overzicht wordt gegeven van de voortgang van de projecten, de verbinding wordt gemaakt tussen de stappen die Defensie voorwaarts zet op grote projecten en het positieve effect van de besluiten op de knik van 200 miljoen in beeld worden gebracht.	CD Vastgoed	n.t.b.	23-2-2023	In behandeling		
De staatssecretaris zegt toe geen onomkeerbare stappen te nemen wat betreft de overdracht van het eigenaarschap naar het Rijksvastgoedbedrijf voordat de Kamer heeft gesproken over de gemitigeerde risico's. Een voorgenomen besluit zal eerst met de Kamer worden besproken alvorens Defensie het ten uitvoer brengt. Dit wordt ook in het perspectief geplaatst met de ervaringen van het RvB sinds 2014	CD Vastgoed	n.t.b.	23-2-2023	In behandeling		
De minister van Defensie zal de Kamer periodiek informeren over Europese samenwerking in de defensie-industrie, waarbij zij zal overleggen met de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking of zij de Kamer kan informeren over vormen van bilaterale samenwerking.	Commissiedebat Defensie Industrie Strategie	2023D04662	1-2-2023	In behandeling		
De minister van Economische Zaken en Klimaat en de staatssecretaris van Defensie zullen de Kamer in het najaar informeren over de mogelijkheden van een revolverend fonds voor financiering van de Defensie	Commissiedebat Defensie Industrie Strategie	2023D04662	1-2-2023	In behandeling		

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
Industrie Strategie, zo mogelijk vóór de begrotingsbehandeling EZK.						
De staatssecretaris van Defensie zegt toe dat bij de aanbieding van het DPO 2024 een evaluatie van de nu voorgestelde aanpassing van het huidige DMP aan de Kamer zal worden aangeboden.	Verzamelcommissiedebat Defensie	2023D03426	26-1-2023	In behandeling		
De staatssecretaris van Defensie zegt toe de samenwerking tussen Defensie en de Nederlandse industrie als KPI op te nemen en de Kamer daar bij de aanbieding van de geïntegreerde rapportage over te informeren.	Verzamelcommissiedebat Defensie	2023D03426	26-1-2023	In behandeling		
De Kamer wordt zo mogelijk nog in 2022 geïnformeerd over de registratie van lokale medewerkers bij missies met terugwerkende kracht in het kader van de motie-Belhaj	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-237	17-11-2022	In behandeling		
Als de NAVO cyclus aansluit op de begrotingsbehandeling, ontvangt de Kamer voorafgaand daaraan de Defence Planning Capability Review	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-236	17-11-2022	In behandeling		
De Kamer ontvangt de eerder toegezegde brief over de mogelijkheden en beperkingen van indiensttreding van EU-onderdanen in Nederlandse krijgsdienst voor het einde van 2022. Dit onderwerp krijgt een plek in de P-verzamellbrief.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-238	17-11-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 62	22 december 2022
Voor de zomer van 2023 ontvangt de Kamer een brief over het verschil in de uitzendbescherming bij uitzendingen en oefeningen en de nazorg voor medewerkers	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-239	17-11-2022	In behandeling		
In de periodieke voortgangsrapportages over de vervanging onderzeebootcapaciteit zal ook aandacht worden besteed aan risico's en scenario's met betrekking tot een capability gap.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-240	17-11-2022	Doorlopend		
Begin 2023 ontvangt de Kamer het programma Ruimte voor Defensie, waarin inzichtelijk wordt gemaakt waar op termijn de uitdagingen en de kansen voor Defensie-oefenactiviteiten liggen.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-241	17-11-2022	In behandeling		
De minister zegt toe om te bezien of in termen van waardering voor reservisten ten opzichte van full-time militairen Defensie een been dient bij te trekken.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	Plenair verslag 17november	17-11-2022	In behandeling		
De staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer schriftelijk te zullen informeren over mogelijkheden en beperkingen van indiensttreding van EU-onderdanen in de Nederlandse krijgsdienst, en daarbij ook in te	WGO Personeel/ Materieel	TZ202211058	7-11-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 62	22 december 2022

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
gaan op specifieke kennis en kunde (bijvoorbeeld technisch personeel en zorgpersoneel).						
De minister van BZ zegt toe dat voor 31 mei 2023 de evaluatie van de evacuatie van Afghanistan en voor 1 juli 2023 de eindevaluatie van Resolute Support verschijnt. De Kamer ontvangt hier z.s.m. een kabinet/reactie op.	CD voortgang missies en operaties	TZ202211-071	3-11-2022	In behandeling		
De staatssecretaris zal in de integrale rapportage ook cijfers over sociale veiligheid opnemen. De staatssecretaris onderzoekt of CD Veiligheid en Integriteit hij deze cijfers over sociale veiligheid ook in vergelijkend perspectief kan plaatsen.	De staatssecretaris informeert de Kamer er binnen een halfjaar over of de interne procedures voor klokkenluiders bij Defensie voldoen aan de nieuwe Europese richtlijn inzake klokkenluiders.	TZ202210-182	20-10-2022	In behandeling		
De staatssecretaris stuurt het rapport van de commissie die onderzoek doet naar chroom-6 na ontvangst terstond aan de Kamer.	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202210-183	20-10-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 66	3 februari 2023
De minister zegt toe samenstelling en opdrachtverlening van de onderzoekscommissie naar het mortierongeval met de Kamer te delen. Dit doet zij zo snel als zorgvuldig mogelijk is. De minister zegt toe dat zij dit vooraf bij de nabestaanden en de Kamer toetst. Indien dat aanleiding geeft tot debat, zal dat volgen. De minister zou in deze brief over de opdrachtverlening ook op ingaan of het artikel 2-compliant is en op welke wijze er onderzocht wordt waarom de vorige onderzoeken niet goed gegaan zijn. Dat is een toezegging aan de commissie.	CD Veiligheid en Integriteit	2022D43914	20-10-2022	Afgedaan	36200 X Nr. 52	29 november 2022
De ministers van Defensie en BZ zeggen toe de Kamer uiterlijk 15 januari 2023 bij brief te zullen informeren over de inzet van Nederland tijdens de door Nederland te organiseren conferentie inzake AI in het militaire domein op 15 en 16 februari 2023, en in deze brief de Kamer ook te informeren over het al dan niet opnemen van het gebruik van semi-autonome wapens en systemen in artikel 100-procedure.	CD Autonome wapensystemen	TZ202210-036	5-10-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 x, nr. 68	10 februari 2023
Bij de inzet van inlichtingencapaciteit voorafgaand aan de missie een analyse maken van de inlichtingenbehoefte en -actoren binnen de missie en het vaststellen van de behoefte en taakverdeling civiel/militair.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend	33694, nr. 67	26 januari 2023

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
Nederlands personeel moet voorafgaand aan een inzet van inlichtingencapaciteit in VN-verband worden geïnstrueerd over gangbare VN-werkwijzen op 2014-2019 het gebied van informatie- en inlichtingendeling.	Kabinet/reactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		
Mogelijkheden bezien om taalvaardigheid onder militairen te verbeteren.	Kabinet/reactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	In behandeling		
Bij een toekomstige inzet is het van belang de samenhang van NLse inzet met de bredere missie te optimaliseren.	Kabinet/reactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		
Organisatorisch borgen van de kennis over VN-missies die is opgedaan binnen MINUSMA	Kabinet/reactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	In behandeling		
Defensie zal bezien of de voorbereiding van militairen op VN-werkwijzen en methoden momenteel toereikend is of verbeterd moet worden.	Kabinet/reactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		
Meenemen van de IOB-aanbevelingen m.b.t. de geïntegreerde benadering in de ontwikkeling van het interdepartementale beleid hieromtrent en in de toekomstige voorbereiding en uitvoering van bijdragen aan missies.	Kabinet/reactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	In behandeling		
Een duidelijke formulering van missiemandaat, en NL doelstellingen in artikel 100-brieven conform de IOB aanbeveling.	Kabinet/reactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		
De staatssecretaris zegt toe in het eerste kwartaal van 2023 een brief aan de Tweede Kamer te sturen inzake de integrale visie van Defensie op reservisten.	CD Personeel	TZ202209-107	15-9-2022	In behandeling		
De minister van Defensie zegt toe tijdig voor de komende plenaire begrotingsbehandeling een eerste aanzet aan de Kamer te zullen aanbieden voor een format voor een integrale vorm van rapporteren, in dit stadium m.n. een aantal kritische prestatie indicatoren op onderdelen van het beleid, tijdig voor het Verantwoordingsdebat voorjaar 2023 gevuld door een meer definitieve versie waarin ook de wijze van samenwerking binnen Europa zal zijn verwerkt.	CD Defensienota	TZ202209-104	14-9-2022	Deels afgedaan	Kamerstuk 33763, nr. 155	15 november 2022
De minister van Defensie zegt toe om tijdig voor de plenaire begrotingsbehandeling, terug te komen op het voorstel van PAX inzake een fonds voor burgerslachtoffers van Nederlands optreden tijdens missies.	CD Defensienota	TZ202209-105	14-9-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 11	4 november 2022
De staatssecretaris van Defensie zegt toe medio oktober een gecombineerde A-B-brief inzake de verwerving van raketten voor	CD Defensienota	TZ202209-106	14-9-2022	Afgedaan	Kamerstuk 27830, nr. 382	21 december 2022

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
de artillerie aan de Kamer te zullen aanbieden, met zicht op een D-brief op afzienbare termijn.						
De staatssecretaris van Defensie zegt dat het Strategisch Vastgoedplan uiterlijk medio oktober 2022 aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.	CD Vastgoed	2022D30193	30-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 12	2 december 2022
De staatssecretaris van Defensie zegt toe de Tweede Kamer uiterlijk 2 oktober nadat te zullen informeren over vervolgstappen in het verwervingstraject van de nieuwe onderzeeboten, openbaar waar mogelijk en vertrouwelijk waar noodzakelijk.	CD Materieel	2022D28993	29-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 34225, nr. 40	30 september 2022
Toezegging door Min BZK dat de Kamer in het najaar nadat wordt geïnformeerd over het wettelijk kader rond de verplaatsing naar het buitenland van de schotels in Burum.	CD IVD -aangelegenheden	2022D29832	29-6-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 29924, nr. 236	
De minister van Defensie zegt toe uiterlijk 1 november 2022 de Kamer te zullen informeren over de stand van zaken met betrekking tot de doorvoering van de aanbevelingen in de evaluatie van het PTSS-protocol uit 2016.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	In behandeling		
De minister van Defensie zegt toe dat in samenspraak met het NLVI in contact zal worden getreden met de VNG en eventueel andere instanties en hen te wijzen op de mogelijkheden van financiële ondersteuning van veteranenhuizen, en de Kamer hierover uiterlijk in de komende Veteranennota te informeren.	Notaoverleg Veteranen	2002D25994	20-6-2022	In behandeling		
De minister van Defensie zegt toe voorafgaand aan het notaoverleg Veteranen 2023 de Kamer nadat te zullen informeren over de criteria om de status van veteraan te verkrijgen.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	In behandeling		
Minister gaat kijken naar Criteria om V-status te verkrijgen in het licht van nieuwe vormen van oorlogvoering	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	In behandeling		
De minister zegt toe de volgende veteranennota's uiterlijk op 1 juni van dat jaar en van trends voorzien, aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	Doorlopend		
Er komt een uitvoeringsagenda voor onze verduurzamingsplannen	Defensienota 2022	36124, nr. 1	1-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 25	31 januari 2023
Minister van Defensie zegt toe de Kamer op de hoogte te houden van de voortgangsrapportages van de Hoge vertegenwoordiger (EDEO) m.b.t. het halen van de doelstellingen van het Strategisch Kompas. Indien er in dit najaar geen	CD EU Defensieraad en rol EC veiligheid en defensie	21501 28, nr. 242	12-5-2022	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 28, nr. 247	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
voortgangsrapportage volgt zullen we een eigen appreciatie geven.						
BZ, Defensie en JenV zullen de Kamer voor de zomer een brief sturen waarin kaders worden geschetst over de verantwoordelijkheden van de Nederlandse Staat richting lokaal personeel bij militaire missies.	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	Verslag 67e plenaire vergadering 31 maart 2022	31-3-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 2022Z14731	
De minister zou willen onderzoeken of wij een bredere groep van medewerkers van Defensie, de de bredere groep die ook onder de tolkenregeling valt, van een blijk van waardering zouden kunnen voorzien (bijvoorbeeld tolkenpenning).	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	Plenair verslag 67e vergadering 31 maart 2022	31-3-2022	In behandeling		
De minister zegt toe de Kamer te informeren over het gebruik van verboden wapens/ munitie in de oorlog Oekraïne-Rusland. Openbaar als het kan, vertrouwelijk als het moet.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 20, nr. 1796	
De minister zegt toe om de Kamer (via de geëigende kanalen) te informeren over het gegeven of men binnen de NAVO meer inlichtingen met elkaar kan delen.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Doorlopend		
De minister zegt toe om in kaart te brengen waar het in de financiële zin om gaat m.b.t. het toekomstbestendig maken van de Krijgsmacht.						
Aan het lid Brekelmans werd aanvullend toegezegd om in deze brief eveneens inzichtelijk te maken wat het zou kosten als we X willen, willen versnellen of als we extra's willen doen, zodat er een concreet beeld is wat we aan de NAVO kunnen leveren wanneer ze hierom vragen.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 1	1 juni 2022
Staatssecretaris zegt toe 1x per jaar terug te koppelen welke aanbevelingen we van de IVD hebben overgenomen en welke niet (onderdeel jaarverslag).	CD Veiligheid en Integriteit	2022D06579	16-2-2022	Doorlopend		
Staatssecretaris zegt toe in gesprek te zullen gaan met slachtoffers Chroom-6 (indien zij hier ook open voor staan).	CD Veiligheid en Integriteit	2022D06579	16-2-2022	In behandeling		
De minister zegt toe er naar te streven het rapport over het onafhankelijk onderzoek LIMC voor de zomer aan de Kamer te kunnen aanbieden en ervoor te zorgen dat de aanbevelingen betrokken worden bij de reeds aangekondigde beleidsvisie Informatiegestuurd Optreden (IGO)	Brief onafhankelijk onderzoek LIMC/ Tweeminutendebat LIMC	2022Z01671 en 2022D03979	2-2-2022	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 32761, nr. 258	
Toezegging om doelstellingen van artikel 100 missies helder en eenduidig te formuleren.	Kabinetreactie eindevaluatie EMASOH	29521, nr. 438	6-12-2021	Doorlopend		

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
In het operationele planningsproces (voor een art. 100 missie) dient meer aandacht uit te gaan naar het onderkennen en begrijpen van de militair-diplomatische relaties en de lokale bureaucratische processen. De mogelijkheid tot het verkrijgen van diplomatieke goedkeuring voor toegang vormt hierin een belangrijk component.	Kabinetreactie eindevaluatie EMASOH	29521, nr. 438	6-12-2021	In behandeling		
Toezegging dat er de toekomst indien mogelijk concretere afspraken gemaakt moeten worden voorafgaand aan een missie, zodat een uitgezonden eenheid wordt ontlast.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 34225, nr. 40	30 september 2022
De minister zal bezien hoe Nederlandse bedrijven in de toekomst een goede rol kunnen vervullen bij de bouw en de instandhouding van de nieuwe onderzeebootcapaciteit.		Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling		
F-35 tekortkomingen De minister zal in het geval dat als gevolg van tekortkomingen er over de kwaliteit van het vliegtuig getwijfeld wordt, dit uit de voortgangsrapportage halen die het TNO maakt en dit met de kamer delen.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling		
De minister zal aan de Kamer informeren over de gezondheid van de natuur van Defensierreinen. Minister zal het RVB vragen om een rapportage en deze aan de Kamer zenden.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling		
De minister gaat zich verdiepen in het verruimen van aanname- en selectiecriteria van Defensie. Toezegging herzien na behandeling motie 20 (BBB).	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	In behandeling		
De minister zal de personeelsadministratie voor wat betreft voor ons werkend lokaal personeel in het buitenland beter op orde krijgen. Dit zal gedeeld worden met de kamer. [Toezegging herzien na behandeling motie 11 (D66)]	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 722 en 2022Z14731	
De minister zal de consequenties uitwerken van specialisatie en internationale samenwerking en daar met de Kamer over van gedachte wisselen om de effecten moeten we ook onder ogen zien.	Begrotingsbehandeling 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 33279, nr. 36	22 december 2022
De minister heeft informeel toegezegd uit te zoeken of Nederland gebruik maakt van tolken of lokaal personeel bij de uitvoering van de C-130 bijdrage aan MINUSMA. Tevens wordt er gekeken of Nederland gebruik heeft gemaakt van tolken of lokaal personeel in de periode 2014-2019	CD C-130 bijdrage MINUSMA (artikel 100)	29521, nr. 433	27-10-2021	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstukken 29 521, AU en 27925, nr. 914	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
De Roadmap Energietransitie Materieel wordt, zodra die is vastgesteld, aan de Tweede Kamer gestuurd. In eerste instantie toegezegd voor december '21.	Vaststelling van de Begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2022	35925 X, nr. 9	22-10-2021	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 25	31 januari 2023
Er is aangegeven dat de tolkenregeling oneindig is en dat Defensie zorg draagt hiervoor.	Plenair debat Afghanistan	2021D39496	15-9-2021	Afgedaan	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 27925, nr. 920	
De staatssecretaris zegt toe in het najaar van 2021 een nieuwe enquête te houden onder alle mensen die ingeschreven staan bij het informatiepunt Chroom-6 over hoe het informatiepunt verbetert kan worden.	Plenair debat Chroom-6	Handelingen vergaderjaar 2020/2021, nr. 95	30-6-2021	In behandeling		
De staatssecretaris zegt toe dat het SICT Defensiebreed zal monitoren op de beschikbaarheid van voldoende gehoorbescherming.	Plenair debat Chroom-6	Handelingen vergaderjaar 2020/2021, nr. 95	30-6-2021	In behandeling		
De staatssecretaris van Defensie zegt toe in de komende P-rapportages of personeelsbrief in te zullen gaan op eventuele ontwikkelingen in het oplossen van de resterende langlopende zaken.	CD Veiligheid en Integriteit	35570 X, nr. 104	1-6-2021	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 4	21-9-2021
De staatssecretaris zendt ieder in het kader van GrIT uitgebracht BIT-advies aan de Kamer.	AO Grensverleggende IT	31125, nr. 117	10-12-2020	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 31125, nr. 119 en 35728, nr. 6	
De minister informeert de Kamer over de onderzoeks vragen (van de onafhankelijke commissie) zodra deze zijn vastgesteld, alsmede over de voortgang van het onafhankelijke onderzoek.	Notaoverleg Burgerslachtoffers	27925, nr. 750	8-10-2020	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr's. 754; 885; 912 en 933	
Staatssecretaris informeert de kamer over resterende punten wat betreft AOW-gat en RVU boetes. De Staatssecretaris zegt toe het gesprek aan te willen gaan met de Kamer over andere zaken die nog spelen.	AO Personeel	35300, nr. 86	18-6-2020	Deels afgedaan	Kamerstuk 35925 X, nr. 51	21-12-2022
Niet in de geannoteerde agenda's, maar in de verslagen van de EU Defensieraden informeert de minister van Defensie de Kamer voortaan over de voortgang en stand van zaken van de Europese Defensiesamenwerking.	AO EU Defensieraad	21501 28, nr. 200	3-3-2020	Doorlopend		
Bij toekomstige missies wordt vooraf duidelijk gemaakt hoe de voortgang van de missie zal worden gemeten en in de artikel 100-brieven wordt standaard een paragraaf opgenomen waarin de aandachtspunten en risico's worden benoemd, en de maatregelen die we willen nemen om die te beperken.	Plenair debat over misleiding VS t.a.v. de oorlog in Afghanistan	Plenaire verslag (stenogram)	6-2-2020	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr's. 755; 785; 868 en 919	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
De ontwikkeling van de prijzen voor exploitatie en investeringen zal de minister van Defensie – conform de aanbeveling van het CBS – ook de komende jaren blijven volgen. In het jaarverslag en de begroting zal de minister u hierover informeren.	Nota naar aanleiding van het verslag	35280, nr. 7	3-2-2020	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2023D00433	
De staatssecretaris van Defensie informeert de Kamer op reguliere momenten, bijvoorbeeld in het kader van het jaarverslag, over de invulling van de motie Van Helvert m.b.t. inzet klimaatgelden voor verduurzaming Defensievastgoed.	AO Vastgoed	34919, nr. 49	26-11-2019	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstuk 36100 X, nr. 1	
De minister zegde toe dat zij een onderzoek zal (laten) uitvoeren naar de haalbaarheid en wenselijkheid van het openstellen van de Nederlandse krijgsmacht voor EU burgers	Nota Overleg Krijgsmacht van en voor Europeanen	Kamerstuk 35189, nr. 9	23-9-2019	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 62	22 december 2022
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer bij de begrotingen en bij de verantwoordingsstukken te zullen informeren over de experimenten en ervaringen m.b.t. innovatief partnerschap.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31125, nr. 102	18-2-2019	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstukken 27830, nr. 303; 34919, nr. 46 ; 36100 X, nr. 1	
In de jaarverslagen zal inzichtelijk worden gemaakt wat de stand van zaken is van de realisatie van doelstellingen op het gebied de energiestrategie (nulmeting in 2019 en realisatie vanaf 2020).	Notaoverleg Defensie Energiestrategie	34895, nr. 8	10-9-2018	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstukken 34919, nr. 74 ; 36100 X, nr. 1	
De minister van Defensie zegt toe in de komende voortgangsrapportages en evaluaties van militaire missies nader in te zullen gaan op de effecten van lopende missies op de gereedheid van de Defensieorganisatie in brede zin.	AO voortgang missies/ operaties	29521, nr. 366	27-6-2018	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 90	
De minister van Defensie zegt toe in de komende Veteranennota meer in te zullen gaan op de langere termijn, en dit tweeaarlijks te zullen herhalen. (Start 2019).	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 201	26-6-2018	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 30139, nr. 220; 30139, nr. 243 en 30139, nr. 254	
De minister van Defensie zegt toe in de volgende evaluaties het aantal militairen en het aantal missies te vermelden.	AO Evaluatie missies/ operaties	29521, nr. 350	13-9-2017	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 444	
De minister zegt toe om in de Jaarverslagen het stoplichtmodel te implementeren voor de maatregelen ter versterking van de basisgereedheid.	WGO Jaarverslag Ministerie van Defensie 2016	34725 X, nr. 11	14-6-2017	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 90	
De minister gaat nog duidelijker aangeven in rapportages en brieven wat het aandeel van pensioenen en uitkeringen is.	WGO Slotwet Ministerie van Defensie 2015	34475 X, nr. 15	16-6-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 1 en 35570 X, nr. 2	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
De minister van Defensie zegt toe voortaan documenten van algemeen defensiebelang, zoals de <i>NATO Defence Planning Capability Review</i> , ook aan de Eerste Kamer te sturen.	Plenaire vergadering T02301	Verslag EK 2015/2016, nr. 32, item 4	31-5-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 299	
De Kamer ontvangt bij de begroting jaarlijks inzicht in de effecten van het wel/niet toekennen van prijscompensatie door de minister van Financiën.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 36100 X, nr. 1 en 36200 X	
De minister zal in de volgende Materieelpotentieoverzichten nadere toelichting geven op de keuzes die voor bepaalde materieelpotentieën gemaakt zijn. Daarbij wordt ingegaan op de overwegingen en de mogelijke gevolgen voor andere materieelpotentieën.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 374	
De minister van Defensie zal de Kamer informeren over de gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië AO MIVD en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statelijke actoren).		29924, nr. 135	9-9-2015	In behandeling		
De minister van Defensie neemt voortaan bij artikel-100 brieven op wat de materiële gereedheid is alsmede de gevolgen voor de operationele gereedheid, inclusief de financiële aspecten daarvan.	WGO Jaarverslag en Slotwet 2014	34200, nr. 15	17-6-2015	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr's 755; 785; 868 en 919	
De minister van Defensie zegt, naar aanleiding van een vraag van het lid Franken (CDA), toe om de voortgangsrapportages over de F-35 ook aan de Eerste Kamer te zenden, en bij deze rapportages in te gaan op de ontwikkelingen in de stealthtechnologie en de sensoren.	Voortzetting beleidsdebat	Verslag EK 2014/2015, nr. 25 item 8	24-3-2015	In behandeling		
De ministers van Defensie en buitenlandse Zaken zeggen toe het gender-aspect, daar waar relevant, bij missies mee te nemen in een volgende evaluatie.	AO kleine operaties	29521, nr. 282	26-11-2014	Doorlopend	O.a. gerapporteerd 27925, nr. 755; 27925, nr. 732; 29521, nr. 451	
De minister van Defensie zegt de Eerste Kamer toe jaarlijks een totaaloverzicht (dezelfde als de Tweede Kamer reeds ontvangt) te sturen van de stappen die zijn gezet op het terrein van internationale militaire samenwerking	Mondeling overleg	33 750 X, F - blz. 15-16	25-11-2014	Doorlopend		
De Kamer wordt bij toekomstige operaties/missies voortaan geïnformeerd over de mogelijke gevolgen van de betreffende missie voor de personeelscapaciteit bij de (ondersteunende) onderdelen van de Krijgsmacht.	AO Personeel	33750, nr. 69	27-5-2014	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 426	15-10-2021

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
De inzet van de minister is om de toekomstige geannoteerde agenda's en verslagen van NAVO-bijeenkomsten te verbeteren qua informatie over inhoud van de agendapunten en het Nederlandse standpunt.	AO NAVO Defensie Ministeriële	28676, nr. 200	18-2-2014	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 426	
Per missie zal in het vervolg op voorhand een inschatting van de kosten voor de zorg worden aangegeven. De kosten voor nazorg zullen ook worden meegenomen in de evaluatie van missies.	AO Personeel	31700 X, nr. 109	25-3-2009	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755 ; 27925, nr. 732 ; 27925, nr. 868	
In de toekomst zal de minister van Defensie in artikel-100 brieven en stand van zakenbrieven, wanneer van toepassing, ingaan op civiele dienstverlening tijdens uitzendingen.	AO Civiele Dienstverlening	31700 X, nr. 58	23-10-2008	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755 ; 27925, nr. 732 ; 27925, nr. 868	

* Status toezeggingen bijgewerkt tot en met 28 februari 2023

Bijlage 8: COVID-19 steunmaatregelen

Tabel 51 Overzicht COVID-19 steunmaatregelen

Maatregel	Verplichtingen 2022	Uitgaven 2022
Militaire steunverlening Vaccineren en Testen COVID-19	1,77	1,77
Militaire bijstand en steunverlening ihkv COVID-19	0,17	0,17
Totaal	1,94	1,94

Op verzoek van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft Defensie van medio december 2021 tot medio februari 2022 militaire ondersteuning geleverd bij het bemensen van de niet-medische functies binnen spoor 1 t/m 4 vaccineren en de functie van bemonsteraars en administratieve functies binnen testen op diverse locaties binnen Nederland. De additionele uitgaven hiervoor bedroegen €1,9 miljoen.

Bijlage 9: Focusonderwerp FJR 2022, beroep op art.2.27, tweede lid, CW

In deze bijlage licht Defensie de incidentele suppleaire begrotingen (ISB'en) toe. Hiermee komt Defensie tegemoet aan het verzoek van de Tweede Kamer om bij de verantwoording over het jaar 2022 aandacht te besteden aan de terugkeer naar een regulier en voorspelbaar begrotingsproces.

ISB 1: Munitieleveringen Oekraïne

De Russische invasie in Oekraïne noopte tot het ontplooien van aanvullende activiteiten aan de oostflank van het NAVO verdragsgebied envergde een snelle aanvulling van de inzetvoorraad munitie. Context hierbij is, dat door de toegenomen vraag naar munitie, de markt moeilijk aan de vraag kan voldoen. Om niet achteraan in de rij te komen te staan heeft Defensie zo snel mogelijk orders geplaatst voor de levering van conventionele en kapitale munitie. Hiervoor hanteerde Defensie de Fast Track Procurement procedure zoals beschreven in het Defensie Materieel Proces (DMP)⁸.

Defensie heeft voor €458 miljoen versneld orders geplaatst, en daarvoor middels deze ISB budget opgenomen dat in het coalitieakkoord al op de Aanvullende Post gereserveerd stond. Dit budget zou oorspronkelijk in de Eerste Suppleaire Begroting worden opgenomen en in de Defensienota 2022 worden toegelicht, maar vanwege de urgentie van de situatie is het budget versneld aan het DMF toegevoegd.

ISB 2: F-35 en MQ-9 toestellen

Defensie wil graag zo snel mogelijk beschikken over de extra F-35 en MQ-9 toestellen. Om nog aanspraak te kunnen maken op de eerstvolgende beschikbare productieruimte voor de F-35 en de productielijn voor de MQ-9 Type A open te houden, was het nodig om deze behoefte uiterlijk in de zomer van 2022 kenbaar te stellen bij de Amerikaanse overheid, die bij deze aanschaf opereert als tussenpartij. Defensie had het benodigde (verplichtingen)budget voor deze projecten echter nog niet (volledig) op de begroting staan. Hierbij kon niet worden gewacht tot behandeling van de ontwerpbegroting 2023. Daarom is dit budget met de tweede ISB versneld verwerkt op de Defensiebegroting (hoofdstuk X en K). Door de ISB kreeg het parlement de gelegenheid zijn budgetrecht uit te oefenen voordat Defensie de aankoopbehoefte formeel kenbaar maakte aan de Amerikaanse overheid. Defensie heeft na instemming van het parlement de behoefte kenbaar gesteld bij de Amerikaanse overheid. Deze is daarna gesprekken gestart met de industrie waarop de productieruimte voor Defensie is gereserveerd. Deze contractonderhandelingen worden naar verwachting in 2023 afgerond, waarna Defensie de betreffende overeenkomsten met de Amerikaanse overheid kan ondertekenen en in de eigen administratie kan vastleggen.

Tabel 52 Overzicht ISB's en beroep art. 2.27 van de CW

Nr. Begrotingsstuk	Onderwerp	Beroep art. 227, tweede lid, CW (ja/nee)	Verplichtingen aangegaan voor autorisatie EK (ja/nee)	Uitgaven voor autorisatie EK (ja/nee)	Ingangsdatum	Aangenomen door EK (datum)
1 36092 nr 2	Munitieleveringen Oekraïne	Ja	Ja	Nee	29-04-2023	14-06-2022
2 36144 nr 2	F-35 en MQ-9 toestellen	Nee	Nee	Nee	24-06-2022	12-07-2022

⁸ Kamerstuk 27 830, nr. 184 van 31 augustus 2016

Bijlage 10: Maatregelen Oekraïne

Op 24 februari 2022 begon Rusland met een grootschalige militaire inval in Oekraïne. De consequenties van deze oorlog zijn niet alleen groot voor Oekraïne maar ook voor Nederland, Europa en de wereld als geheel. Een permanent lid van de Veiligheidsraad probeert met grof militair geweld een lidstaat van de Verenigde Naties van zijn land, soevereiniteit en zelfs van zijn identiteit te beroven. Nederland heeft zich dan ook ingezet om zoveel mogelijk militaire, financiële en humanitaire steun te leveren aan Oekraïne, samen met internationale partners.

Gezien de zwaarwegende veiligheidsbelangen voor Nederland en onze bondgenoten, was de militaire steun aan Oekraïne in 2022 een belangrijke prioriteit. De Nederlandse militaire steun was breed en in samenwerking met bondgenoten en partners – in de context van de NAVO, EU en de Ukraine Defence Contact Group. Die samenwerking en coördinatie was onontbeerlijk om te zorgen dat de steun effectief was en de levering ervan zo efficiënt mogelijk.

Defensie heeft een breed palet aan militair materieel aan Oekraïne kunnen leveren om Oekraïne te ondersteunen in haar strijd. De steun bestond uit materiële steun, training, opleidingen en onderhoud. Defensie heeft het materieel zowel commercieel aangekocht als geleverd uit voorraad. Daarnaast heeft Defensie bijgedragen aan het International Fund for Ukraine (IFU) en heeft de KMar bijgedragen aan Forensische onderzoeken in Oekraïne. Op deze wijze leverde Nederland een samenhangend pakket waarmee de Oekraïense strijdkrachten in alle facetten van de strijd werden ondersteund. De Tweede Kamer is periodiek op de hoogte gehouden van deze bijdragen middels diverse kamerbrieven.⁹ Hierbij is de Kamer ook geïnformeerd over de inhoud van deze steun middels de vertrouwelijke bijlagen.

In de onderstaande tabel wordt gerapporteerd, conform de RBV, over de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten voor 2022. De commerciële aankopen en de bijdragen aan het IFU dan wel de FO OEK resulteren in uitgaven en verplichtingen in 2022. De vervanging van eigen materieel en misgelopen opbrengsten leidt met name in opvolgende jaren tot uitgaven, ontvangsten en verplichtingen en staan dus niet in de onderstaande tabel.

De uitgaven en gemiste verkoopopbrengsten zijn generaal gedekt door het Ministerie van Financiën en zijn dus niet ten koste gegaan van andere delen van de defensiebegroting. De steun aan Oekraïne is hiervoor gefinancierd op het Budget Internationale Veiligheid (BIV) op artikel 1 van de Defensiebegroting, waarna het BIV gecompenseerd is uit de genoemde generale middelen.

Tabel 53 Budgettair overzicht Oekraïne (bedragen x € 1.000)

Artikelnr.	Artikelnaam	Maatregel	Verplichtingen 2022	Uitgaven 2022	Ontvangsten 2022	Relevante Kamerstukken
1 Inzet	Levering militair materieel		69.445	69.445	0	n.v.t.
1 Inzet	IFU-fonds		100.000	100.000	0	2022D46708
1 Inzet	FO Kmar		2.000	2.000	0	
	Totaal		171.445	171.445	0	

⁹ Kamerstuk 2022D15212, Kamerstuk 2022D15941, Kamerstuk 2022D17106, Kamerstuk 2022D18552, Kamerstuk 2022D23893, Kamerstuk 2022D27661, Kamerstuk 2022D29988, Kamerstuk 2022D35439, Kamerstuk 2022D47819, Kamerstuk 2022D54630

Bijlage 11: Lijst met afkortingen

Tabel 54 Lijst met afkortingen

Afkorting	Omschrijving
AclCT	Adviescollege Informatie- en CommunicatieTechnologie
ADR	Auditdienst Rijk
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AR	Algemene Rekenkamer
AV-Akkoord	Arbeidsvoorraarden-akkoord
BBP	Bruto Binnenlands Product
BENELUX	België Nederland Luxemburg
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BKI	BeleidsKader Inzetvoorraden
BRIK-II	Satelliet
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C-130	Transportvliegtuig
CBRN	Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) middelen
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CEP	Centraal Economisch Plan
CIO	Chief information Officer
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
CLSK	Commando Luchtstrijdkrachten
CMC	Chairman of the Military Committee
COA	Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
COTS/MOTS	Commercial/Military Off The Shelf
CZSK	Commando ZeeStrijdKrachten
DAOG	Directie Aansturen Operationele Gereedstelling
DBBB	Defensie Brand en Bedrijfsstoffen Bedrijf
DCHR	Dienstencentrum Human Resources
DGO	Defensie Geneeskundige Organisatie
DGV	Diensten Geestelijke Verzorging
D&I	Diversiteit & Inclusie
DMF	DefensieMaterieelbegrotingsFonds
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Proces
DOSCO	Defensie OndersteuningsCommando
EDF	Europees Defensiefonds
EES	Europees In- en Uitreissysteem
eFP	Enhanced Forward Presence
EI2	European Intervention Initiative
EMASOH	European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz
EODD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
EPF	European Peace Facility (Europese Vredesfaciliteit)
ETIAS	Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem
EU	Europese Unie
EULPC	European Union Liaison and Planning Cell
EUMAM	European Union Military Assistance Mission
EURODAC	Europese databank met vingerafdrukken van asielzoekers
EUTM	European Union Training Mission
EUVIS	Europees Visum Informatiesysteem
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
F-16	Jachtvliegtuig
F-35	Vijfde generatie jachtvliegtuig
FABK	Financiële Administratie en Beheer Kantoor

FBO	Fire Bucket Operations
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FO	Forensisch- en Opsporingsteam
GPOI	Global Peace Operations Initiative
GrIT	Grensverleggende Informatie Technologie
HNS	Host Nation Support
HR	Human Resources
ICC	International Criminal Court
ICT	Informatie- en CommunicatieTechnologie
IDCC	International Donor Coordination Centre
IFU	International Fund for Ukraine
IenW	Infrastructuur en Waterstaat
IGO	Informatie Gestuurd Optreden
ISB	Incidente Suppleoire Begroting
IT	Informatietechnologie (incl communicatie)
IVD	Inspectie Veiligheid Defensie
JEF	Joint Expeditionary Force
JenV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
JIVC	Joint Informatievoorzieningscommando
KMar	Koninklijke Marechaussee
KPI	Key Performance Indicator
LCF	Luchtverdedigings- en Commando Fregat
LZV	Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MatLogCo	Materieellogistiek Commando
MGZ	Militaire Gezondheidszorg
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MMD	Monitor Munitiedomein
MPZ	Militaire Politiezorg
MSIAC	Munitions Safety Information Analysis Centre
NIGS	Nadere Inventarisatie Gevaarlijkse Stoffen
N.V.	Naamloze Vennootschap
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NAVO	Noord Atlantische VerdragsOrganisatie
NH-90	Helikopter
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLR	Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NLVi	Stichting Nederlands Veteraneninstituut
OM	Openbaar Ministerie
OPCO	Operationeel Commando
OPV	Oceangoing Patrol Vessel
OvV	Onderzoeksraad voor Veiligheid
PAWA	Partnership for Actions in Western Africa
PESCO	Permanent Structured Cooperation
ORA	Quick Reaction Alert
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RGP	Regeling Grote Projecten
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RVS	Regeling Volledige Schadevergoeding
RWT	Rechtspersonen met een Wettelijke Taak
SAC	Strategic Airlift Capability
SACEUR	Supreme Allied Commander Europe
SBK	Sociaal Beleidskader
SEA	Strategische Evaluatie Agenda
SIS	Schengen Informatiesysteem

SKD	Stichting Koninklijke Defensiemusea
SNMG1	Standing NATO Maritime Group One
SVi	Stichting Veteraneninstituut
SVP	Strategisch Vastgoedplan
SWOON	Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA
SZVK	Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht
TA	Technical Agreement
TAKUBA	Taakgroep van de multinationale Combined Joint Special Operations Task Force (CJSOTF)
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
UDCG	Ukraine Defence Contact Group
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organisation
USSC	United States Security Coordinator
VJTF(A)	Very High Readiness Joint Task Force (Air)
VJTF(M)	Very High Readiness Joint Task Force (Maritime)
VN	Verenigde Naties
VP	Vereniging Veteranen Platform
VPD	Vessel Protection Detachment
vte	Voltijdsequivalent
Wiv	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
Woo	Wet Openbare Overheid
ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen
Zr. Ms.	Zijner Majesteits
